

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE • BROJ 204 • DECEMBAR 2019 • GODINA XXVIII • CENA 150 DINARA

MIRJANA KARANOVIĆ
Dobitnik nagrade
„Dobričin prsten“

Intervju:

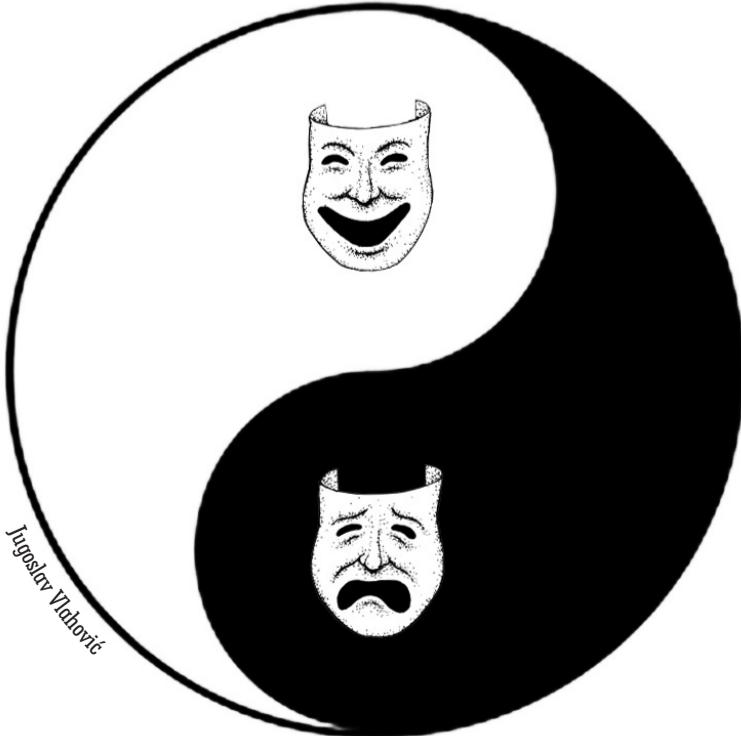

NEBOJŠA DUGALIĆ
MIRA BANJAC
NENAD JEZDIĆ
JOVANA GAVRILOVIĆ
MIRJANA ODAVIĆ
TENA ŠTIVIČIĆ

Foto: Vanja Mikača

- KO KOGA (I ŠTA) OVDE POTKAZUJE
- TESTIRANO NA LJUDIMA
- KULTURA U BORBI ZA BOLJI BUDŽET
- JESEN FESTIVALA ILI JESEN POZORIŠTA
- DECENIJA I PO SARADNJE DRAMATENA I NARODNOG
POZORIŠTA BEOGRAD
- PRVI RUTA FESTIVAL
- CRTAČKI TEATAR APSURDA JUGOSLAVA VLAHOVIĆA

Jugoslav Vlahović

Povodom jubileja – stogodišnjica udruživanja dramskih umetnika

POZORIŠNA UMETNOST OSVETLJAVA

I PREOBRAŽAVA ŽIVOT

Performansom po motivima čuvenih Šopalovića otvorena izložba o razvoju srpskog pozorišta (Etnografski muzej, novembar 2019) koja pre svega ukazuje na sveprožimajući odnos teatra i života

Povodom obeležavanja veka od osnivanja staleške organizacije dramskih umetnika (UDUS) upriličena je obimna tematska izložba o razvoju teatra u Srbu – *Pozorište u vremenu svakom*. Otvaranje iste upriličeno je 1. novembra performansom savremenog cirkusa prema motivima *Putujućeg pozorišta Šopalović* Ljubomira Simovića, u kojem se, ukratko, Filip Trnavac „drvenim mačem“ obračunava sa aždajom oličenoj u groteskoj lutki turbo-folk pevačice, metaforički predstavljajući borbu teatra sa sveopštrom nekultrom u našem vremenu neukusa i rijalitija, zapravo vremenu totalnog sunovrata svih vrednosti. „Ja u stvarnost ne mogu da uđem i da u njoj učestvujem sam! Ja u nju mogu da uđem jedino sa celom svojom umetnošću kojoj pripadam!“, kaže Filip i time „razrešava dihotomiiju život–umetnost. Umetnik strada, ali spasa va život, menja tok događaja, menjajući svet kad visoko podigne mač umetnosti kojoj celom dušom, bez ostatka pripada“, zapisala je Tanja Mandić Rigonat povodom njene postavke Simovićeve drame početkom godine u Narodnom pozorištu Niš.

Autorka i rediteljka performansa je Maja Krstić; dizajn lutke, scene i kostima potpisuje Filip Jevtić, njihovu izradu – Tamara Jeremić, a izvođači su: Vojislav Vojko Šantić, Tamara Jeremić, Jelisaveta Obradović, Đorđe Živadinović Grgur, Renato Ivić, Đorđe Ivanović i Tanja Milanović. Publika je ovu zabavnu igru, uz ples, žongliranje i baratanje vatrom pratila ispred Etnografskog muzeja, a pošto su „pevačica“ i njena silikonska punjenja savladala

ni, na veliko zadovoljstvo prisutnih, program je nastavljen i među izložbenim panoima unutar Muzeja. Zatim smo čuli odlomak iz Šekspировog komada *Kako vam dragو* u izvođenju studenata prve godine glume Fakulteta dramskih umetnosti, u klasi profesora Dragana Petrovića, čime je izložba zvanično otvorena. Nisu slučajno budući glumci recitovali o hrabrosti lude: „Ruho šareno dajte mi, i dajte / Pravo da zborim kako mislim, pa će / Taj zaraženi svet da pročistim / Do samog dna, ukoliko ovaj lek moj / Primao bude sa strpljenjem“ – na amblemu Udruženja nalazi se stilizovani kostim arlekinia, koji je jedini u stanju da kaže istinu, što je uloga pozorišta. Teatar mora biti hrabar kao dvorska luda.

Kako i priliči, posetiocima se obratio Vojislav Brajović, predsednik UDUS-a. Pozdravljajući sve okupljene skrenuo je pažnju na to da je Udruženje osnovano pre sto godina, „kada je naša Branka Veselinović prohodala“, a kako bi pozorišni umetnici pokazali da su istinski važan segment društvenog života, te koliko su i kako podsticali i pratile društvene tokove i doprinosili zaštiti kulturnog identiteta naroda i države kojoj pripadaju, uz sve prepreke koje su imali. Zahvaljujući autorskom timu i svim institucijama koje su učestvovale u realizaciji ovog projekta, kao i svima koji su ga podržali, posebno je zahvalio predsedniku SANU Vladimиру Kostiću koji je „prvi prepoznao našu ideju i dao nam prvobitni podsticaj, te dokazao da je SANU – Srpska akademija nauka i umetnosti, a ne Srpska akademija nauka i nekih umetnosti“.

Branka Veselinović i Voja Brajović na otvaranju izložbe (foto Đorde Tomić)

Predsednik Udruženja je potom ukazao na nekoliko neverovatno aktuelnih misli o pozorištu Federika Garsije Lorke iz 1935. godinu pre nego što je strelljan, misli koje direktno korrespondiraju i s idejom izložbe *Pozorište u vremenu svakom*:

Pozorište je jedan od najizražajnijih i najkorisnijih instrumenata za duhovno uzdizanje jedne zemlje i barometar koji određuje njenu veličinu ili njenu klonulost. (...) Prijemčivo pozorište, dobro utemeljeno u svim svojim žanrovima, od tragedije do vodvilja, može u roku od nekoliko godina da promeni senzibilitet naroda; dok razoren pozorište, u komе kopita zamenjuju krila, može da obezvredi i uspava čitavu naciju.

Narod koji ne potpomaže svoje pozorište, ili je mrtav ili je na umoru; isto kao što pozorište koje ne podražava pulsiranje svoga naroda i nepatvoren boju svog krajolika, nema pravo da se zove pozorište, već sala za igru ili место за onu užasnu radbotu koja se zove „ubijanje vremena“.

Nakon što je Brajović, aplauzom praćen, završio svoje kazivanje, auditorijumu se spontano obratila vidno uzbudena Branka Veselinović, zahvalna što je prisutna i zdušno pozdravljajući sve. Kako kaže, osetila se pozvanom da se obrati budući da je Mlada Veselinović bio dugogodišnji sekretar Udruženja dramskih umetnika Srbije i generalni sekretar Jugoslovenskog centra ITI-ja (Međunarodnog pozorišnog instituta). „Borimo se za dobro“, istakla je Branka.

Izložbu *Pozorište u vremenu svakom* zajednički su realizovali Udruženje dramskih umetnika Srbije, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Pozorišni muzej Vojvodine, Arhiv Srbije i Istoriski arhiv Beograda. Članovi autorskog tima su: Mirjana Odavić (MPUS), Zoran Maksimović (PMV), Miroslav Perišić (AS), Jelena Kovačević (UDUS) i Snežana Lazić (IAB). Jovan Tarbuk potpisuje dizajn „najveće izložbe koju sam dosad radio, a koja je bila veliki izazov zbog količine materijala i prostora u kojem je izložen“, dok je video-materijal, koji je sastavni deo postavke, uradio Predrag Tončić.

„Lep jubilej – čitav vek! Za mene, koji 50 godina živim u tim vodama, podsećanje na mnogo štošta što je nezaobilazna istorija pozorišta, podsećanje na mnoge velike ličnosti koje su ostavile neizbrisiv trag u umetnosti. Uzbunjane emocije – ukratko! Ipak, bogatih sto godina našeg udruženja zasluzilo je veći prostor jer je značajnog materijala bilo i te kako!“, utisci su Milana Caci Mihailovića.

„Obimnost raspoloživog materijala je preuzilazila okvire jedne postavke, tako da je

izložba dala tek naznake ove složene teme“, ističe Mirjana Odavić, vođa autorskog tima.

Sve ovo, naravno, ne bi bilo moguće bez velikog angažmana dama iz UDUS-a. „Za poslene u Udruženju dramskih umetnika Srbije ovaj dogadjaj – obeležavanje 100 godina Udruženja – ima poseban značaj. S jedne strane, u smislu izazova i uzbudjenja koje nam je doneo posao organizovanja izložbe, odnosno učestvovanja u radu na projektu koji je podrazumevao mnogobrojne učešnike (prvo na istraživanju grade, a potom i u realizaciji izložbe, kataloga, pratećih programa...), ali i zbog velikog zadovoljstva u radu s vrsnim stručnjacima i prilike da saznajemo i učimo. S druge strane je i činjenica da većina nas dugi niz godina radi u Udruženju, pa smo praktično svedoci, a na neki način i učesnici u stvaranju više od četvrt veka njegove istorije. Udruženje dramskih umetnika Srbije doživljavamo, slobodno mogu da kažem, kao svoju drugu kuću – sve njegove uspone i padove, radoši i razočaranja, osećamo i kao lične uspehe i neuspehe, pa nas tako, poznajući i posredno i neposredno bogatu i burnu stogodišnju istoriju Udruženja, ovaj jubilej ispunjava posebnim ponosom“, zaključuje Radmila Sandić.

Otvaranju izložbe, odnosno obeležavanju veka postojanja UDUS-a, pored brojne publike, prisustvovala je i Svetlana Bojković, koja je vodila Udruženje tokom kriznih devedesetih godina, takođe bivša predsednica UDUS-a Ljiljana Đurić, Dejan Čavić, Aleksandar Gruden, Branko Dimitrijević, Vesna Stanković, Nada Rodić, Milica Mihajlović, Ivana Dedić, Stevana Češljarov i mnogi drugi.

Nakon mesec dana održavanja u Beogradu, izložba je otvorena 3. decembra u Srpskom narodnom pozorištu Novi Sad, gde će trajati do 20., a u martu naredne godine biće upriličena i na festivalu „Teatar na raskršću“ u Nišu.

Svetlana Bojković i Milan Caci Mihailović (foto Đorde Tomić)

Mirjana Karanović dobitnik nagrade „Dobričin prsten“

Uvek sam preispitivala. Ne samo druge nego pre svega sebe i svoja nastojanja; da li sam ispunila ono što smatram da treba, da li varam samu sebe, da li govorim jedno, a radim drugo... To ne dozvoljavam, pre svega sebi. I onda kad sam tako stroga, ako je to strogost, onda mislim da je u redu da takve stvari očekujem i od drugih. Očekuješ i iskrenost, predanost. Uvek sam želela da imam svoj kriterijum. Nekako sam mislila – šta god da bude, znaću da sam bila to što jesam, da nisam bila kukavica, da se nisam pokorila onome čemu ne verujem. Kad sam bila mala, kad sam išla u osnovnu školu, zaista sam bila vaspitavana na tim idejama; imati čast, imati veru, žrtvovati se... Tako da cenim i kod drugih i kod sebe – da ne sagneš glavu – reči su Mirjane Karanović

Kraj godine u Udruženju dramskih umetnika Srbije, bez sumnje, obeležavaju pre svega dve stvari – izborna skupština i odluka o 32. laureatu nagrade „Dobričin prsten“ za 2019. godinu.

U vreme zatvaranja ovog broja *Ludusa* (10. decembar) bilo je izvesno da će se izborna skupština održati 23. 12., budući da dosadašnjem predsedniku Vojislavu Brajoviću ističe drugi mandat. Ko su kandidati za novog predsednika biće poznato kad broj već bude bio u stampi ili čak odštampan, a ko će biti izabran – znaće se 23. decembra.

osim dobitnice Mirjane Karanović, nominovani su i Saša Torlaković, Radmila Živković, Tihomir Stanić, Gordana Đurđević Dimić, Rade Šerbedžija, Branislav Lečić i Miodrag Kričokapić.

Već više od tri decenije svojim brojnim ulogama na pozorišnoj sceni, malim i velikim ekranim, glumica Mirjana Karanović osvaja i publiku i kritiku. U zemlji, regionu, svetu. Uz raskošan dar i harizmu, kao i vrlo bogatu karijeru, kada se govori o Mirjani Karanović, neretko se ističe i njena, kako se to kaže, društvena hrabrost.

žem se sa tim. Ja sam autor svojih uloga, autor njihovih života.“

Kao i: „Kad vidim nepravdu, ne mogu da ćutim (...) Toliko je neverovatno ovo što nam se dešava da se ponekad i upcam na teoriju o tajnim zaverama, tajnim grupama koje nam kroje kapu. A onda vidiš da je toliko budala koje donose bitne odluke na važnim mestima, a oni su gori od svake zavere. Kad imaš njih ne treba ti nikakva zavera da bi bio upropošćen.“

Citat je niz njenih uzbudljivih rola u teatru a među njima i autorski projekat *JuliJa*, premijerno izведен oktobra 2017, o čemu je, kako su mediji zabeležili, kazala: „Nazvala sam je *JuliJa* jer ona više nije bila Strindbergov komad nego moja kombinacija tekstova. Delove sam izdvajala iz Strindbergovog dela, ima rečenica i iz *Per Gintar* i iz *Ihzenove Nore*, delove teksta sam sama napisala, a delove dramaturg Nina Džuver. Ukratko, sve je počelo od *Gospodice Julije*, a završilo mojom pričom. Kao vrlo mlada konkursala sam i na Fakultetu dramskih umetnosti sa monologom iz tog komada, ali nisu me tada primili. I, uopšte uvez, ta Strindbergova *Julija* mi je uvek bila na neki način fascinantna i pronalazila sam mnogo dodirnih tačaka sa njom. Nisam je nikad igrala, a nisam posebno ni želela. Zapravo, nisam ja naročito oduševljena tim tekstom, više sam isprobocirana likom te devojke. I evo sada, kad je prošlo toliko godina, počela sam

da razmišjam šta se u stvari desilo sa gospodicom Julijom, šta se desilo i sa mnom. Mislim da ona ne pristaje na to da ispunjava okvir koji joj je zadat, ima tu neku buntovnu prirodu, koja obeležava i nju i mene, ima svoj put. (...) Nepristajanje ne samo na tuda nego i na sopstvena očekivanja. U nekom trenutku shvatiš da je to nešto što si preuzeo od društva a da zapravo život koji želiš da živiš, život koji izbjiga iz tebe jeste nešto drugo i da te nosi u drugom pravcu. Shvatiš i da u svemu tome ima mnogo lutanja, iskustava koja nisu prijatna, i da zbog te silovitosti i strasti koju nosiš u sebi put kojim ideš nije neki miran i ravan nego je vrlo komplikovan, neretko bolan, težak... Sa ovojliko godina, čini mi se da mnogo bolje razumem i nju i sebe.“

Činjenicu da je odlikuje društvena, građanska hrabrosti, za koju je dobila i nagradu „Osvajanje slobode“, komentarisala je: „Nikad nisam imala ideju da želim da budem hrabra. Mene su u životu vodili drugi motivi. (...) Borila sam se protiv toga da budem sputana. Uvek sam imala problem s autoritetima. Imam i danas. Sa ljudima koji misle da samim tim što su na određenoj poziciji, zasluzuju da budu slušani. Za mene je autoritet nešto što se zaslužuje, nešto što mora da se samim sobom dokaže a ne nešto što se podrazumeva zato što je čovek na poziciji, bilo kakvo – roditelj, direktor, neko ko ima moć nad ljudima. Uvek sam preispitivala. Ne sa-

Foto: Vukica Mikača

Predstava *Rođeni* u YU, JDP (foto Emma Szabo)

Na sednici održanoj 10. decembra žiri u sastavu: Vida Ognjenović, Svetlana Bojković, Nada Šargin, Goran Marković, Boris Isaković, Dragan Bjelogrlić i Vojin Ćetković doneo je odluku da glumačko priznanje „Dobričin prsten“, koje UDUS dodeljuje za životno delo, pripadne velikoj glumici bogatog opusa Mirjani Karanović.

Pomenimo, u konkurenciji za priznanje bilo je osam istaknutih dramskih umetnika:

U intervjuu za *Ludus*, aprila 2011, između ostalog je rekla: „Moj rad na ulozi traje dokle god uloga živi, dokle god postoji. Nisam od onih koji s premijerom završe rad na ulozi. Ona je u tom trenutku samo osvojena u jednoj meri da mogu da lje da baratam njome. I potpuno mi je jasna potreba umetnika da se ne razdvaja od svoga dela. (...) Neki kažu da gluma nije umetnost nego interpretacija. Ne sl-

(*Ludus*, 5. april 1993)

Tehi pozorište ipak dođe kao neka vrsta terapije?

Neka vrsta lečenja, možda...

Da li ti povremeno dodu neke rečenice iz *Majke Hrabrosti*?

Ne baš neke konkretne... Ta Majka Hrabrost je bila divna zato što je bila potpuno emotivna. Zbog te velike emocije meni je bilo zadovoljstvo da je igram.

mo druge nego pre svega sebe i svoja nastojanja; da li sam ispunila ono što smatram da treba, da li varam samu sebe, da li govorim jedno a radim drugo... To ne dozvoljavam, pre svega sebi. I onda kad sam tako stroga, ako je to strogost, onda mislim da je u redu da takve stvari očekujem i od drugih. Očekuješ i iskrenost, predanost. Uvek sam želela da imam svoj kriterijum. Nekako sam mislila – šta god da bude, znaću da sam bila to što jesam, da nisam bila kukavica, da se nisam pokorila onome čemu ne verujem. Kad sam bila mala, kad sam išla u osnovnu školu, zaista sam bila vaspitavana na tim idejama; imati čast, imati veru, žrtvovati se... Tako da cenim i kod drugih i kod sebe – da ne sagneš glavu.“

Tatjana Nježić

RADOVI JUGOSLAVA VLAHOVIĆA

Na stranicama ovog broja *Ludusa* objavljujemo nekolicinu radova našeg renomiranog stvaraoca Jugoslava Vlahovića, na kojima se, na svoj način, bavio teatrom a koji će biti deo izložbene postavke u Narodnom pozorištu Beograd.

Izložba će biti otvorena 24. decembra, a na njoj prikazano stotinak njegovih dela od kojih je više od polovine objavljivano u *Ludusu* tokom dugogodišnje lepe saradnje ovog istaknutog ilustratora i karikaturiste, i jedinih pozorišnih novina na Balkanu, kako je Jovan Ćirilov ne-retko govorio za *Ludus*.

Jugoslav Vlahović

KO KOGA (I ŠTA) OVDE POTKAZUJE? ILI O GRANICAMA IZMEĐU POZORIŠNE SCENE I ŽIVOTA

Kod nas je stvarnost učinila pitanje iz naslova posebno složenim.

Tačnije, ovde se politika najdirektnije umešala u teatralogiju

Piše Aleksandar Milosavljević

Pitanje iz podnaslova ovog teksta jedno je od temeljnih i izuzetno važnih za svako ozbiljno teatrološko ili kritičarsko promišljanje suštine teatarske umetnosti, a od odgovora na njega zavisiće i temeljna teatraloška, odnosno kritičarska pozicija iz koje teatrolozi/kritičari sagledavaju poetike autora dramskog ili pozorišnog umetničkog dela. Kod nas je, međutim, stvarnost učinila ovo pitanje još složenijim. Tačnije, politika se kod nas najdirektnije umešala u teatralogiju (u kriticu je, naime, odavno prisutna).

Prvo se dogodilo da je neko kvazi-kritičarski, čak ne ni u rubrici *Estrada* koja u naše vreme sve češće zamenjuje onu koja se zvala *Kultura*, konstatovao da je Branislav Trifunović u predstavi *Pad* pocepaо nacionalnu zastavu. Cilj ove „kritičarske“ opaske je, dabome, bio usmeren ka difamaciji glumca an-

gažovanog u protestima protiv vlasti, a zapravo u borbi za normalizaciju ovađašnjeg društva. Problem je, međutim, u tome što se narečena scena nije dogodila – ni na premijeri izvedenoj pre bezmalo deset meseci, a ni na jednom od mnogih scenskih izvodenja predstave koju je režirao Kokan Mladenović, takođe oštri kritičar aktuelnog političkog stanja u Srbiji. To će reći da je „kritičar“ video nešto što u *Padu* ne postoji. Istina, pozorišnim kritičarima se neretko dešava da previde nešto što se na sceni desilo, ali, eto, i ovo je, kao što vidimo, postalo moguće, naročito kada se kriterijumi na osnovu kojih se procenjuje video/nevideo ne zasnivaju na estetici nego na politici. Iz ovoga se, dakle, može zaključiti da stvarnost ume biti do te mere napeta da se gledaocu lako dogodi da dozvoli životu da nahrupi u teatar, i to takvom silinom

da sa sobom u scensku umetnost doneće i naslage *životnosti* kojih u predstavi jednostavno – nema. Pozorište, naime, i na ovakav način može da potkazuje život, što bi rekao Dušan Kovačević.

Sledeći problem s ovom „kritičarskom“ konstatacijom je u tome što njen autor ne pravi razliku između predmeta koji pripada realnom životu i scenske rezvizite, jer u predstavi se uistinu pojavljuje zastava Srbije, ali je Trifunović ne cepa (lik koji on tumači u *Padu* već će biti mrtav u času kada se na pozornici pojavljuje srpska trobojka) nego od nje čerka lika kojeg u predstavi igra Trifunović pravi odeću za svoje buduće estradne nastupe. Istina je, dakle, da se zastava ovde pojavljuje kao pozorišna rezvizita, da ona označava jedno od nacionalnih znamenja, baš kao što i scenski pištolj nije pravo oružje nego rezvizita, dok teatarska scenografija samo označava neki konkretni prostor... Primera ima bezbroj, a svi se svode na to da pozorište nije isto što i život, premda ima moć da ukazuje na najmračnije aspekte vlastite stvarnosti.

Nama se, ako nastavimo da se na ovakav način bavimo „kritikom“ pozorišta, lako može desiti nešto posve neobično. Čak i za naše uslove neobično. Naime, početkom prošlog veka članove ovađašnjih putujućih pozorišnih družina bi na gostovanjima ugostili domaćini iz varošica u kojima bi predstave bivale izvođene. One pak glumce koji su, u recimo *Boju na Kosovu*, tumačili uloge Murata ili Vuka Brankovića niko nije htio da primi na konak. Docnije, nakon Drugog svetskog rata, glumci koji su u predstavama na temu partizanske borbe protiv okupatora igrali

negativce publike je htela da linčuje, a spasavale bi ih njihove kolege – pozitivci, odnosno tumači likova partizana i drugih predstavnika proletarijata ili u predstavi potvrđeno osveštenog naroda. Sada, međutim, glumci bi mogli da nastrandaju i na osnovu prepostavke što su na sceni činili.

I taman se nekako razjasnilo da zastava u *Padu* nije cepana, kada je drugi od Trifunovića, Branislavljev rođeni brat, pokazao da je našem političkom životu moguće obezbediti još veću dinamičnost finim uvođenjem dramaturške intervencije. Sergej je, naime, izjavio da mu je neko ponudio 500.000 evra da bi postao predstavnik takozvane konstruktivne opozicije. Nudeno mu je, kazao je Trifunović, još sve i svašta, ali u državi u kojoj se svaka društvena akcija namah pretvara u kvazipozorišnu produkciju, sve je najbolje odmeriti novcem, što političkoj stvarnosti daje dimenziju konkretnе opipljivosti. No kakve zapravo ima veze ova nepristojna ponuda s teatrom, a najpre s dramaturgijom? Sergej je svojom izjavom, naime, najdirektnije otvorio sledeće pitanje: ko (sve) na našoj opozicionoj sceni nije progovorio o sličnoj ponudi jer ju je prihvatio. Na taj način je, rečnikom dramaturgije, radnji našeg „političkog komada“ obezbeden motiv, a istovremeno je pripremljen i teren za pozorišni rasplet u kojem ćemo do samog finala „predstave“, kao u kakvoj inscenaciji dramatizacije novele Agate Kristi, nagadati ko je ubica. Ili, kao u Agatinom *Orijent ekspresu*, ko je (sve) ubica. Pozorište, drugim rečima, i te kako ima šta da podari stvarnosti.

Drugi primeri mešanja teatra i realnog života mnogo su stariji od „slučaj“ (ne) cepanja zastave u prestavni

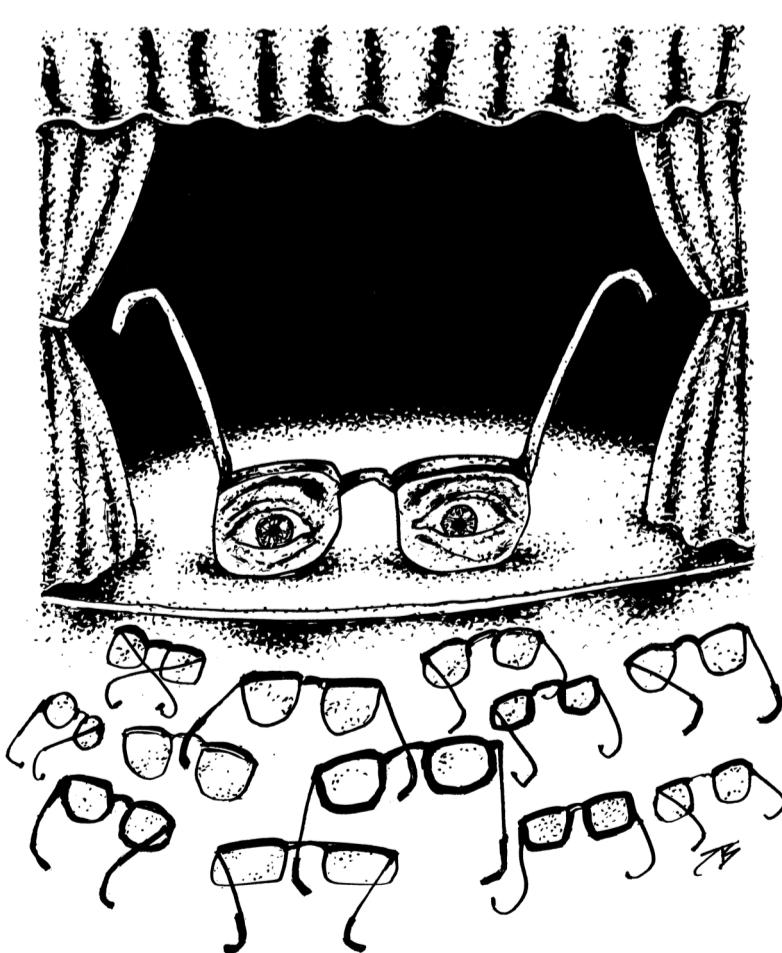
čaju“ (ne) cepanja zastave u prestavni Pad ili od uvođenja lukrativnih motiva u „dramaturgiju“ ovađašnjeg političkog života, a odavno ih nudi niz javnih nastupa i akcija čiji smo svakodnevno svedoci – od izbora kao oblika stranačkog nadmetanja, preko permanentnih mitinga, pa do svečanih otvaranja svega i svačega. Ovde ćemo se, međutim, fokusirati na sistem funkcionalnosti ovađašnjeg republičkog parlamenta.

Nepotrebno je prepričavati šta se sve tamo događa jer televizija redovno prenosi skupštinska zasedanja, a gledaocima ove forme rizaliti šoua logično se nameće poređenje s teatrom. Tamo, naime, svako ima unapred definisanu ulogu, scenografija je standardizovana po strogom žanrovskom modelu, a evidentno je da u zgradи Parlamenta postoji i srpska zastava. Pa ipak, ma šta na ovu temu imali da kažu predstavnici parlamentarne opozicije, neprestano valja imati na umu da u Skupštini ne sede glumci, premda većina tamo prisutnih nevešto sriče tekstove role koje kao da je napisao neko drugi. Ni skupštinske klupe i govornica nisu scenografija, iako u sali ima dovoljno vrata koja su, inače, obavezan dekor za izvođenje vodvilja. I na koncu, izložena zastava Srbije tamo nipošto nije rezvizita. Niko je – barem za sada – u sali Skupštine Republike nije cepao, ali se čini da se pred njom, ipak, permanentno događaju skaredne stvari koje se bolno tiču njenog dostojanstva.

Drugim rečima, ma šta ko o tome mislio, Skupština nije teatar. Tamo se, naime, događa takozvani pravi život. To je, dakle, uistinu naša realnost. I, ujedno, jedan od dokaza kako je danas kod nas lako pobrati život i pozorište.

Predstava *Pad* Centra za kulturu Svilajnac

Jugoslav Vlahović

Foto: Andelko Vasilić

Knez Miškin, Sigismund, Karadoz, Pavle Isaković, Rakitin, Simeon Njago, Hadži Zamfir, Vladimir Dedijer, Nikola Pašić, Jovan Jovanović... samo su neki scenski junaci kojima se u godinama izazna nesobično davao glumac Nebojša Dugalić, prvak ansambla Dramе Narodnog pozorišta u Beogradu, uz Efendi Mitu, Kralja Edvarda, Proku Purića...

Uz kompleksne dramske junake s kojima „živi” na pozorišnim scenama, Nebojša Dugalić ove jeseni uporedno snima dve serije – *Državni službenik*, u kojoj tumači lik Milojevića, i *Žigosani u reketu*, gde igra sportskog menadžera Vojislava Todorovića. Pomenimo i njegov muzičko-poetski kabare *Da, to su bili dani*, koji u saradnji s Borisom Pingovićem izvodi od 2004. godine i koji je subotu, 30. novembra, u Kombank dvorani u Beogradu imao svoje jubilarno, 300. izvođenje!

Nebojšu Dugaliću, i njegove junake, i publike i kolege i stručna javnost prate pohvalama i nagradama. U svojoj bogatoj biografiji do sada je upisao brojna priznanja: Nagradu za životno delo KPZ Beograda, Nagradu Grada Beograda, Nagradu „Miloš Žutić”, četiri „Zoranova brka”, tri Sterijine nagrade, četiri „Zlatna viteza” i dva „Srebrna viteza” u Moskvi, Nagradu „Zoran Radmilović”, više nagrada matičnog nacionalnog teatra...

Kakvo je vaše glumačko iskustvo u slučaju Efendi Mite koji je propao u tranziciji, a kojeg ste ostvarili u predstavi *Nečista krv* po delu Bore Stankovića, u režiji Milana Neškovića u Narodnom pozorištu?

Dugo se havim Borom Stankovićem zato što mislim da je on jedan od retkih i jedinstvenih pojava u svetskoj literaturi. Stanković je značajan po slojevitosti literarnog zahvata i dubini pogleda kojim sagledava i unutrašnje i spoljašnje oblike jednog konteksta i vremena. Stanković je izuzetno značajan pisac za glumce. Svakome bih preporučio da se ozbiljno pozabavi Borom Stankovićem, poslo se kod njega mogu pronaći neuporedive slike unutrašnjih zapleta čovekovog bića i njegove egzistencijalne situacije. I svi ti nabori koje on gradi su zaista najveći dometi ne samo naše nego i svetske literature. Bora Stanković je zapravo vrlo dobra mapa za pristup bilo kojom analizi, bilo kojem ozbiljnog bavljenju dramskom umetnošću.

Ne čini li vam se da je Bora Stanković u našem pozorišnom miljeu pomalo zapostavljen?

To možda jeste tako, ali je, u svakom slučaju, uvek dobro i osvežavajuće kada se takvi pisci, kakav je Stanković, vrate na scenu. Takva dela bi pozorišta, po mom mišljenju, trebalo da neguju u okviru svojih repertoara. Pri tome ne mislim samo na njegova dramska dela već i na dramatizacije njegovih proznih dela, kao sto je i roman *Nečista krv*. S druge strane, mislim da izostanak s repertoara pisaca kakav je Bora Stanković, i mnogih uz njega, nije prosto posledica neke nepravde zapostavljanja nego pre svega simptom nedozrelosti vremena da o dometima takvih stvaralača posvedoči. Zato je svako vraćanje njima znak da je u jednom vremenu, ako ništa drugo, barem naraslila želja da im se vratimo, makar i kao nemušti čitatelji njihovog nesagledivog slova.

Uz Efendi Mitu, Kralja Edvarda, Proku Purića... već 15 godina igrate u svom kabareu *Da, to su bili dani*, koliku sačinjenom od muzike, poezije i humora, u saradnji s Borisom Pingovićem. U čemu je snaga njegove dugovečnosti budući da kabare nije česta forma na našim scenama?

Uvek je dobro za glumca da vlasta što šarolikim izražajnim sredstvima, da tokom svog stvaralačkog puta ovlada mnogim veštinama, upravo zato što ga na glumačkom putu čekaju raznovrsni izazovi i zahtevi. Treba biti spreman i odgovoriti što većem i raznovrsnjem broju tih zahteva. Muzika i poezija najvećim delom čine naš kabare, a bez njih, ujedno, ne bih mogao da zamislim svet. Od kako znam za sebe činilo mi se kako je sve razloživo na muzičku strukturu. Sve ono što nisam prepoznavao kao poeziju i muziku nisam naprosto bio u stanju da doživim i prihvatišem kao istinito i stvarno. Samo u takvim bleskovima ljudskog duha, u kojima prepoznam da je neko umesto mene progovorio nešto što je moje, osećam da se krećem u svetu koji bih mogao nazvati svojim.

Vladimir Dedijer, Nikola Pašić, Jovan Jovanović... Tokom karijere ostvarili ste i ceo spektar istorijskih junaka. Koliko su ljudi zapravo naučili od istorije imajući u vidu da joj se neprestano vraćaju?

Obično postoji floskula o tome da od istorije nismo ništa naučili i to je verovatno tako. Međutim, postavlja se pitanje da li je moguće od istorije naučiti bilo šta. Na svetu se sve već odavno dogodilo i kroz čitavu istoriju prepoznajemo događaje koji nam se ponavljaju, a opet, kon-

SVAKO POKOLENJE MORA DAIMA SVOJE ODGOVORE NA IZAZOVE SVOG VREMENA

Gоворили су нам да је историја учителјица живота, међутим, често је над том учителјicom вршено разноврсно насиље, а с друге стране, као и код сваког учења, човек много више заборавља него што остане у њему

Milica Kosović

teksti u kojima se zatičemo u svome добу толико су јединствени да се у њима осећамо несигурно и неизвесно по пут деце која још нису проподала. Такође, свако поколење мора да има своје одговоре на изазове свог времена и ту никакав претходни naučnik nije од помоћи. Као усталом и у ljubavi. Милиони су волели пре теbe а опет нјихово искustvo неће бити ни од какве помоћи кад будеš voleo sam. И сvi smo mi uvek радикално неискusni за ono што нас зatičе, koliko god da se trudimo да од историје нешто naučimo. Говорили су нам да је историја учителјица живота, међутим, често је над том учителјicom вршено разноврсно насиље, а с друге стране, као и код сваког учења, човек много више заборавља него што остане у њему.

Crnjanskog se setimo kada nam je zgodno. Andrić se i dalje povlači po medijskim polemikama. Da je Nušić danas жив, da li bi se podsmevao ili bi bio tužan i gorak...? Kako se vi prilagođavate ovom vremenu?

Muslim da se Nušić podsmevao баš зато што је bio gorak. Да је то био njegov način да preživi onu temeljnu gorčinu живота коју је nosio i svojom sudbinom i svojim iiskustvom света око себе. Bojam se да nijedno vreme неће бити slobodno od takvih neodgovornosti према онима који су нам оставили најбоља ogledala, а то су svakačko Crnjanski i Andrić. Да су sva trojica živi, muslim da bi se osećali vrlo gorko, ali da bi imali snage да se zajedno nasmeju svemu.

Gledamo sa zebnjom kako nam mladi svet odlazi. Gladni smo lepih vesti, siti crnih hronika. Kako gledate na aktuelnu stvarnost?

Uvek se trudim da u svakoj stvarnosti prepoznam simptome nekih dubljih oboljenja. Nažalost, ništa me od toga ne iznenađuje jer sve što nam se zbiva nekako су prirodne posledice тога како smo se kao narod stekli i prema čemu sve nismo bili odgovorni. Jedino mogu da se nadam да ће se u будућnosti dogoditi neki diskontinuitet i да ће тaj točak који се сада okreće k tom mračnom i tamnom ipak jednoga дана promeniti svoj smer, i da ће нас повести ka svetlijim vedrinama.

Čemu učite svoje studente na Fakultetu savremenih umetnosti?

Pre svega da nauče da gledaju, analiziraju, da nauče da iščitavaju svoju stvarnost i da se zagledaju u te dublje problemske strukture onoga što ih okružuje. Muslim da je to osnovna prepostavka да bi mogli da budu istinski kreativni u bilo čemu, ali sve to, kao i svaki nauč, kao i u svakoj situaciji u kojoj čovek želi ozbiljno nešto da uči, zahteva trud na mnogo frontova. Potrebno je postepeno, raspoređeno usvajati neka znanja, ali je isto tako neophodno i da čovek буде u žiži svog iiskustva. Nekim stvarima treba vreme, naprosto ne možemo sve primiti odjedanput, ali muslim da je isto tako neophodno strpljivo raspredivanje uvida i pogleda које iskušavamo.

ŠTA SU GLUMCI ZNAČILI ZA ISTORIJU, A ŠTA ONA ZA NJIH

Tokom Prvog svetskog rata među mobilisanom vojskom bilo je mnogo glumaca, i amatera i profesionalaca, oni su mahom na osnovu sećanja ispisivali tekstove, režirali ih, potom organizovali predstave, bodreći tako svoje saborce, sapatnike, ali i sebe same – kaže Mirjana Odavić, vodja autorskog tima izložbe *Pozorište u vremenu svakom* kojom je Udruženje dramskih umetnika Srbije obeležilo vek postojanja

Aleksandra Jakšić

Sidejom da ukaže na to da pozorišno stvaralaštvo doprinosi očuvanju jezika, nacionalne svesti i identiteta, te razvoju duhovnosti naroda, zapravo razvoju srpskog društva uopšte, Udruženje dramskih umetnika Srbije je vek svog postojanja obeležilo izložbom *Pozorište u vremenu svakom* (Etnografski muzej, novembar 2019. godine). Pored UDUS-a u realizaciji ove sveobuhvatne postavke učestvovali su i Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Pozorišni muzej Vojvodine, Arhiv Srbije i Istoriski arhiv Beograda. *Ludus* ovim povodom razgovara s vodom autorskog tima Mirjanom Odavić, muzejskim savetnikom iz MPUS-a.

Imajući u vidu zadati vremenski i tematski okvir izložbe – istorija razvoja srpskog teatra – odakle ste krenuli i čime ste se vodili u odabiru materijala?

Mnogi istoričari pozorišta naglašavaju da se u *Zakonopravilu Svetog Save* prvi put pominje reč glumac, u današnjem smislu, tako da smo mislili da je interesantno da počnemo od toga, odnosno od ilustracije jedne strane prepisa *Krmčije*, čiji sam prepis iz 16. veka našla u SANU, a tu je i detalj freske *Kainovo potomstvo* iz 14. veka (Visoki Dečani) kako bismo ukazali na to da iako pravoslavna crkva nije poštovala pozorište, i tu nema zborna, ipak je bilo svirača, igrača, zabavljača, što predstavlja deo teatarske vizije. Prelazimo onda na 18. vek i školsko pozorište, Kozačinskog sa đacima Latinske škole u Sremskim Karlovcima, tu je Joakim Vujić, a „prava“ priča počinje zapravo od osnivanja prvih profesionalnih teatarâ... Pošto slogan Udruženja glasi *Glumac i njegova sudbina*, dogovorili smo se da glumci i kuća gde su stvarali svoju umetnost budu u prvom planu. Na 66 panoa prošli smo kroz istoriju razvoja srpskog pozorišta od 13. veka do danas, s tim da naglašavam da se zbog preobimne teme i ograničenog prostora radi samo o naznakama dešavanja.

Više institucija je učestvovalo u realizaciji izložbe, koja građa vam je bila na raspolaganju?

Najveći deo materijala koji obuhvata period do 1945. nalazi se u MPUS. Arhiv Srbije ustupio je deo grade u vezi s temom postavke, uglavnom se radi o 19. veku i početku 20. stoljeća. Istoriski arhiv Beograda obezbedio je mahom dokumenta o Narodnom pozorištu i deo o Udruženju. Iz Arhiva Jugoslavije koristili smo dokumenta bitna za Udruženje pre svega, i naravno, najiscrpljnija grada od 1950-ih vezana za Udruženje nalazila se u samom UDUS-u. Materijal su nam dali i Pozorišni muzej Vojvodine, Matica srpska, Biblioteka grada Beograda, Muzej grada Beograda, pozorišta i festivali u Srbiji... Sve vreme sam pokušavala da ba-

Jelica Stevanović, Jovan Tarbuk
i Mirjana Odavić (foto Predrag Tončić)

lansiram tako da sva pozorišta budu zastupljena, ali naravno da su prvi teatri – SNP, NP – dobili veći prostor jer se provlače kroz ceo period od 19. veka do danas. Takođe, Stevrija i Nušić su izdvojeni od pisaca budući da su udarili pečat književnoj strani srpske pozorišne umetnosti...

Izložba je podeljena po segmentima...

Pratili smo istorijsku liniju razvoja pozorišta kod nas. Prvi segment nazvan kratko i jasno *Počeci* obuhvata sve ključne trenutke do osnivanja Srpskog narodnog pozorišta – srednji vek je, pomenula sam, predstavljen s dva eksponata, tu je nekoliko dokumenata o školskom pozorištu u 18. stoljeću (šematski prikaz scene, potpis rodonaćelnika školskog teatra Emanuela Kozačinskog, naslovna strana njegove *Traedokomedije*, inače prve srpske pozorišne predstave), Jovan Rajić kao autor prve srpske dramaturške obrade pozorišnog komada (preradio je *Traedokomediju*), zatim Joakim Vujić kao bitna figura naše istorije pozorišta, i prikaz Rondele u Pešti, gde je Vujić 24. augusta 1813. postavio *Kreštalicu*, prvu predstavu na srpskom jeziku; prešli smo na Teatar na Đumruku, prvi put pominjemo Steriju pošto je bio jedan od ljudi koji su omogućili da se stvari ovo pozorište, besplatno je ustupao svoja dela za njegove potrebe, nabavljao garderobu, scenografiju...; tu su Teatar „Kod jelena“, Leteće diletantsko pozorište...

U drugoj polovini 19. veka organizuju se mnoge pozorišne družine – amaterske ili profesionalne putujuće – i u Austrougarskoj i u Kneževini Srbiji, što svedoči o sve većoj popularnosti teatra u Srbiji koji ovu vr-

stu umetnosti vide u funkciji kulturnog napretka. Drugi segment izložbe posvećen je izgradnji nacionalne svesti i moderne srpske države i obuhvata vreme do početka Prvog svetskog rata...

S obzirom na to da se istorijski otvaraju vrata nezavisnosti Srbije, jača potreba za stvaranjem nacionalnog identiteta. Osniva se Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu, a zatim Narodno pozorište u Beogradu. Pošto smo pokušali da prikažemo one koji su najviše doprineli razvitku teatarske umetnosti i stvaranju identiteta, obavezan akcenat je bio na putujućim pozorištima, jer su bila naši veliki misionari književnog jezika, dela, pronašenja kulture. Ne zaboravimo da u to vreme postoje samo dve pozorišne zgrade, igralo se po kafanama, na poljama i sl. Zato je prisutan niški „Sindelić“, koji je udarilo temelje teatarskoj delatnosti u tom delu Srbije. Smatrali smo da ne smemo da zaboravimo „Orfeum“ Brane Cvetkovića, prvo privatno pozorište osnovano krajem 19. veka a koje je radio u dva navrata; čak se u jednom trenutku NP toliko osetilo ugroženo od tog humorističko-satiričnog repertoara da je tražilo od Ministarstva zabranu Braninog pozorišta dok se igra u NP, pa je on pomerao vreme svojih izvođenja.

Tada se pojavljuje i neka vrsta scenske fotografije, što vizuelno utiče na tok postavke. Inače, trudili smo se da posetiocu bude i slikovno jasno da menjamo segmente, svači ima svoju boju i strelice koje usmeravaju kretanje kroz izložbu.

Sledi međuratni period (1919–1945)...

Akcenat je stavljen na kuće koje su ozbiljno nastavile da produbljuju temelje na-

šoj pozorišnoj istoriji, a to su novosadsko NP (predznak srpsko izbačen je u Kraljevini Jugoslaviji), NP u Beogradu, NP Dunavske banovine, NP Moravske banovine, ali i NP Skoplje – odlučili smo se za ovaj teatar jer mu je Nušić još 1913. udario temelje, veliki glumci su stvarali u njemu, bilo je baš pravo srpsko pozorište. Treba reći da se i pored sve više institucionalnih teatarâ putujuća pozorišta nisu ugasila, mnogo su i dalje značila za širenje i nacionalnog duha i pozorišne umetnosti na našim prostorima. Takođe, osniva se Akademsko pozorište, Glumačko-

patnike, ali i sebe same. Pozorište je bukvalno bilo deo borbe za goli opstanak. Fantastična je priča iz Lazuaza, logora gde se vojska opovrgnula – na toj poljani u blizini grada Bizerete u Tunisu bila je izgrađena i bina, entuzijazam i volja bili su toliki da su naši ljudi čak zakupili štampariju u Bizerti, štampali novine, repertoar, vesti na cirilici.

Za vreme Drugog svetskog rata pozorišni život je ipak postojao u gradovima, između ostalog UDUS se trudio da njihovi članovi rade, da se upose mnogi izbegli iz Hrvatske, da imaju od čega da žive. Narodno pozorište u Beogradu, čije je zgrada stradala tokom bombardovanja 1941. i posle obnovljena, ima repertoar, a tu je recimo Centrala za humor, zbog koje je Žanka stradala... Na frontu deluju brojna partizanska pozorišta, izložili smo fotografije Kulturne ekipe Prve proleterske divizije, u kojoj su i Mira Banjac i Predrag Tasovac.

Period od 1945. do 1990. podeljen je na brojne podsegmente, od soorealizma preko osnivanja profesionalnih umetničkih škola i novih institucionalnih pozorišta, dok su veliki teatri – SNP, NPB, NP Niš – prikazani u novim okolnostima, a osnivaju se i samostalne pozorišne grupe, teatri za decu... Zanimljivo da ste se dotakli i cenzure?

U delu nazvanom *Ideologija i pozorište* ideja je bila da se pokaze da je cenzura, kao što je postojala kroz čitavu istoriju teatra, postojala i kod nas. Nisu retki slučajevi direktnih diktata repertoarske politike, ili zabranjene pripreme i izvođenja predstava od strane vlasti. Pošto nema zvaničnih dokumenata da to i potvrde, izložili smo fotografije spornih predstava, isečke iz štampe; izdvojili smo najupečatljivije primere uticaja vlasti na repertoar – *Kad su cvetale tikve*, *Golubnjaka*, *Karamazovi*, koji nisu ni izvedeni, fotografija je s probe...

Upečatljiv je još jedan period kada je pozorište pokušavalo, kao i u Velikom ratu, da digne moral ljudima u tim teškim vremenima.

U segmentu *Devedesete – teatar mora biti hrabar* simbolično je prikazano da se pozorište usudilo da priča o tadašnjem savremenom problemu, što smo ilustrovali fotografijama kulturnih predstava, očekujući da će ih ljudi prepoznati budući da smo savremenci tog doba. Odlučili smo se za njih pet: *U potpalublju i Bure baruta* (JDP), *Mera za meru* (SNP), *Tamna je noć* (Teatar Kult) i *Porodične priče* (Atelje 212).

Istakli smo i da su pozorišni umetnici aktivno učestvovali u društvenim promenama, demonstracijama, tokom bombardovanja pozorišta su izaslala na ulicu – NP je imalo scenu na otvorenom u Dositejevoj ulici, „Duško Radović“ igra za decu na Tašmajdanu. Slika sveopštег stradanja je prikazana npr. kroz potresno pismo Mire Banjac o našim žrtvama, tu je naslovna strana *Ludusa* s metom, simbolom tog vremena.

Hronologija razvoja srpskog teatra završava se sadašnjim trenutkom, predstavama koje će tek ući u istoriju?

Kroz naslove iz štampe hteli smo da prikažemo odnos države prema pozorišnoj kulturi uopšte, da ukažemo na problem koji postoji... A što se tiče predstava u novom mileniju – 21 teatar je predstavljen fotografi-

jama likovno najefektnijih njihovih postavki. Na kraju se nalazi pano posvećen festivallima, ali i to je sve u naznakama, akcenat je na Bitetu, Sterijinom pozorju...

Poseban segment izložbe, naravno, posvećen je radu Udruženja dramskih umetnika Srbije.

Upečatljivim dokumentima pokušavali smo da ispratimo celu priču od osnivanja 1919, da istaknemo pravila koja su imali, tu su fotografije iz novina s prve skupštine, priča o imovini, o stradanju glumaca za vreme Drugog svetskog rata, ali i posle njega – Aleksandar Cvetković i Jovan Ta-

nić iz NP optuženi su za saradnju s Nemcima i streljani, Žanki Stokić je uzeta građanska čast... U vitrinama se nalaze i originalni eksponati i skenirana dokumenta, izložen je Orden Sv. Save III reda koji je Udruženje dobilo 1934, i das je veoma ponosno na to, a prvi put su javno prikazana i oba prstena Dobrice Milutinovića.

Predstavljeni su i članske karte, nagrade koje Udruženje dodeljuje, časopisi koje je izdavao UDUS, *Ludus*, te monografije.

Vrlo sam ponosna na deo izložbe koji je radio Predrag Tončić, tj. na video-materijal koji je on oformio na osnovu građe. Na jednom televizoru se koncizno prikazuje priča

o sto godina Udruženja koja se završava laturema Dobričinog prstena.

Moram da pomenem da bez pomoći Radmire Sandić i Branislave Atanacković iz Udruženja ne bismo sve izgurali.

Za kraj pomenimo i da izložbu *Pozorište u vremenu svakom* prati katalog (prihod od njegove prodaje ide Fondu solidarnosti Udruženja), da je „izašla“ na ulice Beograda i Novog Sada, a posle se završi u Etnografskom muzeju čekaju je gostovanja.

Katalog je pre svega vrlo značajan jer se sad na jednom mestu nalazi priča o sto godinama Udruženja. Mnogi istorijski podaci bili su

dostupni i ranije, u katalogu se, posle uvodne reči predsednika UDUS-a, nalazi presek srpskog pozorišta koji je pripao Zoran Maksimović po tekstovima prof. Petra Marjanovića, dok je o Udruženju prvi put sve odjednom napisano. Prvih pedeset godina UDUS-a obrazila je Snežana Lazić, drugu polovinu veka Jelena Kovačević; Zoran T. Jovanović se osvrnuo na prve pokušaje organizovanja glumaca, a na kraju se nalazi prilog o nagradama i izdavačkoj delatnosti UDUS-a iz pera Zorana Maksimovića.

Katalog je nastao uz veliku pomoć Jelice Stevanović i Jovana Tarbuka, dizajnera i kataloga i celokupne postavke.

Izložba na otvorenom je predstavljena na reklamnim panoima kompanije „Alma Quattro“, a vizuelna rešenja je uradio „Orange Studio“ – građani tako mogu da vide fotografije velikih glumaca, značajnih ličnosti našeg teatra i pročitaju njihove pametne misli.

Postavka *Pozorište u vremenu svakom* posle Beograda se seli u Novi Sad, gde će publika moći da je vidi do 20. decembra u Srpskom narodnom pozorištu, a na proleće će biti predstavljena u Nišu tokom trajanja festivala, a čekujemo da će i drugi gradovi biti zainteresovani.

Sve u svemu, bilo je još toliko toga što je moglo da se ispriča, ali u ovom trenutku ovo je bio maksimum.

SVI PREDSEDNICI UDRUŽENJA

U trenutku pripremanja ovog broja *Ludusa* predstojava je izborna 20. skupština Udruženja dramskih umetnika Srbije, zakazana za 23. decembar 2019. U godini u kojoj obeležavamo stogodišnjicu osnivanja Udruženja zanimljivo je podsetiti se, makar nabrajanjem, ko su glumci koji su vodili esna-

sku organizaciju. Napomenimo, Udruženje je menjalo svoj zvanični naziv a funkcija predsednika bila je ukinuta jedino u vreme okupacije, kad su stalež dramskih umetnika bili nametnuti komesarji. Dužnosti predsednika, dužina mandata i mogućnost reizbora varirali su kroz istoriju Udruženja.

Udruženje glumaca Kraljevine SHS

SAVA TODOROVIĆ (Beograd, 1862 – Beograd, 1935), čiji je predsednički mandat trajao od 1919. do 1925, bio je jedan od glumaca koji je prešao Albaniju. Učestvovao je u pozorišnom životu tokom izbeglištva i bio u odboru za osnivanje Udruženja. Izabran je za prvog predsednika Centralne uprave Udruženja glumaca, a ukupno je tri puta biran, dakle – na Prvom kongresu u Beogradu 1919, na Petom u Splitu 1923. i na Šestom u Beogradu 1924. Poslovanje Udruženja zavisilo je od redovnog plaćanja članarina, priloga dobrotvora, ugovorenih poslova s inostranim kompanijama i filmskim produkcijama, a naplaćivao se i tzv. pozorišni dinar po svakoj prodatoj bioskopskoj ulaznici. Imetak koji je Udruženje steklo u prvoj godini rada iznosio je – 30.000 dinara (primera radi, 1920. na svetskim berzama, za 100 dinara dobijalo se oko 25 švajcarskih franaka, pa je prema toj računici, Udruženje sakupilo 7500 franaka).

DRAGOLJUB GOŠIĆ (Grocka, 1882 – Beograd, 1948) – predsednički mandat 1925–1929.

Udruženje glumaca Kraljevine Jugoslavije

BOŽA NIKOLIĆ (Smederevo, 1882 – Beograd, 1968) – predsednički mandat 1929–1940.

JOVAN GEC (Pirot, 1893. ili 1894. – Beograd, 1962) – predsednički mandat 1940–1941.

Udruženje pozorišnih umetnika i trudbenika

MATA MILOŠEVIĆ (Beograd, 1901 – Beograd, 1997) – predsednički mandat 1948–1949?

Udruženje dramskih umetnika Srbije

RAŠA PLAHOVIĆ (Ub, 1899 – Beograd, 1977) – predsednički mandat 1950–1952.

JOŽA RUTIĆ (Zagreb, 1910 – Mostar, 1967) – predsednički mandat 1952–1956, 1961–1963.

STRAHINJA PETROVIĆ (Beograd, 1892 – Beograd, 1966) – predsednički mandat 1956–1959.

MIRA STUPICA (Gnjilane, 1923 – Beograd, 2016) – predsednički mandat 1959–1961.

BRANKO PLEŠA (Kiseljak, 1926 – Beograd, 2001) – predsednički mandat 1963–1968.

SLAVKO SIMIĆ (Novi Bečeј, 1924 – Beograd, 2007) – predsednički mandat 1968–1973.

MILAN PUZIĆ (Kruševac, 1926 – Beograd, 1994) – predsednički mandat 1973–1976.

MIODRAG RADOVANOVIĆ MRGUD (Čačak, 1929 – Beograd, 2019) – predsednički mandat 1976–1980.

MIROSLAV BIJELIĆ BJANKI (Beograd, 1937 – Beograd, 2010) – predsednički mandat 1980–1982.

MIRA BANJAC (Erdevik, 1929) – predsednički mandat 1982–1984.

Sava Todorović

Dragoljub Gošić

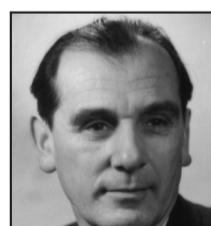
Boža Nikolić

Jovan Gec

Mata Milošević

Raša Plaović

Joža Rutić

Strahinja Petrović

Mira Stupica

Branko Pleša

Slavko Simić

Milan Pužić

Miodrag Radovanović Mrgud

Miroslav Bijelić Bjanki

Mira Banjac

Miki Manojlović

Predrag Ejduš

Dragan Nikolić

Savez dramskih umetnika Srbije

MIKI MANOJLOVIĆ (Beograd, 1950) – predsednički mandat 1984–1986.

PREDRAG EJDUS (Beograd, 1947 – Beograd, 2018) – predsednički mandat 1986–1990.

DRAGAN NIKOLIĆ (Beograd, 1943 – Beograd, 2016) – predsednički mandat 1990–1992.

SVETLANA BOJKOVIĆ (Beograd, 1947) – predsednički mandat 1992–1996.

SVETISLAV BULE GONCIĆ (Beograd, 1960) – predsednički mandat 1996–1998.

TIHOMIR STANIĆ (Šeškovci, 1960) – predsednički mandat 1998–2000.

DANICA MAKSIMOVIĆ (Reljinci, 1953) – predsednički mandat 2000–2002.

BRANISLAV MILIĆEVIĆ KOCKICA (Zemun, 1946) – predsednički mandat 2002–2004.

SONJA JAUKOVIĆ (Beograd, 1946) – predsednički mandat 2004–2006.

MILAN GUTOVIĆ (Umka, 1946) – predsednički mandat 2006–2008.

Udruženje dramskih umetnika Srbije, od 2010. godine

LJILJANA ĐURIĆ (Konjic, 1955) – predsednički mandat 2008–2013.

VOJISLAV BRAJOVIĆ (Beograd, 1949) – aktuelni predsednički mandat od 2013, a posle izborne skupštine 23. 12. znaće se ko ga nasleduje.

J. Kovačević

Svetlana Bojković

Svetislav Goncić

Tihomir Stanić

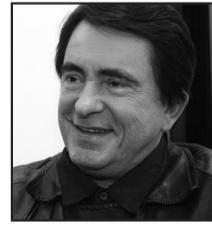
Danica Maksimović

Branislav Milićević Kockica

Sonja Jauković

Milan Gutović

Ljiljana Đurić

Vojislav Brajović

KULTURA U BORBI ZA BOLJI BUDŽET

Procenat izdvajanja sredstava za kulturu iz budžeta Republike Srbije za 2019. godinu iznosio je 0,74%, a prema Predlogu Zakona o budžetu Republike Srbije za 2020. taj procenat biće i manji (0,73%)!

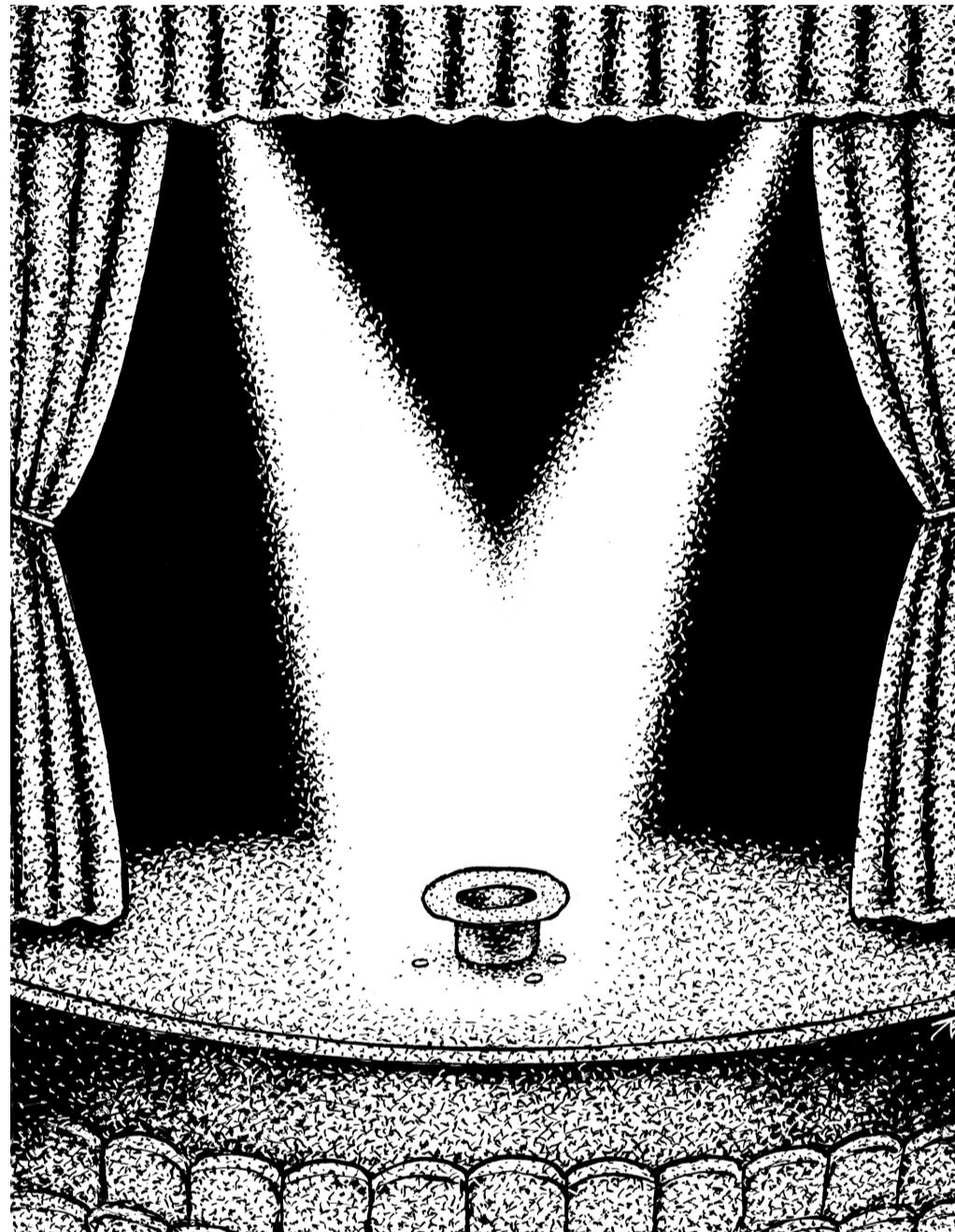
Reporuka Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) je da izdvajanje za kulturu svake države treba da bude najmanje 1% budžeta, što je po njihovom mišljenju neophodno za održiv razvoj jedne nacionalne kulture. Međutim, naša zemlja još uvek nije dostigla ovaj minimum. Procenat izdvajanja sredstava za kulturu iz budžeta Republike Srbije za 2019. godinu iznosio je 0,74%, a prema Predlogu Zakona o budžetu Republike Srbije za 2020. taj procenat biće i manji (0,73%).

Kampanja „1% za kulturu”, koju je Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije pokrenula u junu, postala je još aktivnija uči usvajanja budžeta za narednu godinu, u nadi da će na ovaj način moći da se utiče na donosioce odluka, poštu njihovo zalaganje može da promeni dosadašnji položaj kulture. Inicijativa se zalaže i za uvođenje jasnih i transparentnih procedura koje bi omogućile odgovorno upravljanje i distribuciju javnih sredstava u kulturi, kao i uključivanje svih aktera u procese donošenja odluka koje se tiču upravljanja javnim budžetom i drugim javnim resursima u kulturi. Ovi zahtevi upućeni su Ministarstvu kulture i informisanja, Kabinetu predsednice Vlade, Savetu za kreativne industrije i Ministarstvu finansija.

Inicijativa „1% za kulturu“ zasnovana je na rezultatima istraživanja Centra za empirijske studije kulture jugoistočne Evrope (CESK). Komparativnom analizom republičkih i gradskih budžeta država u regionu u periodu od 2015. do 2019. godine, CESK je došao do zaključka da su budžeti Republike Srbije i Grada Beograda drugi po veličini, a izdvajanja za kulturu iz ova dva budžeta najmanja u odnosu na druge zemlje iz regiona.

Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) uložila je veliki trud da ovi podaci stignu do što šire javnosti. Pokrenuta je i peticija „Svi za 1% – 1% za sve“, koja zainteresovanim građanima daje mogućnost da podrže inicijativu i iskažu svoj stav o važnosti povećanja budžeta za kulturu.

Drugi korak u borbi za poboljšanje trenutnog položaja kulture u našoj zemlji bio je panel organizovan 1. novembra u Kulturnom centru Grad. U razgovoru su učestovali pomoćnik ministra kulture Dejan Masliković, rukovodilac pomenutog istraživanja Predrag Cvetičanin i bivša gradska sekretarka za kulturu Gorica Mojković. Moderator

Jugoslav Vladović

Rezultati istraživanja CESK-a

Rezultati komparativnog istraživanja pokazuju da je u periodu od 2015. do 2019. godine procentualno izdvajanje za kulturu u odnosu na ukupan državni budžet bilo najveće u Severnoj Makedoniji (tokom posmatranog perioda preko 2%, a u 2019. godini 1,55%) i Sloveniji (u 2019. godini – 1,68%).

Izdvajanje za kulturu u Crnoj Gori bila su stabilno iznad 1%, a najmanji procenat ukupnog budžeta u posmatranom periodu izdvajani su u Hrvatskoj (2019 – 0,88%) i Srbiji (2019 – 0,74%).

U pogledu izdvajanja za kulturu po glavi stanovnika, u 2019. daleko prednjači Slovenija (78 evra), potom Hrvatska (39 evra), Crna Gora (36 evra), Severna Makedonija (28 evra), dok najmanje izdvaja Srbija – samo 11 evra za kulturu po glavi stanovnika.

Decenija bez Strategije za razvoj kulture

Sledeće godine navršava se 10 godina od kada je trebalo da bude doneta Strategija razvoja kulture, koju je predviđao Zakon o kulturi, usvojen 2009. Prvi nacrt ove strategije pojavio se tek 2017. godine. S jedne strane, Ministarstvo kulture i informisanja, koje je u saradnji sa Zavodom za proučavanje kulturnog razvijanja izradilo strategiju, dobilo je pohvale što je dokument konačno pripremljen, ali je na javnim raspravama kritikovano zbog načina izrade, metodološkog pristupa i ideološkog okvira koji je u delu javnosti ocenjen kao etno-nacionalistički. Strategiju je kritikovala i Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije.

Dve godine kasnije Strategija za razvoj kulture još uvek nije usvojena, a po rečima Dejana Maslikovića neće ni biti još neko vreme.

„Strategija sadrži predlog da se budžet Republike Srbije za kulturu povećava svake godine za 0,1% u narednih 10 godina. Do kraja realizacije strategije mi bismo došli do nekih 1,5% što u Ministarstvu kulture i informisanja smatramo minimumom za funkcionisanje kulturne i umetničke produkcije u Srbiji“, kaže Dejan Masliković.

Cilj panela koji je organizovala NKSS bio je formiranje zajedničkog fronta koji bi činili predstavnici privatnog, javnog i civilnog sektora, kako bi svi zajedno mogli da se bore za bolji položaj kulture.

Prvi razlog za reagovanje pojavio se ubrzo, sa Predlogom Zakona o budžetu Republike Srbije za 2020. godinu.

„Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije smatra skandaloznim i zabrinjavajućim smanjivanje procentualnog izdvajanja za kulturu na 0,73% ukupnog budžeta u vladinom Predlogu budžeta Republike Srbije za 2020. godinu. Država koja za svoju kulturu izdvaja najmanje po glavi stanovnika u regionu i čiji je budžet za kulturu manji od budžeta za kulturu gradova u okruženju, trebalo bi da ubrzano povećava ovaj budžet i omogući pristup i participaciju u kulturi svojim građanima i građankama. Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije poziva kulturne radnike i radnice da digne glas protiv marginalizacije uloge kulture u društvu i da nam se priključe u kampanji za minimum 1% za kulturu“, navodi se u saopštenju Asocijacije.

Jedino su predstavnici Srpskog književnog društva objavili svoj apel da se budžet za kulturu za 2020. godinu s predviđenih 0,73% poveća na 2%.

„Kao udruženje književnika koje je izuzetno zainteresovano za deo budžeta namenjen za književno stvaralaštvo i izdavaštvo, Srpsko književno društvo je ocenilo da je iznos od 150 miliona dinara (1,44 miliona evra) svakako nedovoljan za podršku književnoj umetnosti. Smatramo da književnost zaslužuje bar milijardu budžetskih dinara, što je još uvek manje od budžeta Filmskog centra Srbije. Pisana reč je osnov, ne samo svih umetnosti već i same civilizacije. Kultura je ključna za prepoznatljivost u svetskim okvirima. Kultura nije trošak, kultura je ulaganje. Kultura stvara nove vrednosti i onda kada ne donosi neposrednu finansijsku dobit. Kultura znatno podiže kvalitet života koji se ne može svesti na zadovoljenje elementarnih potreba. Kakvo to društvo gradimo ako budžetom izdvajamo više sredstava za zatvore nego za kulturu“, poručilo je Srpsko književno društvo.

Na skupštinskoj raspravi o Predlogu Zakona o budžetu Republike Srbije za 2020. godinu ministar finansija Siniša Mali rekao je da budžet koji se izdvaja za kulturu već čini skoro 1% ukupnog republičkog budžeta. NKSS je odmah u mediju poslala odgovor da je ova informacija netačna jer je „ministar zaboravio“ da pomene da se radi o budžetu i za kulturu i za informisanje i da je ovogodišnji budžet za te namene oko milijardu i sto miliona dinara manji nego prošle godine, kao i da je procentualno (0,995%) najmanji u poslednjih šest godina“.

Zahvaljujući istraživanjima ove podatke sada bolje razumemo, ali za još uvek nedostižnih 1% budžeta za kulturu, a zašto ne i više od toga, potrebno je kontinuirano zajedničko delovanje svih aktera kulturne scene i javnosti.

Maja Milić

AKO NE RAZUMEŠ SEBE, KAKO ČEŠ RAZUMETI DRUGE

Moji snovi o budućnosti ruinirani su od svega što se dešava sada i ovde. Uznemiravaju me. Tako da sam odlučila da ih više neću sanjati. Sanjam na kraće staze, na primer, o sutrašnjem danu. To me više ispunjava. Gradim svoj sistem vrednosti i trudim se da ga svakodnevno živim i sprovodim

Za svoje mlade godine Jovana Gavrilović ima brojne izuzetne uloge i pregršt nagrada. Glumu je diplomirala u klasi profesora Vladimira Jevtovića. Kao studentkinja četvrte godine dobila je nagradu za najbolju mladu glumicu na Međunarodnom festivalu malih scena u Rijeci, za ulogu Mine u predstavi *Dok nas smrt ne razvaja*. Za tu ulogu, kao i za rol u Zmajeu bicama nagrada je iz Fonda Dara Čalenić za najbolju mladu glumicu na Sterijinom pozorju 2015. godine. Za ulogu Ramke u predstavi *Moje dete* Beogradskog dramskog pozorišta takođe dobija brojna priznanja. Ove godine dobila je Sterijinu nagradu za najbolje glumačko ostvarenje, za naslovnu ulogu u *Petrijinom vencu*, komadu radenom po istoimenom romanu Dragoslava Mihailovića. Jovana je član Ateljea 212 i jedna od najvrednijih mladih glumica.

Kako je izgledao tvoj prvi susret s pozorištem?

Iz ove perspektive moj ključni susret s pozorištem je bio na daljinu. Iz gradske autobuse 65. Kada bih pobegla iz škole sa Zvezdare i krenula ka gradu. Autobus je prolazio Svetogorskom pored Ateljea 212. I tada bih uvek zvila u pozorište i u Zorana Radmilovića kao Kralja Ibija. Do tada sam nekoliko puta bila u pozorištu, nisam maštala o glumi. Ali kada bih prolazila pored Ateljea, osećala sam neku neobjašnjivu privlačnost. Zamišljala sam kako izgleda sve to unutra, kako izgleda pozorišni život, zamišljala sam predstave koje nisam gledala. Lepo je to što sam danas član Ateljea 212.

Kako si donela odluku da gluma bude tvoga profesija?

Kako je za pozorište potrebno dvoje, rekla bih da sam te ambicije razvijala još od detinjstva. Na razne načine sam pokušavala da se izrazim, da nešto nekom predstavim. Ali nisam imala svest o tome. Bavila sam se drugim stvarima. Kasnije me je moja profesorka srpskog jezika Vesna Knežević na moje veliko iznenade-

nje podstakla da izadem na prijemni ispit iz glume. Rešila sam da je poslušam. Pala sam prijemni, ali je to osećanje bitisanja na sceni bilo nešto najčudesnije što sam ikada doživela. Posle dve godine sam primljena u klasi profesora Vladimira Jevtovića. A ono osećanje mog prvog izlaska na scenu me i dalje podiže kada upadnem u neke dileme.

Koliko je pitanje identiteta važno za formiranje umetnika?

Mislim da je neprocenjivo važno. I da je tražim svoj identitet. Kad ne razumeš sebe, onda teže razumeš i druge. Nekad mi to pravi šum u gradenju lika. A neke uloge mi pomognu da otkrijem nešto novo o sebi.

Čega to u pozorištu ima što u drugim umetnostima nemaju?

Nikada nisam razmišljala o tome. Razmišljala sam o sličnostima. Mada je za mene tišina u pozorištu u trenutku potpune prisutnosti i s jedne i s druge strane nešto vrlo posebno. Ona se retko dešava, ali je vrlo moćna.

Gluma je zanat, veština da se bude neko drugi; kako ti postaješ neka druga i koliko te ima u likovima koji nisu ti?

Da bi postao neko drugi, nije dovoljan samo zanat. Glumački zanat jeste veština, neki mehanizam kojim se dolazi do lika. Ali na koji način se postaje neko drugi, to ni sama ne znam. To su zaista blistavi trenuci za sve ljude na sceni i u publići. Apsolutno pristajanje na igru. Kao neka čvrsta vera u novu istinu. Ne znam.

Kada glumački zanat postaje umetnost? Recimo, kada se ne vidi a nije izostao.

Dok nas smrt ne razvaja Mire Furlan u režiji Miki Manojlovića je prva tvoja profesionalna predstava. Igraju je još uvek. Šta ti znači taj naslov?

To je moja pozorišna kolevka i prva pozorišna porodica. U toj predstavi se uvek ose-

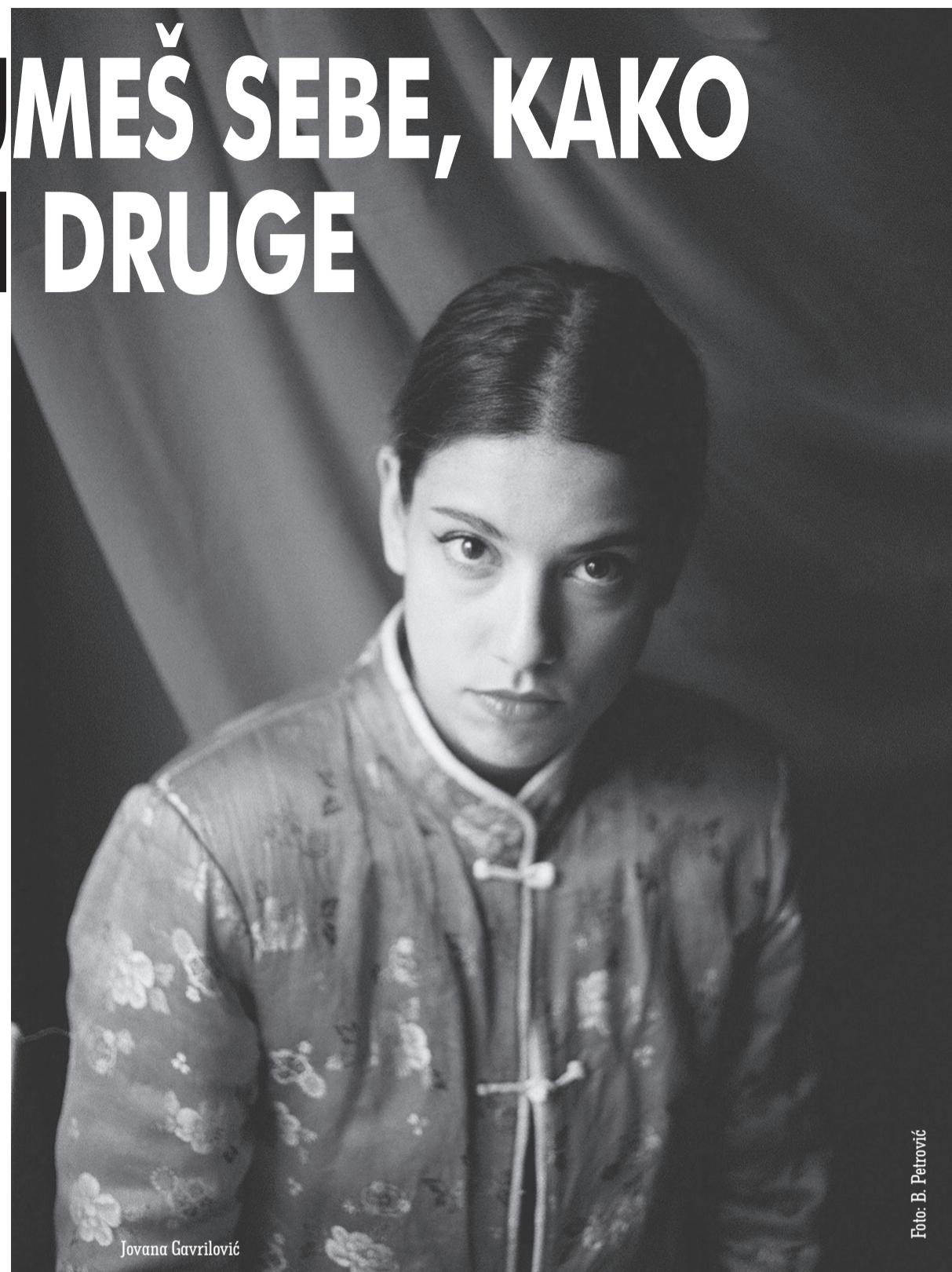

Foto: B. Petrović

ćam sigurno, a u isto vreme kao da sam i da je na početku.

A predstave *Moje dete* i *Petrijin venac*?

Obe predstave su mi donele mnogo radosti i prostora za maštu. Likove koje igram, Ramku i Petriju, obožavam. Divim im se i lako im se prepustam. Takođe, zaista sam do sada imala sreće da radim s mnogo kolega nadahnjujućih u raskoši veštine. Da od njih učim. I na to me sam zahvalna.

Da li imas svoj metod rada, neke rituale? Kako ulaziš i izlaziš iz likova?

Volim da se dobro pripremim u procesu rada na predstavi. I onda je to moje, u meni je.

Kada se ne pripremim dobro, kada ne odgovorim sebi na sva pitanja za vreme procesa, onda imam ritual da lupam glavom o zid, ne bi li mi proradio mozak.

Šta je po tebi zadatak umetnosti i pozorišta i zašto su oni važni za društvo kao što je naše?

Zadatak pozorišta je da sakupi ljude na jedno mesto, da jedni drugima nešto kažu, da se nasmeju, rasplaču, uznemire ili ostanu ravnodušni, pa da se posle i dalje smeju, plaću ili grle, da se zamisle, posvadaju ili razbesne. Tako bih to svojim rečima rekla iako zvuči površno i patetično. Umetnost može da bude i jeftina i veličanstvena. Njen zadatak je da izazove reakciju. A u pozorištu treba da ima mesta za sve.

Kakav je tvoj san o budućnosti?

Moji snovi o budućnosti ruinirani su od svega što se dešava sada i ovde. Uznemiravaju me. Tako da sam odlučila da ih više neću sanjati. Sanjam na kraće staze, na primer, o sutrašnjem danu. To me više ispunjava.

I tako više ispunjavam dan. Gradim svoj sistem vrednosti i trudim se da ga svakodnevno živim i sprovodim. Pa kad pogledam unazad, vidim pomak.

Šta te ljuti, čemu se raduješ?

Ljute me nemar, lenjost, pakost, a najviše nepravda. Raduju me prijatelji, životinje, priroda i konfete.

Olivera Milošević

ZANIMLJIVOST

Početkom decembra, posle mnogo godina, zahvaljujući poseti našeg velikog reditelja reditelja Gorana Markovića UDUS-u, saznali smo zanimljivost. Naime, reč je o činjenici da je upravo on autor sloganata *Glumac i njegova sudbina*, koji se nalazi na amblemu Udruženja.

Autor grafičkog rešenja je Rajka Milović, grafički dizajner. Amblem i slogan su prvi put predstavljeni na Gala večeri glumaca Jugoslavije, 26. 3. 1988, povodom obeležavanja Međunarodnog dana pozorišta, u Velikoj dvorani centra Sava u Beogradu.

POZORIŠTE U VREMENU SVAKOM

Katalog izložbe povodom 100 godina Udruženja dramskih umetnika Srbije

Celokupan prihod od prodaje kataloga namenjen je Fondu solidarnosti dramskih umetnika.

Katalog izložbe „Pozorište u vremenu svakom“ uz obilje fotografija donosi stručne tekstove o istoriji pozorišta u Srbiji i o osnivanju i radu staleške organizacije („Pozorište u Srbu“, priredio Zoran Maksimović, „Prvi pokušaji organizovanja glumaca“, Zoran T. Jovanović; „Udruženje glumaca Kraljevine Jugoslavije“, Snežana Lazić; Udruženje dramskih umetnika Srbije posle Drugog svetskog rata“, Jelena Kovačević; „Izdavačka delatnost“ i „Odlicja Udruženja dramskih umetnika Srbije“, Zoran Maksimović). Uvodnu reč u katalogu „Nadživeće i preživeće pozorište sve izazove“ daje Vojislav Brajović, predsednik Udruženja dramskih umetnika Srbije, a belešku o strukturi izložbe i korišćenoj gradi – urednik Mirjana Odavić.

SNAGA POZORIŠNE UMETNOSTI

Prvi festival Regionalne unije teatara (RUTA) u Beogradu

Premijerom predstave *Liliom* (po tekstu Feranca Molnara u režiji Ane Tomović) otvoren je, 1. decembra, u Beogradskom dramskom pozorištu Prvi festival RUTA (Regionalne unije teatara).

Idejni tvorac Unije (i festivala) je Jug Radivojević, reditelj i upravnik pozorišta na Crvenom krstu, koje je u prvih šest dana decembra bilo domaćin gradskim teatrima iz Sarajeva, Ljubljane, Skoplja, Podgorice i sa Briona. Jer, kako napominje, sva ona imaju „zajednički put, pravac i putovanje”, pa je nedavno protokol o saradnji potpisao sa Sofijom Kunovskom (Dramski teatar, Vedranom Fajkovićem (Kamerni teatar 55), Barbarom Heing Samobor (Mestno gledalište) i Duškom Ljuštiniom (Ulysses).

„Beogradsko dramsko pozorište pokrenulo je inicijativu za osnivanje Regionalne unije teatara (RUTA) koju čine šest reprezentativnih pozorišnih kuća širom regiona, ujedinjeni u estetskom, repertoarskom i organizacionom modelu. Smatrali smo da će RUTA doprineti povezivanju, prezentaciji i promociji svih članica unutar čitavog regiona”, objašnjava Jug Radivojević. „Osim festivala koji će biti organizovani u svakom glavnom gradu bivših republika, RUTA će pokrenuti i brojne koprodukcije, a sa-

Radivojević objašnjava da svako pozorište nastupa s predstavom po sopstvenom izboru. Festival je revijalnog karaktera i jedan od ciljeva je kontinuirano prisustvo svih teatara tokom čitave godine pred publikom, u celom regionu.

Druge festivalske večeri na programu je bila predstava u režiji Lenke Udovički *Bakhe* (po motivima Euripidovih *Bahantkinja*, u koprodukciji „Ulisa“ i Zagrebačkog kazališta mladih), a za njom je sledio Servantesov *Don Kihot* u rediteljskom čitanju Andriša Urbana i izvođenju Gradskog pozorišta iz Podgorice.

„Formiranje Regionalne unije teatara RUTA predstavlja veoma značajan kulturni dogadjaj na Balkanu. Ujedinjenje eks-YU zemalja na kulturološkom nivou je veoma bitno za svaki narod ponosob i jačanje nacionalnog identiteta svakog od nas. Ne ‘suprotstavljamo’ se već, naprotiv, na druga tržišta svako donosi svoj identitet i promoviše ga na pravi način“, ističe Dušan Kovačević, umetnički direktor Gradskog pozorišta Podgorica. „Veoma sam ponosan na ovaj projekat i zahvalan kolegi Jugu Radivojeviću koji je sve brzo organizovao, kao i ostalim kolegama koje su inicijativu prihvatali punim srcem. Posle prvog sastanka jedno-

Don Kihot, Gradska pozorišta Podgorica
(foto www.bdp.rs)

Bakhe, „Ulisa“ i Zagrebačko kazalište mladih (foto www.bdp.rs)

mim tim i razmenu stvaralača. Ponosni smo na činjenicu da smo za samo tri meseca od inicijalne ideje stigli do potpisivanja protokola o formiranju Unije, u oktobru, u Skupštini grada Beograda. Unija je jedinstvena i po svom modelu koji podrazumeva da će se festival na svaka dva meseca seliti u druge gradove članice.“

glasno smo utvrdili da mi, umetnici, imamo potrebu za kulturološkom razmenom. Važna je za nas stvaraoc, između ostalog, zbog razmene iškustva o načinu rada, pozorišnim trendovima i dr. Ali i zbog publike koja će, nadam se, moći da uživa u predstavama i da gleda glumce koje nema priliku da viđa često.“

Kovačević dodaje da uz iskustvo profesionalnog glumca već nekoliko godina kao producent, kroz svoje TV i filmske projekte, i sam pokušava da objedini region: „Svaki početak je težak, možda se kod nekih javlja sumnja u održivost ovako velikog projekta. Međutim, energija i vera vodećih ljudi u „Ruti“ obećava uspehe na velikim koprodupcionim projektima, nadam se dugi niz godina. Posle Beograda, zadovoljstvo mi je da pozovem i sve čitaocu *Ludusa* na RUTA festival u Podgoricu, koji se održava od 2. do 8. marta naredne godine.“

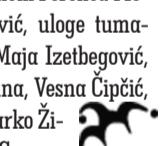
Vedran Fajković, direktor Kamernog teatra 55, naglašava: „Tokom svakog festivala Sarajevo se probudi i postane ono staro Sarajevo, koje dočekuje goste raširenih ruku. Zato je ova ideja plemenita – umetnici u svojim glavama nemaju granice...“

Dramski teatar iz Skoplja ima svog favorita (*Kralj Ibi Alferda Žarija*, u režiji Vasilija Hristova), a njegova direktorka Sofija Kunovska za *Ludus* kaže: „Proces razdvajanja na našim područjima u kulturnom smislu bio je neprirodan i nepotreban. Samo je bilo pitanje vremena kada će te oslabljene strune povezivanja ponovo biti ojačane. Povezivanje je nužnost i podrazumeva ne samo pomoći ljudima koji se bave umetnošću nego i

i raskošan projekat. Imam osećaj da članovi svih šest ekipa, ujedinjenih oko istog cilja, poseduju dovoljno strasti za radom, umetničke radoznalosti i požrtvovanosti, koje će biti potrebne za realizaciju tako zahtevnog poduhvata – gotovo preko noći i sa ne previše sredstava.“

Direktorka MLG napominje i: „Vrlo važnom mi se čini činjenica da će na taj način i mlađi umetnici imati mogućnost konfronvacije pozorišnih praksi i iskustava. Takođe inspiracije, naravno. MGL će u prvom festivalskom programu učestvovati s dramom *Plah udah* mladog autora Nejca Gavzove. Delo je nastalo po narudžbini našeg pozorišta i u ovoj godini već je primilo nekoliko bitnih priznanja, među njima i Grumovu nagradu za najbolji tekst 2019. i Borštinovu nagradu za dramski tekst. Zato se veroma radujem iskustvu gostovanja, kao i gostoprimstva – u aprilu u Ljubljani.“

„Iz iskustva i načina rada u Ljubljani znam koliko je velika i za uspeh presudna moć povezivanja. Zbog toga mi se inicijativa Beogradskog dramskog pozorišta da stvorimo savez šest pozorišta iz regiona već na početku učinila uzbudljivom i logičnom. Ali definitivno me je oduševio susret s kolegama iz pozorišta! Tolika raznolikost, a ipak jasan zajednički cilj i iskren interes. Divno. Kao što to u umetnosti često i biva, ovog momenta je naš najveći kapital nade u projektat“, ističe Barbara Heing Samobor. „Festival RUTA, čini se, već u prvoj ediciji je veliki

Vukica Strugar

Plah udah, MLG Ljubljana (foto www.bdp.rs)

Mirna Bosna, Kamerni teatar 55, Sarajevo (foto www.bdp.rs)

ČOVEK JE MERA ŽIVOTA

Sećam se da sam otprilike odmah posle Drugog svetskog rata išla u Prag. Bio je neki ogroman red. Pomicala sam da se deli hrana, jer svi su u to vreme bili gladni. Pitam, šta čekaju? Kažu mi, za divadlo – ulaznice za pozorište. Ogroman red. Tako da, kada sam pre nekoliko godina videla onaj red ispred Jugoslovenskog dramskog pozorišta – srce mi je poskočilo. Mislim da u ovom vremenu mi dramski umetnici i naša pozorišta nismo dovoljno utemeljeni u društveni sistem kao veliki i značajni životni segment. A mi to zaista jesmo – kaže Mira Banjac

Olivera Milošević

Naša velika, proslavljena glumica Mira Banjac nedavno je proslavila devedeseti rodendan i sedam decenija bavljenja glumom. Jedna je od naših najnagradianijih glumica. Ima dve Sterijine nagrade, tri pulske Zlatne arene, nagrade „Pavle Vujić“, „Joakim Vujić“ i „Žanka Stokić“. U svojoj kolekciji ima i Zlatnog čurana, Nušićevu nagradu, Dobričin prsten za životno delo... I sada vredno radi. Devedeseti rodendan je proslavila snimajući film i seriju.

Srele smo se nedavno u Etnografskom muzeju u Beogradu, na izložbi *Pozorište u vremenu svakom*, posvećenoj jubileju – stogodišnjici osnivanja Udruženja dramskih umetnika Srbije, čija je predsednica i sama bila osamdesetih godina prošlog veka. Nalazimo je na izložbi, na fotografiji sa širokim osmehom, u sredini partizanskog odreda pred oslobođenje 1945. godine, iz vremena kada je počela da glumi, ali i na još nekoliko snimaka iz tog perioda. Malo je reći kakav je užitak razgovarati s njom. Blisti i u devedesetim i ima recept za dugo trajanje: raditi, samo raditi.

Kakav je značaj Udruženja dramskih umetnika i zašto je važno da se dramski umetnici udružuju i budu solidarni?

Zato što mislim da je Udruženje naša druga kuća, naša matica. Zato što Udruženje prati naš celokupan rad i negde ga pohranjuje. To je kuća gde nešto ostaje iza nas. Sada, na kraju svojih radnih godina, razmišljam kako je sve to lepo, sve te nagrade i priznanja, kako je lepo kad ste mladi. Kasnije one samo obavezuju i zahtevaju odgovornost da sve to štitite, da ne budete ispod svog nivoa, da budeste dostoјanstveni. Najvažnije u mojim godinama je ono što ostane u čoveku. Evo na ovoj izložbi je dosta naših fotografija. Treba se zapitati koliko je sudsibna ispod svake fotografije? Proces nastanka predstave je za nas koji radimo u pozorištu uvek važniji od same završnice i izlaska pred publiku. Ali to je naša sudsibna. Mislim da glumci još uvek ne shvataju dovoljno kakav je značaj našeg udruženja. U drugim zemljama je to veoma bitno. Nije to samo plaćanje članarine već i brig o svima nama koji smo članovi. Pa i ova divna, velika izložba. Znate li vi koliko je tu bilo posla, koliko je toga sačuvano zahvaljujući Udruženju i organizovano da nas dramske umetnike ovako predstavi javnosti.

Izložba, između ostalog, ima namenu da ukaže na to koliko su dramski umetnici i umetnost koju stvaraju važan segment našeg društva. Kako razmišljate o tome?

Mislim da je veoma značajna i bitna naša uloga u društву. Pozorišna umetnost je jaka i važna u svakom vremenu, pa i u ovom našem, siromašnom. Naše vreme je siromašno ne samo materijalno već i duhom, a pozorište je „živo meso“, direktni susret s publikom. To je kao kada u šteker uključite nešto direktno u struju i krene kontakt. U pozorištu uvek po reakcijama publike znam koliko sam dala, a koliko

ne. U pozorištu je najvažnije to što kod publike ostane od našeg davanja. Pozorište ne treba da bude siromašno. Sirotinjsko pozorište je tužno pozorište. Pozorište ili treba da ima značaj koji zaista ima u društvu, a to je prvorazredni značaj, ili neka ga nema.

Vidite, u zemljama u kojima su pozorišta zaista temelj kulture ona su mesta koja oko dobrog okupljaju ljudi. I za vreme ratova gde se sve rušilo tamo se išlo u pozorište. Sećam se da sam otprilike odmah posle Drugog svetskog rata išla u Prag. Bio je neki ogroman red. Pomicala sam da se deli hrana, jer svi su u to vreme bili gladni. Pitam, šta čekaju? Kažu mi, za divadlo – ulaznice za pozorište. Ogroman red. Tako da, kada sam pre nekoliko godina videla onaj red ispred Jugoslovenskog dramskog pozorišta – srce mi je poskočilo. Mislim da u ovom vremenu mi dramski umetnici i naša pozorišta nismo dovoljno utemeljeni u društveni sistem kao veliki i značajni životni segment. A mi to zaista jesmo, ili bi trebalo da budemo. Trenutno nam je „kako padne“ – danas i sutra možemo, imamo dovoljno, već sledeći dan ne možemo, nema dovoljno. Problem je u glavama onih koji za to treba da izdvoje novac i stvore uslove za rad. Nije problem u parama, vidite i s malim parama dogodi se velika pozorišna predstava, veliki film, velika knjiga, velika muzika. Iza toga ne стоји novac već čovek. Čovek je mera života. Čovek je mera svega.

Kako razmišljate o tome kakav je odnos društva prema pozorišnoj umetnosti i umetnicima?

Mi svi delimo život. Politika je život, mi živimo politiku od jutra do mraka. Često smo nemocni zato što nismo jaki društveni segment koji može na nešto da utiče. Mi olako pristajemo na sve. Kad kažu nema, mi pristajemo, kad kažu ne sme, mi takođe čutimo i pristajemo. Bila sam predsednik Udruženja u jedno teško vreme, kada je u Novom Sadu bila zabranjena predstava *Golubnjača* u režiji Dejan Mijača, i ne samo to nego i kada se na predstavu ulazilo sa spiskom, neke značajne ljude nisu hteli da puste u pozorište. Znala sam da će u jednom trenutku morati i sa mnom, s predsednicicom Udruženja da razgovaraju. Tako je i bilo, taj jedan značajan čovek iz Ministarstva kulture pozvao me na sastanak u kafanicu pored zgrade ministarstva. Ja dodem i, čemu se on nije nadao, dovedem novinare. Krene njegova rasprava sa mnom i ja na kraju njemu kažem: „Gospodine, vi ste čovek mandata i mislite samo o mandatu. Mi mislimo o večnosti, o prethodnim i budućim generacijama.“ Tako smo se izborili da se *Golubnjača* izvodi u Beogradu. Biće je to sve na ivici velikog političkog skandala, ali se Udruženje izborilo za jednu pravu i pravednu stvar. Sa mnom i oko mene su u Udruženju bili vrlo značajni ljudi: Ljuba Tadić, Pera Kralj, Miki Manojlović, Berček... bila je to grupa mislećih ljudi, ljudi stabilnih u svojim mišljenjima koji su mogli takve, hrabre odluke da donesu.

Mira Banjac (foto Vukica Mikača)

Šta znači biti glumac u Srbiji, da li od toga može dobro da se živi? Kakav je to posao?

Može dobro da se živi. Živelam sam samo od toga. To što prođem ulicom pa me svi znaaju znači da je tu trebalo da budem, da je tu mojo život bio. Svako u svoj život donese onoliko koliko može. Da, lepo je bilo u Srbiji biti glumac, mislim da je lepo i sada to biti. Mi smo bili posvećeniji pozorištu, a mladi danas isuviše trče s jednog snimanja na drugo, pa u pozorište, pa na film... Nekada mi ih je žao, pomislim – pa oni nemaju vremena ni da vode ljubav. Nemaju vremena ni da se druže. Ali takvo je vreme. Svako vreme ima svoje breme.

Divim se vašoj generaciji! Vas nekoliko i dalje radi s istim entuzijazmom i prati sve što se u pozorištu dešava – Renata Ulmanski, Vlasta Velislavljević, vi. Kako trajati dugo u životu i profesiji?

Ne umem na to da odgovorim. To je kao kada biste me pitali kako je uopšte živeti. Život je jedan od najvećih fenomena koje nam je Bog podario. Život je jedno čudo. Drugo čudo je stal-

no raditi u tom životu i biti taj jedan mali šraf koji nešto pokreće. Svako može da nešto malo pokrene u svom životu. Ne samo umetnoscu. Vidite koliko ima vrednih seljaka koji nešto stalno rade i pokreću, okupljaju porodicu i oni su srećni, a život ide... I to je život. Nije život samo na visokoj nozi i položaju. Ni ja to ne znam. Evo, koliko imam godina i koliko radim uvek pripadam srednjoj klasi. Nemam bazene, ne idem na Maldive, jer nemam ... ali sam veoma srećna što sam se tako polako razvijala. Ni sam nikada bila zvezda, nisam nikada bila u fokusu velikih događaja, ali sam tu. Kada me trebaju tu sam, uvek me nadu i uvek koristim da kad nešto od mene traže, dam to što imam.

Sada sam na kraju svega. Ali nisam osoba koja će sedeti i čekati da dođe taj neminovni trenutak. Možda sam mali čovek koji je uplašen pred neizvesnošću, ali ne tako strašno. Mislim da treba biti spremna, kako kaže Isidora Sekulić. Treba se čistiti. Koliko god možete sebe čistiti. Ne da to uradi sveštenik ili bilo ko drugi već sami sebe. Za to treba prava ljudska snaga. Ja sam silno pokušavam da to radim i uradim.

Samozadovoljstvo je obmana,

Maraton je posebna filozofija, i ovaj glumački posao jeste postao istražavanje jer sebi neprestano govorиш: ne odustajem. Istrči dalje, istrči do cilja. S tim što maratonac nekako i zna cilj, a mi opet zbog te efemernosti, tog nekog usuda glumačkog, zapravo i nismo sigurni gde je naš cilj. Jedino je sigurno da je on uvek publika. Onaj čovek koji će gledati i na koga će predstava imati neko dejstvo. Naš cilj je i ona naša mala, sitna, nazovimo to sujet, odnosno velika, pusta želja da vidimo dokle možemo i gde su naše granice – kaže Nenad Jezdić, laureat nagrada „Miloš Žutić“ i „Raša Plaović“

Milica Kosović

Gotovo u isto vreme kada smo se s glumcem Nenadom Jezdićem dogovarali da radimo intervju povodom Nagrade „Miloš Žutić“ Udrženja dramskih umetnika Srbije, priznaja koje je osvojio za tumačenje Jožeta Kantora u *Kralju Betajnove* Ivana Cancara i režiji Milana Neškovića (Jugoslovensko dramsko pozorište), stigla je vest da je dobio i „Rašu Plaovića“. Ovoga puta esnaf ga je nagradio za ulogu Gazda Marka u predstavi *Nečista krv* Bore Stankovića i Maje Todorović, takođe u Neškovićevoj režiji, u produkciji Narodnog pozorišta u Beogradu. Samo četiri dana kasnije za istu ulogu nagrađen je za najboljeg glumca na 27. festivalskom izdanju „Vršačke pozorišne jeseni“.

Nenada Jezdića, glumca snažnog, upečatljivog scenskog izraza, filmska publika nedavno je premijerno gledala i u filmu *Realna priča* Gordana Kičića, a proteklih dana zavr-

čija se premjera očekuje na proleće 2020. godine.

U različitim trenucima čovek nagrade doživljava različito. Vama predstavljaju samo predah u „maratonu“?

Maraton je posebna filozofija, i ovaj glumački posao jeste postao istražavanje jer sebi neprestano govorиш: ne odustajem. Istrči dalje, istrči do cilja. S tim što maratonac nekako i zna cilj, a mi opet zbog te efemernosti, tog nekog usuda glumačkog, zapravo i nismo sigurni gde je naš cilj. Jedino je sigurno da je on uvek publika. Onaj čovek koji će to gledati i na koga će predstava imati neko dejstvo. Naš cilj je i ona naša mala, sitna sujet, nazovimo to sujet, odnosno velika, pusta želja da vidimo dokle možemo i gde su naše granice. Kada te na putu do tog cilja još kolege nagrade, to je onda krepilište gde trkač zastane, pa uzme bocu vode da se polije. Pa kaže, e sad ēu lakše. Naravno da je lakše posle nagrada jer se malo rasteretiš

Foto Lidija Antonović

naka sve vreme insistirali na reči: razumeti?

Glumac mora da razume svu negativnost. Razumeti sebe u ovom poslu,

nih iskonskih ljubavi, potreba... Samo što to neko teže priznaje, nekoga otvore, a drugoga zatvore. Delikatni su putevi kojima se dolazi do toga. I to jeste ono romantičarsko što malo ko očekuje od mene. U poslednje vreme, zadata, svoj život smatram vrednjim ukoliko što više različitosti unesem u sebe, metabolišem ih i svakoj od njih uspem da se približim. To mi posebno glumački posao pruža. Kako to Aca Popović u *Mrešćenju šarana* reče: „Postoje dobri i manje dobri ljudi“, a ja nekako romantičarski u to verujem.

Umetnost je velika mera, preteška reč, ogromno breme. Zašto je ova Cankareva priča napisana 1902. godine iz vaše umetničke vizure danas zanimljiva?

Zato što su razlike očigledne, u mogućnostima, šansama za ostvarenjima. To su kategorije koje nisu nastale u ovom našem novom dobu, već su oduvek postojale. Tu se vraćamo na dobre i manje dobre ljudi, isto tako postoje aktivni i manje aktivni pojedinci. Maštoviti i manje maštoviti. Ne može nemamštovito biti da se bavi uspehom i prosperitetom. Postoje čitavi korpusi ljudi koji su sebe osudili na tastature, na polutamu svoje sobe, na 20 kafa dnevno posle kojih ne mogu ni da spavaju. Na elektronsko bdenje, i ništa ne čine da bude drugačije, na opciju brze hrane koju im neko donosi u tu polutamu sobe. Ti ljudi ne postoje, oni stvaraju nekakav fiktivni svet. Od takvih ljudi ne može da se očekuje ono realno stvaralačko. I sam sam se u proteklom vremenu u to uverio.

Ko je Kantor naših dana?

Kantor je zapravo samozvanac, ali ogradujem se. Ipak je nekako doirljiv taj moj Kantor, nije bez elementarne empatije. Kontekst vremena kada je nastao komad ga je učinio brutalnim. Naravno, imamo taj dramski predložak, to ubistvo; mnogo je Kantora današ, ali se u odnosu prema tim Kantorima ne osećam inferiornim. Osećanje inferiornosti je tako intimna stvar, toliko delikatna, nedokučiva i duboka a koju pojedinac vrlo teško želi da prizna. Nikada se u životu, osim prema Bogu, nisam osećao inferiorno. Inferiornost je delikatna priča koju čovek mora u sebi da prepozna i s kojom mora da se izbori, kao što se bori sa samim sobom. Kao što se bori sa svojom naravi, karakterom. Ne smatram da je neko suprotno od inferiornosti ako je u polutami sobe, ako je na društvenoj mreži i ako laje i luči otrov, a zanosi se kako nije. Celog života radim. Znam kako izgleda kada se pokosi trava, kako kada se voće oreže, zaštiti. Veoma sam fokusiran na svoje projekte i isto tako na sve ono što se oko mene događa, a što jesu stvaralački izazovi.

„Plaovića“ ste osvojili za Stankovićevog *Gazda Marka* – on je, opet, ostao bogataš koji može da priušti sebi da kupi mladu ženu. Šta se promenilo od Sofkinog, Stankovićevog vremena do današ kada je, recimo, porodica u pitanju?

Promenilo se sve i ništa. I ljubav, ah ljubav, ko si bila ti..., kaže pesma. Naravno, ovde je u pitanju neka vrlo

Kralj Betajnove, JDP (foto Nenad Petrović)

šio je snimanje filma *Vikend sa četvrtom* Miroslava Miročilovića. Trener je angažovan na snimanju serija *Državni službenik* i *Junaci našeg doba*, dok u pauzi između setova istražava na svojoj prvoj monodrami po delu *Knjiga o Milutinu Danka Popoviću*, u režiji Egon Savina, a

i kažeš: znam kako to izgleda. Da vidiš gde je sledeći punkt za osveženje.

Jožef Kantor volju za vlast iskazuje na brutalan način. Vaš Kantor ima istinsku želju da bude shvaćen, da voli i da bude voljen na svoj način. Zašto ste tumačeci ovog Cankarevog ju-

sebe prema karakteru, karakter prema ostalim karakterima i prema publici. Ne može se posao raditi ukoliko ne tražiš načine da razumeš zašto je neko, pa makar to bio i Kantor, takav kakav jeste. I onda iz te potrebe za razumevanjem dolazimo do spoznaje, da smo svi sazdati od emocija, od život-

samosažaljenje još veća

formalna bračna ljubav. Mi smo pričali i istraživali porodične relacije i ljubav. Zapravo smo to pitanje i postavili kada smo radili s Neškovićem na prvoj, drugoj probi. Čini mi se da su reči teksta, karaktera uvek neke zamke, zagonetke i neke izreke koje se trude ili da prikriju ljubav ili da je otkriju. I to je uvek neka interaktivna igra u sve-mu tome što se dešava, a mi smo pokušali da od-gonetnemo: Gde je nestala ljubav, što i jeste bila paradigm Neškovićeve predstave.

Ne postoji u glumi manji ili veći izazov, ne volite tu reč. Vrlo upečatljivo ostvarili ste i lik Astrova u predstavi *Ujka Vanja* u režiji Egona Savina. Na šta je Čehov htio da upozori kroz lik Astrova?

Opet na tu iskonsku kategoriju samosažaljenja. I to je vrsta inferiornosti. Meni je ovaj *Ujka Vanja* i taj proces s Egonom Savinom jedan od dragocenijih događaja u pozorišnom životu za sve ove godine od kada sam u teatru. Zato što smo se vratili na glumačka slova, na glumačke pele-ne, uviđamo se u naše početke i dozvolili Egonu da nas proveđe kroz studiozan, sistematski pre-gled tog čehovljevskog. Naravno, došli smo do toga da niko od Čehovljevih junaka nije negativan i niko od njih nije pozitivan. Kako to odigrati? Kako doći do toga? Kao što niko od nas koji ovde obitavamo nije negativan, niti pozitivan. Život za-pravo i jeste sazdan od tog izobličavanja jednog i drugog kroz sebe, kroz okolinu. Samozadovoljstvo je obmana, samosažaljenje još veća. Insistiranje na tome da si neshvaćen i da si nedostojan i nedovoljan svetu zato što si neshvaćen, to su sve kategorije koje su mi bile skrivalice kada je Astrov u pitanju. Stalno smo se bavili njegovom lekarskom čistotom, entuzijazmom. Zanesenošću, ogromnom ljubavlju prema šumama, prirodi, ekologiji, ali uvek se dode do toga da svi imamo grešku u sistemu i da moramo imati onaj anti-virus program koji će prepoznati grešku i očistiti je. Astrov je čovek koji se izložavao u svoj svet. On je vrsta onog čoveka u polutami svoje sobe, čoveka koji ne može da se ostvari. Zapravo, suštinski problem svakog dramskog junaka, ko god da ga je pisao, klasik ili savremeni autor, vrti se oko pitanja ljubavi, osvajanja ljubavi, dobijanja lju-

bavi od drugih ka sebi i obrnuto. To su ta univer-zalna pitanja kojima se uvek bavimo.

Kroz kakav proces rada, propitivanja prolazite spremajući monodramu po delu *Knjiga o Milutinu*. Koje dileme, nedoumice, spoznaje vam je doneo Milutin, šumadijski seljak, domaćin, vojnik koji dugo pamti?

Milutin je tačan, iskren, pragmatičan, mudar čovek. Od onih primeraka ovog naroda koji je uprkos svemu sačuvao i čast i obraz, nikada se nije svetio, gordio, a voleo je. I ako je sudio svojoj zemlji, i ako se ljutio na nju, voleo je svoju zemlju, uprkos svemu. Taj Milutin ima nečeg svetačkog, krotkog, trpeljivog, mirnog u sebi. Sve njegovo bih voleo da imam i sam. Naravno nemam, ali glumci imaju to zadovoljstvo, luksuz da kada rade neke uloge, čine i sebi dobro, zato što kroz te likove imaju priliku da makar u vreme izvođenja predstave žive taj neki život i misle tim nekim karakterom.

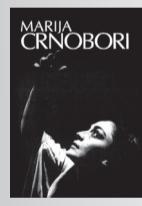
Pravili ste izvesnu umetničku pauzu zbog dilema, ljudskih i kreativnih. Kako danas gledate na to vreme budući da ste ponovo aktivni u pozorištu?

Nemam osećaj nekog gubitka vremena, nemam ni osećaj da prolazi vreme, kao ambiciozan čovek i s nekom energijom vreme posmatram kao fenomen. Koliko god se protiv njega i s njim budem nosio, koliko god budem istrajavao da prolaznost učinim neprolaznom, to će mi biti sve teže, sve manje moguće da zapravo tu stvar i dokučim. Vreme je nedokučiv, delikatan fenomen i mi ne možemo da utičemo na njega, možemo da se zanosimo da na nešto utičemo, ali nikad se neću probuditi s pomišljiju da je neko vreme izgubljeno. Možda da, kada su konkretnе stvari u pitanju, odrastanje dece i bliskost s decom koja odrastaju tu pored tebe, a ti ideš u lovnu i stalno juriš. Za vremenom se jednostavno ne žali. S vremenom se nosiš, s vremenom i s prolaznošću vremena zaspis uveče, ustaneš ujutro. Vreme preračunavaš u dane, sate, minute ... i dodeš do cifre koja je vrlo ograničena kada je vek u sekundama u pitanju. Ljudi barataju s mnogo više milijardi novca nego što mi baratamo s milijardama sekundi. I onda je besmisleno i iluzorno žaliti za vremenom. Ne postoji vreme. Postoji samo ovaj trenutak koji sada živimo.

Nenad Jezdić (foto RTS)

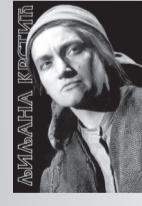
IZDANJA UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE – Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten“

MARIJA CRNOBORI
Priredio Aleksandar Milosavljević

MATA MILOŠEVIĆ
Priredile Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić

LJILJANA KRSTIĆ
Priredila Ognjenka Miličević

PETAR KRALJ
Priredila Ognjenka Miličević

OLIVERA MARKOVIĆ
Priredio Feliks Pašić

RADE MARKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

STEVAN ŠALAJIĆ
Priredio Petar Marjanović

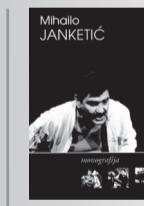
MIRA BANJAC
Priredio Zoran Maksimović

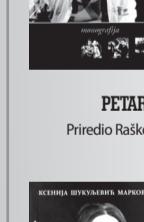
VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

STEVO ŽIGON
Priredio Zoran T. Jovanović

MIHAILO JANKETIĆ
Priredio Veljko Radović

PETAR BANIĆEVIĆ
Priredio Raško V. Jovanović

SVETLANA BOJKOVIĆ
Autor: Ksenija Šukuljević-Marković

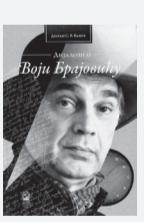
BORA TODOROVIĆ
Autor: Dragana Bošković

KSENJAVA JOVANOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

PREDRAG EJDUS
Priredio Zoran T. Jovanović

DIJALOZI VOJNE BRAJOVIĆU
Autor: Dragan S. V. Babić

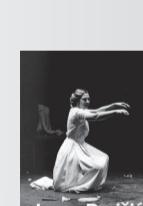
JELISAVETA SABLJIĆ
Priredili: Zoran T. Jovanović i Tamara Bijelić

RUŽICA SOKIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

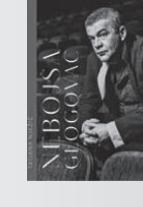
AK SI TI?
Autonomografija Predraga Manojlovića
Saradnik na rukopisu: Jelena Kovačević

JASNA ĐURIČIĆ
Autor: Aleksandar Milosavljević

MILENA DRAVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

NEBOJŠA GLOGOVAC
Autor: Tatjana Nježić

KLASIKU JE PRETVARALA U MODERNI TEATAR, I OBRNUTO

Početak ove pozorišne sezone ostaće upamćen i po tome što je velika scena Beogradskog dramskog ponela i ime naše velike glumice Olivere Marković. Od februara 2011. velika scena BDP-a je nosila naziv „Rade Marković“, a od 9. oktobra ove godine – „Olivera i Rade Marković“

Te večeri, 9. oktobra, o Oliveri Marković (1925–2011), njenim ogromnim glumačkim postignućima, harizmi, veličini, o tome šta je značila za ovdašnju kulturu, teatar, a posebno za Beogradsko dramsko pozorište govorili su Renata Ulmanski, Vlasta Velislavljević i Jagoš Marković. A toliko se puta među mnogobrojnim prisutnima nezvanično moglo čuti koliko je to zavredela, koliko su u glumačkom i umetničkom smislu ona i Rade zajedno radili i uradili, kakvog traga ostavili, koliko „i bogu mora biti pravo što su im imena tu, zajedno“ bez obzira što su se njihovi lični životi u nekom trenutku razmimošili... Doduše, te su se reči neretko izgovarale od trenutka kada se čula ideja da se imenu „Rade Marković“, koje scena nosi od 2011. godine, dođa i Oliverino ime.

Sanjala sam...

Nakon dirljive svečanosti odigrana je premijera predstave *Ko se boji Virdžinije Vulf* E. Olbjia u režiji Lenke Udovički (koprodukcija teatra Ulisis i BDP-a), sa Radetom Šerbedžijom u glavnoj ulozi. A Olivera... „Ma ne staje Olivera u reči“, kako to kaže Jagoš Marković.

No ukratko i listajući knjigu *Olivera Marković*, koju je Feliks Pašić uradio kako pripadajući deo nagrade „Dobričin prsten“, čiji je laureat ova velika glumica bila 1997. godine...

Rodenja je 3. maja 1925. u Beogradu, u Lješkoj ulici. Otar Velizar Đorđević bio je sreški načelnik, majka Olga – Čehinja iz Praga. Starija joj sestra Nataša tada je imala četiri godine.

Za oca je govorila: „Dobričina, emotivan i duhovit. Svi su ga obožavali. Duh sam od nje ga nasledila.“ A za majku: „Sve što sam nasledila umetničko, verovatno sam od nje nasledila. Baš umetnička duša. Umela je lepo da slikla, umela je da peva, pевала je u crkvenom horu, umela je lepo da piše, ostavila je za sobom memoare. I pobožna je bila. Velika dobrotvorka. Svi manastiri nju znaju.“

Godine 1929. porodica se seli u Senjski rudnik, gde je otac sreski načelnik, potom se sele u prištinu pa u Niš... A 1930. u Senjskom rudniku, u dатoj prilici recituje pesmu koju će pamtitи ceo život:

*Sanjala sam san čudesni
baš kao da je bilajava
oko mene sve drveće
a na grani ptica plava.
Ta mi ptica trešnje bere
i u moje krilo bacă
al' mi žao samo bilo
što se sve to u sni zbilja.*

U Beograd se porodica ponovo doseljava 1939. Olivera pohađa Četvrtu žensku gimnaziju u Dušanovoj, a prva ljubavna pisma joj piše dečko iz suprotne smene – Radivoje Lođukić.

Tokom okupacije zanesena je pozorištem, kao i grupa mlađih gimnazijalaca i entuzijasta u kojoj je i Rade Marković. Probaju na Kolarčevom univerzitetu, pa u nekom stanu na Terazijama, spremaju predstave... Rat će ih, naravno, omesti u mnogo čemu, doneti strahote, gu-

Olivera i Rade Marković u predstavi *Silazak Orfeja*, BDP, 1959 (foto arhive MPUS)

bitke... ali stvaralački žar ostaje kao seme koje će izroditи čudesne plodove.

Za Radeta Markovića (1921–2010) udaje se 1945, naredne godine rada se sin Goran. A iste godine kada se udala u Opatiji se snimao film *U planinama Jugoslavije* reditelja Abrama Roma, u sovjetsko-jugoslovenskoj produkciji.

Ostalo je zabeleženo kako je rekla: „Mog muža igra čuveni glumac Martinov. Opasan,

zgodan. Učim ruski, probam s njim, ali nešto mi nije dobro. Pita reditelj: Da ova devojka nije bolesna. Ne, kažem mojoj garderaberki, ja sam u drugom stanju, treći mesec. Kad je to reditelj čuo, hiteo je da se onesvesti. Kaže: neka ide u Beograd, neka sredi tu stvar i nek se vrati. Oni će me čekati. Sa Radetom odem kod neke doktorke. Ona kaže: Olivera, zbog jednog filma hoćete da uništite jedno dete?! Izadem plačući. Kažem Radetu: Javi da neću doći na snimanje. Posle sam imala običaj da kažem da sam izgubila jedan film, ali sam dobila jednog reditelja.“

Te 1946. studira istoriju umetnosti, 1947. u Akademskom pozorištu proglašavaju ih za prve tumače *Sistema Stanislavskog*, upisuje Pozorišnu akademiju kao prvu generaciju, u klasi profesora Mate Miloševića... Godine 1949. Dobrica Čosić ih iz Akademskog ubacuje u Beogradsko dramsko, po rečima Radeta Markovića, „uz uslov da se ne ponašamo i ne deklarišemo kao grupa, već da napravimo pozorišnu revoluciju iznutra“. I napravili su je.

A kad je o tim godinama reč, ostala je zabeležena i njena rečenica: „Svi su čuvati Goranu, najviše Ljuba Tadić. Kad je Ljuba primio honorar od svog prvog filma, kupio mu je gume čizme koje je Goran silno želeo.“

Nizale su se blistave uloge, i na drugim scenama, a 1954. snimila je i prvu ulogu na velikom ekranu u filmu *Sumnjiće lice Soje Jovanović*.

je dodeljuje nacionalni teatar, Plaketu, dobila je 1988. godine.

Ostvarila je raznovrsne dramske likove na brojnim pozorišnim scenama širom nekadašnje Jugoslavije, a njen opus broji više od sto uloga.

Dobitница je mnogobrojnih pozorišnih nagrada, među kojima su Specijalna nagrada na Danima komedije, Oktobarska nagradu grada

U intervjuu za *Dugu* (1964) na pitanje koja čovekova osobina za vas ima najveći značaj Olivera odgovara: „Iskrenost i dostojanstvo“

Usledile su maestralne role u teatru, čudesne uloge na malim i velikim ekranima, pevačka karijera, nagrade...

Jezikom brojki

Jezikom brojki i naziva, na preskok: članica Narodnog pozorišta u Beogradu, gde je ostvarila više od 30 značajnih uloga, postaje 1967. godine. U penziju odlazi 1989. godine, a poslednju premijeru na sceni nacionalnog teatra odigrala je 1998. (uloga Mame u Makdonom komadu *Sakati Bili sa Inšnjom*).

Nagradu Narodnog pozorišta dobila je dva puta, za uloge Majke Hrabrosti (1972) i Klare (*Leda*, 1978). Najveće priznanje ko-

Beograda, plakete „Mata Milošević“ i „Dobrica Milutinović“, „Dobričin prsten“.

Snimila je više od 60 filmova, među kojima su *Vlak bez vozogn reda*, *Kozara*, *Put oko sveta*, *Sibirска леди Magbet* (režirao Andrej Vajda), *Nacionalna klasa*, *Petriju venac*, *Majstori*, *majstori*, *Moj tata na određeno vreme*, *Balkan ekspres*, *Već video*, *Braća po materi*, *Sabirni centar*, *Urnebesna tragedija*... Na televiziji više od devedeset drama, serija, kratkih filmova, šou-programa... Preko pedesetak uloga u radio-dramama. Publike je pamti i kao vrsnu, po mnogima, najbolju pevačicu russkih romansi i šlagera.

Među filmskim nagradama ističu se Srebrna i dve Zlatne arene na Filmskom festivalu

u Puli i „Slavica“ za ukupan doprinos razvoju filmske umetnosti (ta je nagrada kasnije preimenovana u „Pavle Vučić“)....

O tome što su značili glumačka umetnost i pozorišna nadahnuća Olivere i Radeta Markovića, između ostalog za Beogradsko dramsko pozorište, teatroligija će, verovatno, tek pisati a po rečima Vide Ognjenović: „Olivera je glumica koja je sama bila ansambl, sve je mogla i umela da odigra, nije bilo uloge da nije dostigla do njene vrhunske mere, klasiku je pretvarala u moderni teatar a nove uloge koje su za nju pisane postajale su klasika posle njene interpretacije. Malo je pozorišnih ljudi koji su uživali tako bezgranično poverenje kao Olivera Marković koja je poznavala svaku poru pozorišta, puls scene, umela da pove de publiku za sobom. Sa radošću sam isla na probe kada je u mojim predstavama igrala Olivera zbog njene divne prirode, volje za rad, kolegialnosti, humora, sa njom je bilo lako probati, ponekad sam joj govorila da je gotovo nepotrebno jer ona je već na čitanju pokazala da je sve razume la, da će to odigrati maestralno.“

Glumački Lope de Vega

Kako su mediji zabeležili, Darko Bajić je istakao: „Olivera Marković je bila i ostala velika zvezda na nebu srpske, jugoslovenske i evropske kinematografije. Još za života postala je legenda, bila je sjajna glumica koja je uspevala da od umetnosti stvori život a od života umetnost.“

Ostale su zapamćene i reči Jagoša Markovića: „Olivera je glumački Lope de Vega. A po lakoći, Rosini. Sve, i televizija, i film i teatar, i pesma.“

O privatnom životu gotovo da nije govorila u javnosti. Nakon 17 godina braka razila se s Radetom Markovićem, a potom udala za poznatog glumca Dušana Bulajića (1932–1995).

U gorepomenutoj knjizi Feliksa Pašića, mozaičke strukture, o Oliveri Marković, pored ostalih, govore i Jovan Ćirilov, Marija Crnobori, Goran Marković („Imala je magiju, alhemičarsku radionicu u sebi, nešto za što možda sama nije bila zaslužna, ali je to umela da nosi, razvije i odneće u nevideni cvet glumačke umetnosti. Nije bila srceća zbog toga; nije bila ni nesrećna“), Rade Marković („Po čemu se Olivera izdvajala? Ona je plenila. U početku svojom mladošću, temperamentom, izgledom, svojim ritmom, a posle – dubinom talenta, bogatstvom i raznovrsnošću duhovnog materijala koji unosi u svoju igru“), Vladimir Stamenković, Ksenija Jovanović, Đuža Stojiljković („Velika glumica! To se ne može objasniti. Ko nije s njom igrao, ne može to ni da oseti ni da doživi. Ona zrači već samom svojom pojavitom“), Mira Stupica („Olivera je umetnik, ona je i zvezda, ona je uvek na sceni glumački događaj“), i, konačno, Olivera Marković o sebi samoj: „Bože, kakve sam lepe uloge igrala! Uglavnom sam odigrala sve što sam želela.“ Goran Marković reče: „Da li čoveku treba još nešto?“ Tatjana Nježić

ŽIVIMO U VREMENU MENTALNO-PSIHOLOŠKE BERZE

Internet je mogao da bude prostor najveće demokratije, a postao je mesto kontrole i eksploracije. Širina izbora u radnjama, TV programima, velenes-centrima, kao i sve više rjaliti programa – tehnike su vladanja kojima elite skreću pažnju sa sopstvenog gomilanja privilegija. Živimo u obilju privida i prvidnom obilju – kažu protagonisti predstave *Testirano na ljudima*

Pod intrigantnim naslovom *Testirano na ljudima*, u Ateljeu 212, polovinom novembra kada je ovaj razgovor voden, tekle su probe novog komada na njihovo senci: dramu Maje Pelević režira Bojan Đorđev, a premijera se očekivala sredinom decembra. Ovo je, inače, druga drama iste autorke na repertoaru kuće – *Pomorandžina kora* premijereno je izvedena u maju 2006. godine (preporučena i Sterijinom nagradom za najbolji dramski tekst) i posle gotovo deceniju i po i dalje je jedan od najpopularnijih naslova.

„Hteli mi to ili ne, bilbordi i reklame kreiraju ženski identitet. Najbitnije mi je da imamo svest o tom neizbežnom uticaju“, rekla je uoči prethodne premijere Maja Pelević. Kao i u svim dosadašnjim dramama, sa „sveštu o neizbežnom uticaju“, posvetila se novoj temi u čijem središtu je, kako se najavljuje u Ateljeu, fenomen rjaliti formata različitih internet i televizijskih šou-programa, pitanje prostora konstruisane, odnosno virtualne realnosti, veštačke inteligencije kao krajnjeg, finalnog cilja razvoja novih tehnologija i digitalnog života.

„Nisam se bavila rjaliti programom i kritikom istog, verujem da toga već ima sasvim dovoljno na našim televizijama i da je taj fenomen već uspešno obrađen pre dvadeset godina u antologiskom filmu *Trumanov šou*“, ističe Maja Pelević. „Bila mi je namara da pokusam da istražim fenomen naše društvene i privatne realnosti koja je sve više medijski posredovana, i postavim pitanje da li je uopšte danas moguće živeti van tog poretka. S druge strane, htela sam da se bavim novim oblicima kontrole u prividno slobodnom demokratskom društvu. A tu, pre svega, mislim na ekspoziciju lajfkoučinga i raznih drugih eskapizama kojima se okrećemo da bismo na trenutak zaboravili u kakvoj realnosti zapravo živimo. Želela sam i da pokažem kako smo svi mi pripadnici srednje klase učesnici u tom ‘projektu’ i da koliko god kritikovali sistem, često svesno uživamo u svim privilegijama koje nam on nudi. A to nas dovodi do jednog klaustrofobičnog čorsokaka ka gde istovremeno hranimo ažduku koju želimo da uništimo.“

Na pitanje da li se na mentalnom, psihološkom, moralnom, egzistencijalnom i svakom

drugom nivou mogu sagledati posledice, Pelevićeva odgovara: „Nema potrebe da idemo u neku daleku budućnost da bismo videli posledice ovog poretka. One se ogledaju najpre u potpuno uništenim sistemima vrednosti, što je vidljivo ne samo kod nas već i na globalnom planu. Jasno je da su svi veliki projekti od tehnološke revolucije do ‘demokratskih’ zajednica propali – danas već živimo tu distopiju koje se toliko plašimo. Fašizam se opet nudi kao jedini izlaz iz sveopštih krize, prisustvujemo sve većem jačanju nacionalizama, s druge strane provodimo sate i sate na internetu gde dozvoljavamo da naše lične podatke koriste kompanije poput Gugla i Fejsbuka radi generisanja dobiti. Internet koji je mogao da bude mesto najveće demokratije, postao je mesto kontrole i eksploracije...“

Uostalom, kako naglašava naša sagovornica, čitav neoliberalni kapitalizam počiva na lažnim izborima, počevši „od parlamentarne demokratije koja je odavno izgubila smisao, do malih prividnih izbora poput toga kako da se obučeš, šta da radiš, kako da živiš svoj život“.

„Jednu vrstu totalitarne kontrole je zamena druga, nevidljiva, koja se nalazi svuda oko nas pa uveliko i u nama samima. Još je veći problem kada misliš da si svemoćan i da možeš da izatreš iz tog ‘slobodnog’ zatvora iz koga je nemoguće izići, kao kad je Truman udario u onaj zid od oblaka i shvatio da nebo ne postoji. Najstrašnije je kad osvestiš da je sve protiv čega si se borio lažno koliko i sama tvoja realnost.“

Posle direktnog prenosa seksa, zlostavljanja, ostaje dilema što je sledeće, odnosno da li smo toliko otupeli da ništa više ne može ni da nas dirne ni da nas šokira.

„Mislim da je pravi primer za to koliko ništa više ne može da nas šokira ne seks već snimak poznat kao ‘Kolateralno ubistvo’, koji je pre skoro deset godina procureo preko Wikileaks-a i Čelsi (tada Bredli) Mening na kome vidimo kako američki vojnici ubijaju nedužne civile u Bagdadu. Ljudi koji su taj čin naložili danas i dalje sede na rukovodećim mestima u američkoj vojsci, a osobe koje su obelodanele ovaj zločin trunu u zatvoru. I ništa nam to nije mnogo šokantno nego se bavimo seksom na televiziji.“

Proba predstave *Testirano na ljudima*, Atelje 212 (foto Milana Matejić).

U komadu *Testirano na ljudima* veštačku inteligenciju autorka vidi kao krajnji cilj razvoja novih tehnologija i digitalnog života. Koliko smo blizu svemu tome?

„Iskreno se nadam da će veštačka inteligencija preuzeći našu ulogu, jer sam sigurna da će intelligentnije i bolje voditi ovaj svet od nas ‘pravih’ ljudi. Ako se na greškama uči, imaće dosta toga da nauči. I stvarno nisam fatalista, i ne vidim to као distopiju, već kao jedan od mogućih izlaza iz ove situacije u koju smo se kao čovečanstvo doveli.“

Reditelj Bojan Đorđev ističe da komad *Testirano na ljudima*, pa i predstava koja po njemu nastaje, govori, pre svega, o prostoru privilegija: ušuškanom prostoru srednje klase u kojem je svaki izbor (konzumacije, traume, identiteta) mogući i stimulisani.

„Ali samim tim mogućnost političkog izbora ili delanja je u potpunosti blokirana. Sve veća opsednutost prvim, podrazumeva odricanje od drugog i prepričanje važnih odluka o tome nekom drugom“, kaže Đorđev. „U tom smislu, brojnost izbora u radnjama, TV programima,

velnes-terapijama, kao i sve više rjaliti programa, služe samo jednom. Sve su to tehnike vladanja kojima elite skreću pažnju sa sopstvenog gomilanja privilegija što je direktno zavisno od potpunog obespravljenja i pljačke naroda. S tim u vezi, *Testirano na ljudima* na komičan, ali i bolan način pokušava da inšcenira metafore današnjice koje će publiku sigurno s lakoćom dešifrovati.“

Glumica Aleksandra Janković podseća da već dugo živimo u vremenu ekrana, Gugla, vajfaja i ostalog, pa joj je potrebna prilična koncentracija da se priseti doba pre interneta.

„Munjivito se menja ljudska percepcija stvarnosti. Živimo u vremenu mentalno-psihološke berze, gde jedan koeficijent nema istu vrednost ujutru i uveče. Nema ni istu kvalifikaciju, kvalitet, pa ni vlasnika. Izborom demokratije kao idealnog društvenog uređenja dobili smo slobodu kontrolisanog govora i kontrolisanog kretanja. Dopusćanjem da nam ekran kao oko Velikog brata ude u spavaće sobe, dali smo i poslednji embrion istinske slobode“, nedvosmislena je Aleksandra Janković. „Uvaljani

u sopstvene udobnosti, u konzumerizam svake vrste, nasukali smo se kao društvo i društveno uređenje na jedno jedino pitanje: ko smo i kuda dalje? U obilju privida i prvidnom obilju, došli smo do tačke repeticije sopstvenih skučenosti i nesnadenosti, i lenjo se predali vodstvu ekraña. Prilično se svesno predali opitim, a Maja Pelević je ovim komadom nepogrešivo ‘ubola’ okosnicu novog doba. Zatočeni u kavezu slobode, živimo neke lajf-koučinge, net-peticije, net-ratove i mržnje...“

Jankovićeva primećuje i da sakriveni izlaze sviđlosti (koja nas ohrabruje da sopstvenu agresiju stavljamo u službu neimenovanih i nevidljivih), „spremni smo da robujemo i glodem sopstvene kosti“.

„Distopija je na dnevnom redu. Mi svakodnevno izvršavamo zločine, prvenstveno nad samima sobom, tako da nisam sigurna što to može šokirati vrstu na Planeti, osim povratka čoveka samom sebi. Bez obzira na sve, nisam defetista, i verujem u život koji uvek, iznova, pronađa put.“

Vukica Strugar

Olivera Milošević (foto Selena Pleskonjić)

TEATROLOGIKE – pozorište u krupnom kadru

Svake nedelje u 22.50, na Drugom programu RTS-a, možemo da pratimo novu sezonu serijala „Teatrolijke“, autorke Olivere Milošević.

Serijal „Teatrolijke“ razmatra ideje i prakse značajnijih pozorišnih umetnika koji stvaraju u regionu. Sagovornici su umetnici koji se u svojim delima i javnim istupima kritički odnose prema zajedničkoj prošlosti, sadašnjosti i društvenim okolnostima. Svaka emisija predstavlja princip rada, način razmišljanja i kreativne procese svakog od njih, a serijal je na neki način ogledalo ne samo savremene pozorišne umetnosti već i društvenih okolnosti u regionu.

Prilikom izbora sagovornika Olivera ima nekoliko kriterijuma. Jedan je – izuzetni umetnici. Svi oni to zaista jesu. O tome govore nji-

hova dela i najznačajnija pozorišna priznanja koja su dobili u sredinama u kojima žive i stvaraju, u regionu, ali i u svetu. Drugi kriterijum je bio „drugačiji“. To za autorku serijala znači biti društveno i umetnički odgovoran. Svakog od njih se u javnim nastupima kritički odnosi prema svemu što ugrožava ljudska prava i ljudsko dostojanstvo, prema društvenim, političkim, ideološkim, istorijskim i svim drugim nepravdama i nedoumicama.

Potraga za istinom i suštinom, na umetnički relevantan način, jeste motiv koji inspiriše njene sagovornike, savremene pozorišne stvarače iz regiona. Ona se ispoljava u svoj različitosti značenja ta dva pojma, kroz suočavanje s nedavnom prošlošću, s moralnim dilemama, nas sa sobom i s drugima.

U prvoj sezoni serijala „Teatrolijke“, koji je prošle godine emitovan na RTS-u, bilo je 14 epizoda. Namerno je bila da se u toj sezoni široj javnosti predstave umetnici iz generacije koja je u vreme raspada Jugoslavije, devetdesetih godina prošlog veka, stupila na pozorišnu scenu i u to nedoba umetnički i ljudski sazrevala. Svaka epizoda je posvećena jednom umetniku koji govori o svom stvaralaštvu, ali i o tome što mi to danas živimo u regionu i kakav je savremeni svet, razmatrajući slobode i značaj umetnosti u takvom svetu.

Svaki sagovornik govori i o pojmovima kojima svi težimo, a to su ostvarenost i sreća. I svaka epizoda ima obilje inserata iz predstava koje govore o njihovom značaju za pozorišnu umetnost.

Četrnaest umetnika iz prve sezone „Teatrolijke“ su: Biljana Srblijanović, Oliver Frlić, Jernej Lorenci, Dino Mustafić, Mirjana Karanović, Ivana Sajko, Marko Mandić, Selma Spahić, Ivan Medenica, Ozren Grabarić, Maja Izetbegović, Aleksandar Popovski, Nina Violić, Ermin Bravo.

U drugoj sezoni za „Teatrolijke“ govorile su: Rade Šerbedžija, Nikola Ristanovski, Tanja Šljivar, Andraš Urban, Alibjan Ukcij, Dragan Živadinov, Bobo Jelčić, Nikole Đurićko, Ksenija Marinković, Milena Zupančić, Svetozar Cvetković, Tena Štivičić, Boris Liješević, Ivica Buljan i Lenka Udovički. Sve epizode su nakon emitovanja dostupne i na RTS-ovom kanalu na jutjubu.

Dana Simić

U POTRAZI ZA IDENTITETOM

Mislim da je jedan od velikih problema današnjice informacijsko preopterećenje i zbog toga smo svi tako umrvljeni, od te to-like količine informacija. Svaki dan moramo reagovati na tu gomilu informacija o stravičnim događajima na celoj planeti, sve nam je to dostupno i to svakodnevno. To izaziva totalnu apatiju. Zbog toga ne reagujemo tako kako treba reagovati. Milion ljudi izade na demonstracije pa ništa ne bude. O tome se pišu članci i kolumni, potpisuju se peticije i opet ništa. Sami smo krivi, a opet i nismo. Nemoćni smo – kaže Tena Štivičić

Olivera Milošević

Tena je rođena u Zagrebu. Diplomirala je dramaturgiju na zagrebačkoj Akademiji dramske umetnosti, a 2004. magistrirala na londonskom Goldsmiths koledžu, na Odseku za dramsko pismo.

Prvu dramu *Nemreš pobjeć od nedelje* napisala je na trećoj godini osnovnih studija. Komad je iste godine imao pravzvezdu u Zagrebačkom kazalištu mladih i osvojio Rektorovu nagradu i „Marinu Držiću“.

Drama *Dvije* prvi put je izvedena u beogradskom Ateljeu 212 2003. godine. Bila je to prva nova hrvatska drama postavljena na srpskoj sceni nakon raspada Jugoslavije. Tena ubrzo odlazi u London. Prva godina boravka tamо inspirisala ju je za dramu *Fragile!*, koja je izvedena u nizu evropskih zemalja, uključujući Veliku Britaniju, Nemačku, Austriju i Tursku. Prevedena je na nekoliko jezika, osvojila mnoge nagrade, među kojima Evropsku autorskiju nagradu i Nagradu za inovativni dramski tekst u Hajdelbergu 2008. godine.

Povodom obeležavanja pola veka legendarnog teatra „Rojal kort“ u Londonu 2006. uvršćena je među pedeset mladih dramskih pisaca koji će obeležiti sledećih pedeset godina pozorišta u Velikoj Britaniji.

Drama *Krijesnice*, nastala u Studiju „Nešenel teatra“ u Londonu, otvorila je Festival nove evropske drame u Visbadenu 2008, a tekst je objavljen u nemačkom časopisu „Teatar Hojte“.

Njena drama *Tri zime*, koja prati četiri generacije zagrebačke porodice tokom turbulentnog 20. veka, prizvana je u „Nešenel teatru“ u Londonu, 2014. godine, u režiji slavnog Hauarda Dejvisa i potom osvojila prestižnu nagradu „Suzan Smit“ za najbolju dramu.

Kao dramaturg je saradivala sa ocem, piscem Ivom Štivičićem, na predstavama

Pijana noć 1918 i Štivičićevu dramsku adaptaciju Krležine priče *Šekspir u Kremlju*. Obe drame izvedene su u Kazalištu Ulis na Brionima.

Tena Štivičić živi u Velikoj Britaniji i Zagrebu. Razgovarale smo letos na Brionima.

Kako si postala dramski pisac?

Kao malá želela sam da budem glumica. Bila sam ljubomorna na decu koja su učestvovala u filmovima i u pozorištu. Moja porodica je bila deo tog nekog miljea. Moj tata je pisac i često sam bila na filmskim setovima i u pozorištu. On nikada nije bio sklon da me u to uveliča, a ja sam jako želela. Jednom sam iskamčila dva kadora. Jedan s jednom replikom i jedan u kojem sam skakala školice, u seriji *Putovanje u Vučjak*. Sećam se da smo snimali dva dana. Čitala sam tu repliku s letka prvog dana. Drugog, dok Rade Šerbedžija ulazi u haustor, ja sam igrala školice. Ne znam da li sam ja loše skakala ili je Rade loše ulazio u kadar, ali mi smo to ponavljali milion puta. Na premijeri sam videla da moji kadrovi nisu dospeli u seriju. Doživela sam to kao stravičnu nepravdu i kao jedan paradigmatski udarac koji glumački poziv, u stvari, trpi sve vreme svog trajanja. Tako sam isključila ideju da ću biti glumica, shvatila sam da to nije za mene. Imala sam tada šest godina i onda sam, pošto sam jedinica, kada sam otkrila reči, shvatila da tu zabavi nema kraja, da je to nepresušni izvor svega što želim da radim. To mi je uvek išlo i to sam uvek volela raditi – pisati pesmice, pisati dijaloge, neke miniromane i onda me je zapravo ta ljubav i ljubav prema pozorištu dovela do toga da spojim dve stvari i upišem dramaturgiju. Ali sve do treće godine akademije uopšte nisam znala šta to hoću i zašto i kako

i koji je moj glas i koje su moje teme. To je sve stiglo naknadno, onda kad sam na trećoj godini napisala komad *Nemreš pobjeć od nedelje*. Kada je to izšlo iz mene, znala sam da je to – to. Mislim da sam s tom dramom našla nešto što se zove autorski glas i onda sam znala šta želim.

Koje su tvoje teme za dramsko pisanje?

U stvari ne znam da li imam svoje teme. Kada sam počela pisati, bavila sam se muško-ženskim odnosima, to jest odnosima u odnosima, odnosima u obitelji, odnosima s drugim ljudima i mislila sam da će to biti moj fokus. Međutim, kada sam se preselila u Veliku Britaniju, onda sam nekako bez namere postala deo tog velikog emigrantskog talasa. Objasnili su mi da i ja pripadam u te druge, što je zakomplikovalo tu osnovnu temu. Tako se pozicija jedne emigrantske drugosti senzibilizala na neke teme koje nisam mislila da će biti moje. Zatim sam se mnogo u svojim dramama bavila pitanjima identiteta u emigraciji i imigraciji, time gde je dom, gde pripadam, šta ostavljam iza sebe, šta nosim sa sobom, kako se prilagoditi novoj sredini, šta gubim, šta dobijam i tako daљe... To je nešto što se samo usložnjava. Vreme je takvo da te teme postaju sve aktuelnije i sve kompleksnije i u krajnjoj liniji ljudi su sve više svesni da su to sada identiteti. To su sada neki novi konstruktivi to su neki novi oblici sklapanja porodičnih zajednica. To su mi sada teme interesantno za drame.

Kako pišeš, kako izgleda taj proces?

Mislim da niko ne piše lako. Mislim da lako pišu skribomani i oni koji imaju neku drugu vrstu poremećaja. Čini mi se da je Hemingvej jednom rekao da je pisati lako, da samo treba sesti za sto i krvariti. Ja sam sklona demistifikaciji. Kako pišem? Jednostavno – sednem i pišem. Sve ostalo je zavaravanje i odgadanje. Naravno da ima istraživanja, ali treba sesti i pisati i to je najteže. Mnogo je lakše čitati knjige, pripremati se, tražiti. Na kraju ipak samo treba sesti i pisati.

Šta je tebi u pisanju važnije – sadržaj ili forma?

I jedno i drugo. Mislim da su forma i sadržaj vezani jedno uz drugo, da su neodvojivi. Ali sadržaj može biti originalan samo kada nađe svoju formu. Ako govorimo o podeli u dramskom pismu na ono što je više narrativno, dajem prednost priči. Ispitivanje forme je zanimljivo samo piscima, mislim da to publici nije naročito interesantno. U tom smislu, ako bih moralna da biram, odlučila bih se za sadržaj. Mađa zaista mislim da svaki sadržaj prolazi težak put da nađe svoju savršenu formu.

Tvoj tata je Ivo Štivičić, ugledni jugoslovenski i hrvatski dramski pisac i scenarista. Kakav je njegov uticaj na tebe i tvoj rad?

U mojoj najranijoj dobi je njegovo zanimanje svakako uticalo na moja interesovanja. Deca kada su mala, vole imitirati svoje roditelje. Moj tata je imao to neko misteriozno zanimanje. Zatvarao se noću u sobu i pisao. Uvek je pisao po noći i naglas govorio dijaloge svojih likova. To se čulo iz druge sobe u vreme kad sam ja moralna spavati. To je sigurno uticalo na mene i na neki način me impresioniralo, pa sam želela da radim isto što i on. Ali tata i ja smo po svemu različiti: on je najpre i pre svega pisao za televiziju, ja sam se tek nedavno počela baviti televizijom, uglavnom sam se bavila pozorištem i pisanjem za pozorište. To su dve prilično različite discipline. Njegove teme i moje teme su potpuno različite. Čak je i naša metodologija i pristup pisanju i proces potpuno različit: ja pišem danju, on piše po noći. Ja pišem štreberski, on piše kampanjski. Ja poštujem rokove i stižem na vreme, a njemu, a njemu su stranice otimali iz ruku jer su kamere već snimale dok je on još završavao scenario. Nas dvoje smo zaista toliko različiti da nikad nisam osećala niti njegov pritisak niti njegovu senku. U tom tabloidnom i senzacionalističkom smislu jesam to često osetila, pitali bi me jel' ti tata to napisao!? Međe takvi novinari još uvek to pitaju, čak i dobronomerni ljudi iz tabloida me pitaju da li pošalješ tati da ti pogleda šta si napisao.

sala, da ti malo popravi? Da, još uvek me to pitaju! Tako da se ili navikneš na to ili, kao ja, odeš da živiš u neku drugu zemlju.

Kako sada odgovoriš na pitanje ko sam ja?

Moj identitet određuje to što sam spisateljica i to što sam emigrantkinja. Preseleti se i živeti u nekoj drugoj sredini, mакar to bilo i namerno i željeno, dakle ne pod prisilom, to je potresno, gotovo na molekularnom nivou. Kada odes da živiš u drugu zemlju, dogodi se to da se odjedanput nađeš u situaciji u kojoj tvoje tkivo i tvoje biće, tvoj pogled na svet, tvoje navike i tvoje vrednosti nisu utkane u prostor oko tebe na način na koji si navikla. Nadeš se u nekoj tako strašnoj samoci i jednoj zastrašujućoj situaciji koja ostavlja snažne posledice na identitet. Meni se čini da se to na ljudima može prepoznati, da se vrlo brzo kad stupiš u komunikaciju s nekim, vidi da li je imao to iskustvo ili je celi svoj život proveo relativno ugodno pa makar i iritantno. Biti spisateljica znači stalno čeprkati po toj rani i stalno je dalje produbljivati, istraživati. Onda se u tom mom identitetu stalno takmiče hrvatsko-balkanski kulturni identitet i britanski, zapravo londonski, i onda si stalno u nekoj vrsti nadmetanja – mакar je jedan jači, mакar je drugi, a sada je još došlo i majčinstvo, tako da koliko god imala različite identitete, bila građanka, partnerka, ljubavnica, nećija sestra, prijateljica, kći, sve se to da uklopiti, ali majčinstvo ti baš tektonski poremeti taj osnovni identitet koji je već sam po sebi nemiran. Sada sam u procesu traženja nekog novog identiteta koji se možda može naći, ali ja to još nisam savladala.

Svako od nas s prostora nekadašnje Jugoslavije nosi neku traumu iz devedesetih. Kako si ti doživela te godine?

Imala sam 14 godina kada je počeo rat. Bila sam emotivna i vrlo sam dramatično sve to doživela jer smo mi imali prijatelje po celoj Jugoslaviji i osećali smo se vrlo slobodno na svim mestima u toj zemlji. Osećala sam bliskost s raznim uranim sredinama širom Jugoslavije vi-

Milan Caci Mihailović
IZ „USPOMENARA 212“
SRCE ZA TANJU

Čuvena Georgina iz *Radovana Trećeg*, „koja je već pet godina u drugom stanju“, Tatjana Tanja Beljakova pričala nekome u bifeu Ateljea 212 kako obožava lubenice. Ali, kaže, one male najčešće su nikakve, kao tikve, zelene, a one velike je teško doneti sa pijaće koja nije baš blizu. Pricu čuo i Tanjin vršnjak, kolega i prijatelj Damilo Bata Stojković.

Jednoga dana Tanja je sa svojom mamom u stanu, u Zemunu. Odjeknu zvono. Tatjana otvori vrata i ugleda svoga kolegu Batu, oblinoven znojem. Pod jednom miškom ogromna lubenica, pod drugom, takođe, a treću nogom zakotrlja ka Tanji. Ona, zaprepašćena, skoro vršnu:

– Bato, pa da li si normalan, ko će pojesti tolike lubenice?

Bata kratko reče:

– Jedite srce, a ostalo bacajte! – okrenu se i požuri ka taksiju koji ga je čekao.

Tatjana Beljakova i Milan Caci Mihailović, AOI Jukia Mišime u režiji Miloša Lazina, Atelje 212, 1975

Izdavanje ovog broja
Ludusa pomogao je

Београд

www.beograd.rs

SEKRETARIJAT
ZA KULTURU
GRADA BEOGRADA

še nego što sam osećala bliskost s nekim drugim sredinama unutar Hrvatske. Kada sam se počela baviti pisanjem, sećam se da sam neko prvo vreme dugo imala otpor da se bavim temama koje se tiču tog perioda i tih događaja, imala sam baš otpor. Čim sam s tim prvim komadom počela izlaziti van granica Hrvatske, svi su me samo pitali o tome, o ratu u Jugoslaviji i zašto ne pišem o tome. Meni se to tada činilo tako nekako nepotrebno. Bio je to moj instinktivni doživljaj, a danas, nakon toliko godina, imam potrebu da o tome pišem. U to vreme žezelela sam da se bavim normalnim temama, običnim životom mlađih ljudi, mada to u tom trenutku nije bio profitabilno. Bilo bi mnogo profitabilnije da sam se tada bavila tim temama, ali bilo je tako kako je bilo. Čini mi se da su istorija Jugoslavije i žensko pitanje teme koje će sigurno biti prisutne u mom pisanju.

U Londonu si za svoj rad dobila veliko priznanje. Tvoje *Tri zime* izvedene su u Nacionalnom teatru u Londonu, a potom nagrađene za najbolju dramu. Kako objašnjavaš taj uspeh?

Muslim da sam imala mnogo sreće, mnogo faktora je uticalo na to, napravljeno je i mnogo malih koraka koji su doveli do toga. *Tri zime* su izvedene u NT u poslednjoj sezoni rukovodenja upravnika Niku Hajtnera. Muslim da je on u toj sezoni, pošto je bila poslednja, bio smeliji nego inače. Da toga nije bilo, možda ne bi ni *Tri zime* bile na repertoaru. Imala sam veliku podršku reditelja, jednog od najznačajnijih u Velikoj Britaniji, pokojnog Hawarda Dejvisa, koji je naprosto želeo da režira tu dramu i borio se za nju. Bez njegove želje da se baci na moju dramu isto možda ne bi bilo tog izvedenja. Tako da je mnogo nekih srećnih okolnosti odigralo ulogu, ali to i dalje nije neka garancija za budućnost. Ovaj posao je takav da se često kreće iz početka ili ne baš iz početka, ali si stalno u poziciji da moraš uvek i iznova da provizodиш nove drame, jer ne može se živeti samo na lovorkama.

***Tri zime* su zaista posebna drama, kompleksna na mnogo nivoa. Šta je tako specifično u toj drami?**

Autentično je svakako to da kada sam pisala *Tri zime*, bila sam četvrta ženska generacija po maminoj liniji. Nije bilo slično u toj porodici četiri generacije. Sa-

Foto: Boris Šilur

da je već s mojom čerkom to peta generacija. Ta neka krivulja od moje prabake do mene, to odakle smo krenule, od neke socijalne nemoći, od nepismenosti i potpune prepuštenosti na milost i nemilost okolnosti, do moje generacije, do mene koja imam glas, koja taj glas koristim i to na dva jezika – to je za mene bilo moćno zemljiste za pisanje. Imala sam jaku potrebu da to istražujem i da svakoj od tih generacija dam glas i kontekst i da probam da shvatim koliko je naša sredina i sva ta društvena uredenja koja su se tako dramatično i turbulentno menjala u svakoj

generaciji, koliko je to uticalo da se u svakoj generaciji naš glas dalje razvija.

Kako razmišljaš o tome u kakvom svetu danas živimo?

Muslim da u svetu danas vlada takva kafonija glasova da je teško kroz nju se probiti. Muslim da se uvek u nekim potresnim periodima, kada se događaju neki veliki društveni potresi, da tada isplivaju najgori. U tim vremenima se najgori najbolje snadu. To je bilo i devedesetih. Pod njihovom vladavinom mi živimo i danas. Kada gledam, na primer, jedan komad kao što je Brehtov *Nezadr-*

živi uspon Artura Uija, to je neka alegorija o usponu fašizma, smeštena u sredinu malih gangstera i povrćara. To danas više nije alegorija, to su danas ljudi koji nam kroje sudbine, a stvarno jesu mali gangsteri i povrćari. Oni se uvek najbolje snadu u situacijama kada je ova ekonomска kriza od koje svi danas patimo. Pa ta velika migrantska kriza, pa ta velika klimatska kataklizma koja nam preti. Uvek se ti ljudi najbolje snadu. Muslim da je jedan od velikih problema današnjice informacijsko preopterećenje i zbog toga smo svi tako umrtvjeni, od te tolike količine informacija. Svaki dan moramo reagovati na tu go-

milu informaciju o stravičnim događajima na celoj planeti, sve nam je to dostupno i to svakodnevno. To izaziva totalnu apatiču. Bog toga ne reagujemo tako kako treba reagovati. Milion ljudi izade na demonstracije pa ništa ne bude. O tome se pišu članci i kolumni, potpisuju se peticije i opet ništa. Sami smo krivi, a opet i nismo krivi, nemoćni smo.

Šta je za tebe u ovom vremenu zadatak umetnosti?

Ne znam da li je to zadatak, ali mislim da umetnost ima moć da inspiriše nezavisno razmišljanje. Svi smo toliko ugrađeni u te neke službene oblike i službene narative u realnosti koju živimo. Teško je nekad to skloniti od sebe. Kad pišem, stalno pokušavam ogušiti sa sebe taj sloj koji se lepi na mene u svakodnevnom životu. Mislim da pozorište stvarno ima tu moć da skrene pažnju i da prekine taj narativ, da istrgne iz uljuljkanosti. Ne mislim da je to zadatak pozorišta, ali da ono ima tu moć. Zadatak dramskog pisca je sasvim drugačija. Jedino i osnovno je to da mora biti zanimljiv. Mislim da je to teško. Moj zadatak kao dramske pisateljice je taj da ne iznevrim poverenje koje mi publika daje kada kupi kartu i odvoji svoje vreme. Kada se ugase svetla, ja imam njihovu pažnju, a moj jedini zadatak je da održim tu pažnju i da im ne dozadujem. Muslim da ljudi u pozorište ne dolaze po lekciju i neko objašnjenje, niti po manifest, niti po političku poruku, niti ljudi dolaze u pozorište po društvenu promenu. Muslim da ljudi dolaze u pozorište na zabavu. U najboljem obliku ta zabava je i plemenita i podstiče na razmišljanje i postavlja pitanja i ostavlja neki trag koji je trajan. Ali to je bonus, to je pozorište u svom najboljem obliku.

Kakav je tvoj san u budućnosti?

Volela bih da imam tu slobodu da mogu još dugo, decenijama još da pišem, da ostanem u dobrom psihofizičkom stanju. Što sam starija, čini mi se da imam sve više tema i razloga da se piše. Bitno mi je, naravno, sada da gledam svoju kći kako raste, kako se razvija i kako osvaja svet i nekako se nadam da će sve ovo o čemu pišem, pogotovo kada su to pitanja koja se tiču žena i ženskih prava ona prevazići. Nadam se da će to njoj nešto značiti i da će formirati njen odrastanje. To je jedna moja sebična, ali iskrena želja. Nadam se da će nam svet preživeti dovoljno dugo da moja kćer može proživeti život koji bi bio barem toliko srećan koliko je moj do sada.

Jedno veče na 14. Joakim Inter Festu ZNAKOVITI MINIMALIZAM

Završne večeri ovogodišnjeg, četrnaestog, Joakim Inter Festa u Kragujevcu Prešernovo gledalište iz Kragujevca u koprodukciji s Mestnim gledalištem Ptuj prikazalo je predstavu *Zabava za Borisa* austrijskog pisca Tomasa Bernharda u režiji Snežane Trišić. Komad je sarkastična kritika bezdušnog društva i lažnog dobročinstva.

Ujednačen glumački ansambl, gde se prosti ne zna ko je od koga bolji, predvođe briljantna Darja Rajhman u ulozi Dobre, prefinjeni Simon Šerbinek kao Boris i decen-tna Vesna Slapar u liku Johane. Kvartet Borisovih prijatelja u tumačenju Boruta Veselka, Brana Grubara, Blaža Setnikara i Mihe Rodmana činio je prava scenska čuda. Svi pevaju, svi sviraju (na raščinovanom pijanu), duhovito razigravaju rediteljkin znakoviti minimalizam. Ostvarili su spregu matematičke tačnosti i radosti igre. Ovako fizički i mentalno zahtevnu predstavu mogli su da odigraju samo glumci odnegovanih izdakačkih veština.

Otvorenost za rediteljkini maštariju u promišljenim koordinatama dovela je do modernog, poetičnog i katarzičnog pozorišnog čina. Snežana Trišić, istančanog sluha za vrednosti teksta, odnoseći se prema njemu kao prema partituri, prevodi ga na jezik scene svojim već prepoznatljivim rukopisom, ali uvek s obiljem iznenadujućih rešenja.

Glavna junakinja, kontroverzna Dobra, živi u svojevrsnoj mentalnoj kapsuli za koju je, u saradnji sa scenografom Brankom Hojnikom, nadjen odličan prostorni izraz.

S kostimografom Marinom Sremac izatake su jarke, minuciozne, ekspresivne i asocijativne vizije. Kao primer za ovu tvrdnju izdvojiću elizabetanski kostim kraljice koji sugerira i želju za vladanjem i egzibicionizam Dobrine kompleksne psihičke strukture.

Muzika Irene Popović proglašava rediteljsku tvorevinu stvaralački kompatibilno.

Za koreografa Branka Potočana bilo je mnogo delikatnog posla, ali s ovakvim ansamblom ništa nije bilo nemoguće. Fina dopuna scenskog tkiva bile su i male uloge Sluge (Ciril Roblek) i Čelistkinje (Judit Polak).

Hvala Joakim Inter Festu što je u svoj repertoar uvrstio predstavu *Zabava za Borisa* u kojoj je kragujevačka publika zaista uživala.

Zorica Simović

Zabava za Borisa (foto www.pgk.si)

OVACIJE ZA MINISTARKU TRI PUTA PRED PUNOM SALOM DRAMATENA

Decenija i po saradnje Dramatena i Narodnog pozorišta Beograd

Piše Vukica Strugar

Kraljevsko pozorište iz Stockholm-a nedavno je gostovalo na Velikoj sceni Narodnog pozorišta u Beogradu: Dramaten je ovog puta stigao pred našu publiku s predstavom *Jedna švedska letnja noć*, po tekstu Erlana Jozefsona i u režiji Erika Stuba. Tako se još jednom „overila“ saradnja uspostavljena pre petnaest godina, kada je potpisana ugovor između dva teatra, a već iste sezone Švedani su došli u Beograd – sa Strindbergovim *Igrom vatom*.

Od tada su se razmenjivale predstave, ali i umetnici: sledeće godine naš nacionalni teatar odlazi u Stockholm s *Gospodom ministarkom*, domaćini uzvrćaju *Magbetom* i *Hamletom*, potom je ansambl *Cara Edipa* ponovo predstavio naše Narodno pozorište švedskoj publici... Komad tadašnjeg upravnika Dramatena Stafana Valdemara Holma (jednog od najmladih na tom mestu u istoriji kuće, kojom je rukovodio i slavni Ingmar Bergman) postavljen je u beogradskom Narodnom pozorištu krajem 2008. godine, pod nazivom *Ptiče ili Pravda za Zigfrida*. Iste godine jedan reditelj iz Srbije

„Prvi korak ka saradnji Narodnog pozorišta i Dramatena desio se u zimu 2002. godine, kada su me tadašnji upravnik Ljuba Tadić, šef produkcije Bora Baća i Slavko Milanović, direktor Drame, pozvali telefonom, izrazivši želju da saraduju s Dramatenum. Zamolili su me da im pomognem da stupe u kontakt sa Švedanicima“, otkriva za *Ludus* kako je sve počelo Vesna Stanišić, dramaturg i prevodilac. „U to vreme radila sam u 'Pygmetaru', a s Dramatenum sam saradivala krajam 90-ih u vreme prethodne uprave. Tadašnjeg (novog) upravnika Stafana Valdemara Holma poznавala sam vrlo površno. Iskreno, nisam verovala da će do saradnje doći tako lako, znajući Dramaten. No pozvala sam Stafana, i preko njegove sekretarice zakazala sastanak, očekujući da će se predlog, zbog nedostatka vremena, ili odbiti u startu ili će ga zakazati kroz nekoliko meseci.“

Neočekivano, odgovor joj je stigao već posle nekoliko dana. I to pozitivan. Kako kaže, znajući koliko švedske kolege malo znaju o pozorišnoj situaciji i o dramskom

ten korisno da stupi u kontakt s beogradskim kolegama.

„Pripremila sam priču o Bitetu i našoj publici koja je izuzetno obrazovana, radozna i profesionalna, da će sigurno napuniti salu, da poznaće i Bergmana, i Strindberga, i švedske glumce. A spremila sam i ubedljiv argument da je švedsko nacionalno pozorište dužno da svojoj (jugoslovenskoj – srpskoj) publici, koja vredno plaća porez za postojanje Dramatena, pruži predstavu koja im se direktno obraća, odnosno da švedsko nacionalno pozorište treba da se obraća celoj svojoj naciji. Stafan, koji je u Stockholm došao iz Malmea, iz jedne mnogo opuštenije pozorišne atmosfere, primio me je u legendarnoj kancelariji – istoj onoj u koju su ulazili i Strindberg, i Bergman, i Erland Jozefson, i Greta Garbo i Ingrid Bergman, i Maks fon Sidov.“

Vesna ne krije da je bila uzbudena, jer Dramaten po tradiciji nije putovao na gostovanja, a još manje primao gostujuće predstave.

„Dramaten je tvrdava zatvorene organizacije i ustaljenih rutina, s jasno ucrtanim repertoarskim prioritetima, od kojih se izuzetno teško odustaje. Svako pomerenje je ogroman napor i povlači niz posledica u celoj organizaciji. Publika koja dolazi u Dramaten nenaviknuta je na gostovanja sa strane, nezainteresovana da prati predstavu na stranom jeziku. Odana je Dramatenu, stilu kuće i njegovim glumcima. Bila sam svesna da je predlog za saradnju s Narodnim pozorištem u Beogradu, u vreme kada niti Beograd, niti Srbija nisu imali reputaciju za pohvalu, trebalo dobro odbraniti.“

Tom prilikom u razgovoru je saznaša da novi čelnici kuće ne želi da unoši ikakve promene u kabinet, jer „one treba da se vide na sceni, a kancelarija neka bude kakva je oduvek bila“...

„Zatim sam uzela vazduh i započela pripremljeni polusatni monolog: Narodno pozorište iz Beograda me je zamolilo da

im pomognem da stupe u kontakt s Dramatenum... 'Važi', reče Stafan, nakon nepunih 30 sekundi. Jednostavno, brzo, netipično za Dramaten. U mojim očima ohrabrujuće da je pravi čovek, u pravom trenutku, na pravom mestu...“

U to „Stafanovo vreme“ organizovana su tri gostovanja Dramatena u Narodnom pozorištu pred punim gledalištem, a domaćini su uzvratili s dva dolaska u Stockholm: „Gospoda ministarka“ izvedena je tri puta u sali koja prima 2.200 ljudi. Svaki put sala je bila krcata! Na predstavu su dolazili naši ljudi iz svih krajeva Švedske, što organizovano, što privatno, vozovima, autobusima, kolima. Ansambl Dramatena je s mnogo ljubavi dočekao svoje kolege i srađeno uzvratno nezaboravnu posetu, godinu dana ranije. Erland Jozefson je s odmora na Gotlandu doleto avionom, ne bi li se susreo sa svojim prijateljem i kolegom Radetom Markovićem, s kojim je glumio u filmu *Variola vera*. Inače, Radmila Živković je za glumce Dramatena bila otkrovenje, pa su me najčešće pitali: ‘Vesna, kako ona to radi? Kako se to glumi?’ S druge strane, Jagoš Marković nije izdržao, nego se pod nekim ogromnim plastirom isunjao na veliku scenu Dramatene i učestvovao u završnoj sceni *Ministarke* u slavu događaja, u slavu svih slavnih koji su na toj sceni stajali. U slavu publike, koja je bila u ekstazi... Sećam se mojih suza u ‘slapovima’ dok sam iz Bergmanove lože puštala poslednji titl onom delu švedske publike koja je pratila prevod Đorda Žarkovića na švedskom jeziku. Dakle, o svemu tome mogao bi da se napravi film. Gostovanje *Ministarke* u Stockholm, jun 2005, bilo je prvo gostovanje jednog pozorišta s Balkana na velikoj sceni Dramatena tokom njegove istočnije. Okupilo je celokupnu dijasporu srpsko-hrvatsko-makedonskog govornog područja, samo nekoliko dana nakon Srebrenice. To gostovanje, koje je onih 30 odsto švedske publike navikle na stil psihološkog realizma bacilo u trans, imalo je mnogoznačenjske konotacije, čije efekte osećamo i danas.“

Ne treba zaboraviti ni da je svako gostovanje podrazumevalo serije pratećih programa: seminara, radionica, konferencije, nastup Mladog Dramatena na festivalu TIBA.

„Pošto Dramaten ima i Mladi Dramaten, svoju nacionalnu scenu za decu i mlađe, paralelno se sprovodila saradnja s beogradskim pozorištima za decu i mlađe, prvenstveno s Malim pozorištem ‘Duško Radović’, koje je tada vodila Anja Suša, i lutkarskim pozorištem ‘Pinokio’, s upravnikom Igorom Bojovićem. Saradnja švedskih i srpskih pozorišta za decu i mlađe zahteva jedan poseban tekst, tako da o tome neću mnogo ovog puta, ali moram da podvucem da je ta saradnja ako ne više, a onda isto toliko vredna koliko i saradnja Dramatena i Narodnog pozorišta. Kao iniciator i voda svih tih kontakata, aplicirala sam za dotacije kod Švedskog instituta i oni su u toku tih godina, za projekte saradnje, odobrili nekoliko miliona švedskih kruna.“

Naša sagovornica podseća i da je jubilarnih sto godina zgrade Dramatena obeleženo 2008. predstavama *Gustav Vasa*, *Kristina i Gustav III Augusta Strindberga*.

„Radila sam autorske obrade sve tri drame i bila dramaturg predstava. Sve su igранe iste večeri, s tri različita ansambla i tri različita reditelja. A trajale su oko pet sati. Izvedene su pod zajedničkim naslovom *Tri krune*. Predstava *Kristina*, koju je režirao Jagoš Marković, odjeknula je u švedskoj pozorišnoj javnosti i pobrojala fantastične kritike. Kostim su radile Božana Jovanović i Marina Medenica, a scenografski pokret Marija Momirov.“

Posle Holma na čelo kuće došla je (između 2009. i 2014) Mari Luiz Ekman, likovni i filmski umetnik, dekan Likovne akademije. U toku njenog mandata Dramaten nije davao prioritet internacionalnoj saradnji, pa tako prestaje i saradnja s Narodnim pozorištem u Beogradu.

No zahvaljujući Miloradu Mikiju Jovanoviću kontakt se ne gubi. Između 2010.

Dramatenova *Jedna švedska letnja noć* na sceni Narodnog pozorišta Beograd (foto narodnopozoriste.rs)

Vesna Stanišić

stvara u Dramatenu – Jagoš Marković režira je Strindbergovu *Kraljicu Kristinu*, a dve sezone kasnije Holm je u Beogradu postavio *Bahantkinje*...

stvaralaštvu na tlu Jugoslavije, za susret sa Stafanom pripremila je dug i temeljni prikaz celokupne beogradske scene, kao i „gomilu“ argumenta zašto je za Drama-

EVROPA NA OKUPU

Prošle godine predstava *Topografija raja*, koju je Narodno pozorište realizovalo u saradnji s teatrima iz Švedske, Španije, Danske i Nemačke, premijerno je izvedena 25. avgusta na sceni Kraljevskog dramskog pozorišta Dramaten iz Stokholma.

Autorski projekat danske umetnice Madam Nilsen (koji se bavio temom nacionizma) povezao je osim Narodnog pozorišta i Dramatena, Teatar Liure iz Barcelone (Katalonija, Španija), Akademiju scenskih umetnosti Ludwigsburg (Baden-Virtemberg, Nemačka) i Kraljevsko pozorište iz Kopenhagena (Danska). Izveden je u okviru Bergman festivala, prestižne internacionalne teatarske manifestacije.

i 2019. komunikacija ova dva teatra se uglavnom odvija preko Bergmanovog festivala: Narodno pozorište daje doprinos evropskoj koprodukciji predstave *Salon madam Nilsen* (2016), a dramaturg i nekadašnji direktor Drame Slavko Milanović učestvuje u seminaru *Evrropski razgovori* 2018. Iste godine je na Bergmanovom festivalu premijerno izvedena *Jedna švedska letnja noć* Erlanda Jozefsona, u režiji nekadašnjeg upravnika kuće Erika Stubea, predstava s kojom je Dramaten nedavno nastupio u NP u Beogradu. Tim povo-

dom, na ovu temu kaže: „Saradnja između nacionalnih teatra je jedna od najvitalnijih stvari koje održavaju pozorište, a internacionalizacija se ostvaruje preko festivala i gostovanja. Sve to utiče ne samo na ono što se dešava u pozorišnim kućama nego u društву uopšte – nestaju svi klisei.“

Zanimljivo je i da će od marta sledeće godine na čelo Dramatena doći dramski pisac i reditelj Matias Anderson, koji s Beogradom već ima bliske pozorišne veze: kao upravnik Bakta teatra u Göteborgu, Matias Andersom je saradivao sa Anjom Sušom i

Malim pozorištem „Duško Radović“ i često učestvovao u projektima saradnje između pozorišta za decu Srbije i Švedske.

„Kao kuriozitet, vredno je podvući da promene čelnika Narodnog pozorišta u Beogradu nisu uticale na saradnju a Dramatenu. Naprotiv. Svaka uprava za ovih 16 godina veoma profesionalno je negovala taj kontakt. S Dramatenum je slučaj, nažlost, obrnut. Promena direktora uticala je na saradnju, iako su ljudi zaposleni u kući jasno izrazili želju da se saradnja sa Narodnim pozorištem nastavi.“

Jovan ĆIRILOV

PUTUJEM, MISLIM, OSEĆAM

Jagoš u Švedskoj, u Solunu više umetnika nego umetnosti...

Stokholm, 26. mart 2008

Kungliga dramatiska teatern zvao je Nikitu, Anju i mene na premijeru *Hamleta*, u režiji sadašnjeg direktora Stafana Valdemara Holma. Nikita je odustao od puta. Anja je bila na premijeri. A ja sam izabralo dane kad u Dramatenu, kako se kolokvijalno zove Kraljevsko dramsko pozorište, mogu da vidim i *Hamleta* i *Tri krune*, gde je jedna kruna u Jagoševoj režiji. Do Beograda je stigla vest da je Jagošev drugi deo trilogije: *Kristina*, najbolji. To me raduje i želeo sam u to i lično da se uverim ili, lepe rečeno – uživam, što mi se sve rede dešava u pozorištu.

Iste večeri gledam Stafanovog *Hamleta*. Igra ga Jonas Malmsje, prvak Dramatena. Videli smo ga na gostovanju u Narodnom pozorištu u Strindbergovoj izuzetnoj predstavi *Igra vatre*, takođe u Stafanovoj režiji.

Formula je – izuzetna ličnost među neizuzetnim savremenicima. Vreme – dosadne godine prošlog veka. Istinski majstor scenografije i kostima, Stafanova supruga Bente Like Meler, izabrala je enterijer hola na Bledu, jedne od mnogobrojnih Titovih rezidencija. Sve je na dvoru trulo: od Šekspirove Danske do našnjih centara moći. Hamletu ništa ne ostaje nego da pomahnita i pobije pola podele, kako je to cinično primetio T. S. Eliot, dakle, više nego najveći Šekspirovi zločinci kakvi su Magbet ili Ričard Treći.

Pitam Vesnu Stanišić, koja će biti moj andeo čuvat tokom boravka u Stokholmu, zašto je za plakat s likom tog neobičnog mладог glumca izabran fotos na kom je on tako banalan. Reče da je namerno fotografisan tako da sugerije praznoglavog macana iz stokholmskog centra, gde je i Dramaten.

Tada je iznenadenje još veće za onoga ko dove na predstavu.

28. mart 2008

Čekam Vesnu da se sretnemo s novimenovanim ambasadorom Švedske u Beogradu Kristerom Bringeušom. Kaže mi da je čovek veoma neformalan. Uvek bez kravate. Kad, gle, došao je na sastanak sa mnom uparađen po propisu, s loše vezanom kravatom. Pričam o ideji da dođu dve predstave iz Švedske na 42. Bitef. Učiniće sve da švedska strana pripomogne.

Srećem se i s menadžerom Dramatena. Pošto je stariji gospodin, pitam

kako je radio Bergman. Svašta sam saznao. Recimo, da je na prvu probu pozivao sve do biletara, kako bi celo pozorište znalo šta se i zašto radi. Glumca je znao da grdi kad mu probe nisu isle, a onda ga je narednog dana tešio i objasnjavao mu šta treba da radi. Dekor je tražio rano. Zato je posle svake probe imao sastanak s tehnikom i administracijom. Predstava je uvek bila gotova bar dve nedelje pred premijeru, kojoj nije nikad prisustvovao, već je odlazio na svoje ostrvo.

Ovde u Stokholmu sunc se pripekl, a kod nas prohladno. Ispred zgrade stogodišnjaka Dramatena skulptura punačke žene obučene apa-dra-pa. Svaki drugi prolaznik dodiruje joj stomak. Pitam Vesnu u čemu je stvar. Reče da je to švedska Marija Crnobori, pokojna tragetkinja Margareta Kruk.

Njena skulptura ispunjena je topлом vodom. Na tom topлом stomaku često se greju stokholmski beskućnici.

To još nisam doživeo! Beznačajna, čak loša predstava u reprezentativnom Kungliga dramatiska teaternu – Ženeove *Sluškinje*. Srećom u sjajnom dekoru, tako da sam, kad mi je bivalo mnogo strašno tokom prestave, ipak imao u čemu da uživam.

Kako sam Žene kaže, njegov komad je tragedija Enona (Enona se zove služavka u Rasinovoj *Fedri*). Dakle, tragedija skrajnuth služavki kraj Fedre, koja ima apriorno pravo na svoju elitnu tragičnu sudbinu. Naravno da Enone zbog toga pate. Rediteljka Ketiti Mičel zamislila je da glumice tokom pola predstave budu usplahirene. Ne znam šta je time htela da kaže. Možda tek da se razlikuje od dosadašnjih reditelja. Oni su dosad, onako makar ženeovski, trovanja prikazivali kao mračni ritual, koji ima donekle i psihološko opravdanje. Znate: kompleksi itd. Usplahirenost nije ni ritual ni psihološko stanje prikladno u pozorištu. U mom pozorišnom iskustvu *Sluš-*

kinje imaju izuzetno mesto. Poslednji susret s mojim, tada već višegodišnjim upravnikom Milanom Dedincem, bio je ujedno i jedini koji se završio njenom ispovešću. Bilo je to, sećam se, u šetnji obalom jedne od beogradskih reka, pred njegov odlazak u Opatiju da na Talasoterapijskoj klinici leči svoje neizlečivo nadrealističko srce. Rekao mi je da je kao upravnik JDP-a sve vreme zapravo samo „služio narodu“. A *Sluškinje* su jedino delo koje je stavio na repertoar u skladu sa svojim najintimnijim estetskim sklonostima.

za sasvim drugi žanr – istorijsku dramu s dalekog severa.

Na predstavu *Tri krune* u Dramatenu odlazim s uzbudnjem. Drago mi je da u jednom od tri najstarija teatra u Evropi vidim kako je naš Jagoš uspeo da napravi odličnu predstavu, koju je ovo pozorište staro 220 sezona stavilo na repertoar u čast stogodišnjice „nove“ zgrade u secesionističkom stilu Fredrike Liljkvista. Istorische drame su iz doba njegove zrelosti, kad je verovao da svetom vlasti Moć, koja kažnjava neumitno po pravdi, pred velikom finale s fantazmagoričnom Igrom snova, koja će biti prethodnica ekspresionizma u svetu.

Na predstavi sam s Vesnom. Ona je po porudžbini Dramatena napravila adaptaciju tri celovečernje istorijske drame, koje se danas retko izvode.

Radiла је око две godine na tom projektu. Iz nje prosto bujaju podaci o Strindbergu. Ona ne samo da mi olakšava snalaženje po Stokholmu, da neprestance ne buljim u plan grada, već me vodi na odredište i uz to priča zanimljive priče o

Jagoševom radu na predstavi, o njegovom asketskom životu u Stokholmu i o muci gde da nade mesto da puši u ovom gradu prognanih pušača.

Ali mi je, iako toga nije svesna, održala lekciju da ne treba brzo zaključivati o bilo kojoj sredini na osnovu prvih utisaka. Tako mi kaže da je Stokholm veoma levo orientisana sredina, u kojoj se s prezrenjem gleda čak i na nekog ko svaki čas uskače u taksi, kao na osobu koja se prepusta luksuzu.

Imao sam oduvek utisak da u Švedskoj vlast ulaže mnogo u kulturu. Kaže da to uopšte nije tačno. Mislio sam da Švedska ima bar deset internacionalnih festivala raznih profila, bar koliko mi.

Ne, Stokholm zasada nema nijedan. Stafan je uspeo tek posle Bergmanove smrti da osnuje pozorišni festival u Stokholmu. A Švedani imaju pozorišni festival blizu polarnog kruga, na krajnjem severu Švedske. Bergmanu su počeli da cene tek posle smrti. To mi čak zvuči najnevjerovatnije!

Kad je o Bergmanu reč, setio sam se njegove prve Ledi Magbet u karijeri, negde u unutrašnjosti, mislim u Malmeu. To je Ingrid Luterkvist, koja je studirala pozorišnu akademiju s Gretom Garbo. Dolazila je do pre desetak godina na Bitef, malo, rumeno stvorene. Krila je godine. Ali

kad sam jednom spomenuo moju, tada još živu majku i rekao da je rođena 1910, oteho joj se da je ona tad rođena. Sad bi joj, znači, bilo 98 godina. Našao sam u svom starom iskrzanom inostranom imeniku njen kućni broj telefona i, znači, da Švedani dugo žive, pozvao sam je. Prepoznao sam njen starički glas. Pitala je nekoliko puta ko je to zove. A onda je shvatila da sam to ja i bilo joj je milo što sam u njenom gradu. Ona je jedina osoba koju poznajem a koja bi mogla da mi bude majka. Poslednja koja je to mogla, bila je još starija Nevenka Urbanova, koja je umrla u 99. godini, krijući ih do poslednjeg dana.

Na predstavi *Tri krune* (Vesnin naslov) o tri švedska kralja kako ih je video Strindberg, o Gustavu Vasi, kraljici Kristini i Gustavu Trećem, potvrdio sam ono što smo već čuli: da je Jagoš, srednji deo najbolji.

Poenta za mene je da su i druga dva dela veoma dobra. Njegov je nekako najduhovitije sazdan. Rediteljka prvi deli Marija Oberg napravila je gotovo klasičnu istorijsku dramu od dela koje se smatra najboljim među Strindbergovim istorijskim dramama. A Oska Kalmer, mlada rediteljka trećeg dela, prebacila je radnju s kraja XIX u početak XXI veka, danas i tamo.

Namerna ružnoca kostima, a u njima moralne rugobe oko tog nedovoljno snažnog kralja. Život bez velikog smisla, bez idealja, osim vlasti, ako se to može nazvati idealom.

Prisećam se šta je Krleža kompleksno pisao o Strindbergu, nesumnjivo impresioniran njime. Uočava mnogo više nego neki drugi poznavaoči ovog Skandinavca koji ga čak decenijama proučavaju. On smatra da je, iako protestant, uvek bio obuzet nekom vrstom katoličkog osećaja krivice i, mada mistik i dekadent, neko ko je krajem života bio žestoko opredelen za Drugu internacionalnu i socijaldemokratiju, te je radnička mladež demonstrirala njemu u čast dok je ležao na samrtnom odru, dok je u ruci ipak držao Novi zavet.

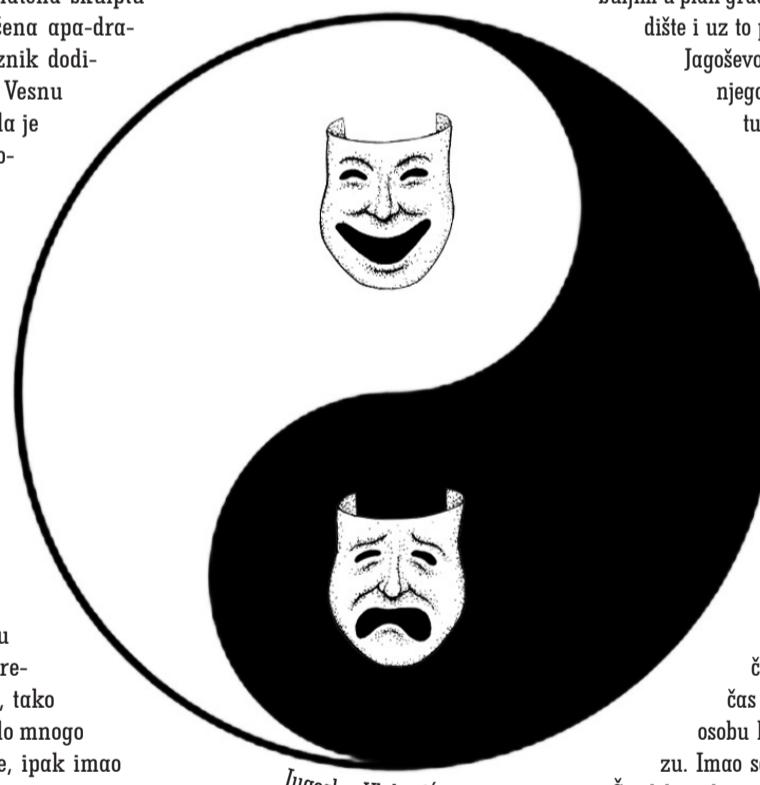
Jagoševa predstava *Kristine*, koja je na premijeri za Strindbergova života, negde 1907, propala, veoma je vizuelna. Delom neverbalna. Ne mogu sad da detalja da opisujem predstavu. Obećavaju da će taj deo dovesti u Beograd u Narodno, s kojim su u zvaničnom prijateljstvu.

U svakom slučaju, Jagošev drugi dołazak u Stokholm imao je puno smisla.

Ozbiljno je radio, a dobro ih je na probama zabavljaо, igrajući sve uloge.

Ne, nije to foršilovanje već su to njegove indikacije.

(Ljubaznošću Vesne Stanišić LUDUS je dobio ovde plasirani dnevnik Jovana Ćirilova iz 2008. godine.)

Jugoslav Vlahović

29. mart 2008

Već se čulo u Beogradu da je direkciona Dramatena pozvala Jagoša na osnovu njegove režije *Gospode ministarke*, koju su Švedi videli u Stokholmu na svojoj najstarijoj sceni. Svidele im se i ova naša klasična komedija i Jagoševa režija. Govorili su da je to sjajan narod kad tako otvoreno govoriti o svojim slabostima. Prilikom dogовора o režiji, preporučili su mu da se ne odriče sebe, znači da i ne pošušava da, kao reditelj, „glumi“ ono što nije, Švedanina, već da Strindbergovu *Kristinu* režira kao što režira u Beogradu. Zaista je dalekovido osećati da reditelj, koji je tako sjajno napravio komediju, tamo negde s juga Evrope, ima dara i

ŠTA (SVE) OBELEŽAVA POČETAK NOVE TEATARSKE SEZONE U SRBIJI

Jesen festivala ili jesen pozorišta

Piše Aleksandar Milosavljević

Svaku stvar ili pojavu na ovom svetu moguće je posmatrati iz najmanje dva različita ugla, pa je otuda, gotovo po pravilu, povodom bilo čega moguće izvući i taman toliko zaključaka. Dakako, oni će neretko međusobno biti dijametralno suprotni. Ako tome još dodamo i subjektivni aspekt svake vizure, oličen u većatom sudaru dva pogleda, od kojih je po jednom flaša poluprazna, dok onaj drugi nedvosmisleno konstatiše da je boca polupuna, jasno je koliko je stvarnost komplikovana i do koje mere je teško analizirati je. Naročito ovde kod nas.

Uprravo će zato neko s ushićenjem zaključiti da je u ovoj državi jesen odlavno inaugurišana u sezonom pozorišnih festivala. Naš teatarski život, naime, svake pozorišne (nove) godine otvara Bitel, a nakon njega sledi serija festivala, pa kritičaru ne preostaje ništa drugo no da u kofer spakuje što više odeće i započne putovanje. Odnedavno su na domaću festivalsku mapu upisane još dve manifestacije – niški „Teatar na Raskršcu“ i Festival mladih stvaralača „Metamorfoza“. Ovim drugim je leskovačko Narodno pozorište široko otvorilo vrata teatra mladem naraštaju pozorišnika. Leskovčani su

„Metamorfozom“ praktično popunili i onu malenu rupu koja je postojala u jesenjem kalendarskom festivalskom rasporedu, a Nišlje su smelo svojom manifestacijom, i pre „otvaranja“ prvog budžetskog kvartala, na teatarskom planu označili početak nove godine i ukinuli pauzu između zime i proleća.

I dok će se neki, a naročito niška i leskovačka publika, radovati zbog činjenice da će u Srbiji biti povećana fluktuacija predstava, da će i oni imati priliku da uživaju u pozorišnim svetkovinama, te konstatovati da su dva nova festivala rečiti doprinos decentralizaciji jednog od oblika savremenog stvaralaštva, drugi će, čak i ako nisu zluradi, zaključiti da je ovako intenzivna festivalizacija pozorišnog života zapravo posledica besparice koja je ukinula negdašnji uobičajeni sistem gostovanja i mnogo češću redovnu razmenu predstava između pozorišta Srbije. Pozorišnicima iz Niša i Leskovca, kao uostalom i organizatorima drugih festivala, lakše je da ubede svoje lokalne vlasti da ulože finansijska sredstva u manifestacije koje će „povećati vidljivost lokalne zajednice“,

no da izdvoje pare za pojedinačna gostovanja iole ozbiljnih pozorišnih predstava. One druge, takozvane tezge, ili se samofinansiraju, ili je za njih lakše u lokalnu izmamiti novac. Ko je ovde u pravu – optimisti ili pessimisti – i da li je ovdašnja festivalska jesen zapravo jesen našeg pozorišnog života, tek ćemo videti.

Osim festivala, aktuelnu teatarsku jesen u Srbiji obeležilo je i svečano otvaranje obnovljene (nove) zgrade Pozorišta „Bora Stanković“ u Vranju. Legenda veli da se životni vek svakog pozorišta odvija u ciklusima od po sedam godina. Ciklus može biti prekinut iz najrazličitijih razloga: odlaskom glumaca koji nose repertoar ili reditelja koji je umetnički profilisao repertoar, smenom uprave, odlukom vlasti da zatvore teatar, zabranom predstave (što je za pozorišnike, videli smo, užasnata trauma), no najgore je kad život teatra prekine – vatra.

Pozorišnim pogorelcima se čini da su u požaru zauvek stradali i da su iz teatarske zbilje (koja nema nikakve veze s realnim životom, a možda i ima?) isčileli svi pozorišni duhovi – i oni odavno odigranih uloga, ali i duhovi glumica i glumaca koji su pozorišnim daskama darivali svoje (umetničke) živote. Sve se to pretvori u pepeo iz kojeg valja sve ponovo graditi, zidove i scenu, portal i proscenijum, pozorišni bife (dušu pozorišta)

i garderobe, šminkernice i radionice... Ali i – što je teže i komplikovanje – nove teatarske svetove koji su tamam toliko stvarni koliko je to bio onaj slavni drveni mač kojim je Simovićev Filip Trnavac, jurišajući na okupatore, pokušavao da promeni svet. No imali su stvarnije od tog parčeta tesanog debla, imali i ičeg ubojitijeg od tog zatupljenog i nenoštenog komada drveta, postoji li nešto u realnosti sa čime je moguće uporediti izmene svetove koji samo na tren, koliko traje predstava, blesnu pred očima gledalaca, da bi se odmah po spuštanju zavese ponovo vratili u korice knjige i postali, što bi rekao Hamlet, reči, reči, reči...

I šta bi u ovakvom slučaju, kad pozorište napokon – nakon višegodišnjih podstarnarskih muka – dobija zgradu, a s njom i normalne uslove za rad, šta bi dakle bilo moguće staviti na drugi tas – naspram radoći i osećanja nepomučenog zadovoljstva? Iskušto, međutim, daje mogući (ne i nužno tačan) odgovor: strah da bi se i Vranjancima moglo dogoditi ono što su doživeli drugi: da novi teatar, bolji uslovi za rad, savršeno scensko svetlo i ozvučenje ne donesu i novi kvalitet, nego, nпротив, ansambl smalakš jer je potrošio energiju boreći se i čekajući... Jer čekanje zna da istanj veru u mogućnost vaskrsenja tanah pozorišnih svetova satkanih od paučinaste mašte i krhkih snova. No tu je i bojazan da bi finansijeri rekonstrukcije pozorišnog zdanja sada mogli da dignu ruke od svega što u umetničkom smislu treba da ispunji novu zgradu.

I na činjenicu da su nam ove jeseni, na samom početku sezone, glumci prezaposleni, moguće je gledati dvojako. S jedne strane, moramo se radovati što su angažovani pozorišni pogorelci, a s druge, da su u požaru zauvek stradali i da su iz teatarske zbilje (koja nema nikakve veze s realnim životom, a možda i ima?) isčileli svi pozorišni duhovi – i oni odavno odigranih uloga, ali i duhovi glumica i glumaca koji su pozorišnim daskama darivali svoje (umetničke) živote. Sve se to pretvori u pepeo iz kojeg valja sve ponovo graditi, zidove i scenu, portal i proscenijum, pozorišni bife (dušu pozorišta)

I na činjenicu da su nam ove jeseni, na samom početku sezone, glumci prezaposleni, moguće je gledati dvojako. S jedne strane, moramo se radovati što su angažovani pozorišni pogorelci, a s druge, da su u požaru zauvek stradali i da su iz teatarske zbilje (koja nema nikakve veze s realnim životom, a možda i ima?) isčileli svi pozorišni duhovi – i oni odavno odigranih uloga, ali i duhovi glumica i glumaca koji su pozorišnim daskama darivali svoje (umetničke) živote. Sve se to pretvori u pepeo iz kojeg valja sve ponovo graditi, zidove i scenu, portal i proscenijum, pozorišni bife (dušu pozorišta)

ne više samo članovi prestoničkih ansambala, i što će sada već ozbiljan broj njih popraviti svoje finansijske prilike. No, s druge, podatak da je upravo u toku snimanje dvadeset televizijskih serija ozbiljno dovodi u pitanje mogućnost organizovanja proba za nove prestave, ali i uopšte održavanje pozorišnih repertoara. Veliko je pitanje o čemu će se na famoznim koordinacijama svakog 18. u mesecu dogovarati predstavnici teatara i o čemu će razgovarati? Ili će se samo ljubazno ispričati o meteorologiji, razmeniti nekoliko tračeva (zbog čega nisu ni morali da potegnu na sastanak), popiće obligatnu kafu i tužno konstatovati da su iscrpeli sve teme, a da ono malo glumaca koje je moguće „upariti“ može biti (pozorišno) angažovano jedino u monodramama, jer su čak i duodrame nesigurni projekti sa stanovišta koncipiranja repertoara za celu sezonu.

Rečju, ako srpski teatar uopšte prezivи ово iskušenje i izdrži nekako bez glumaca u naredne dve-tri godine (jer do tada će se, vele upućeni, ispostaviti da celokupni region nema kapacitet gledalaca za toliko serija), dogodiće nam se radikalna promena repertoarskih politika SVIH domaćih pozorišta. Ili će – što je manje verovatno – rešenje morati da bude potraženo u intervenciji Države koja bi, recimo, mogla da donese zakon o pozorištu koji bi, na tragu definisanja sistemskih i održivih rešenja, napokon konstatovao dve važne stvari. Prva je da imamo teatar, a druga da postoji dobra volja da on i ubuduće postoji. U tom bi slučaju, na primer, bile regulisane i obaveze zaposlenih ili ugovorom angažovanih glumica i glumaca prema određenim teatarskim kućama. A da se ne bi dogodilo da svi ovdašnji glumci i sve naše glumice odluče da postanu „samostalci“, valjalo bi i da se Država obaveže da će im obezbediti adekvatan novac na ime materijalne nadoknade za rad koji je predviđen njihovim potpisom na rešenju o radnom odnosu ili na ugovoru. Svakako znatno veći novac od onog koji sada primaju.

S tim u vezi treba konstatovati da je Ministarstvo za kulturu i informisanje još proletoš inciralo niz konsultacija na temu formulisanja pomenutog zakona. Kako će se ovaj proces dalje odvijati, videćemo. A ako jednog dana dobijemo zakon o pozorištu, verovatno će i njega biti moguće sagledati najmanje iz dva ugla...

Nova zgrada NP Bora Stanković

NP Bora Stanković posle požara

JUNAK NAŠEG DOBA

Ko je junak našeg doba podnaslov festivala „Bez prevoda“, koji je u Užicu od 5. do 12. novembra okupio najznačajnije predstave iz regionala, pozorišne stručnjake i publiku koja je svake večeri do poslednjeg mesta punila salu Narodnog pozorišta. Selektori su i ove godine Bojan Munjin, pozorišni kritičar iz Zagreba, i Zoran Stamatović, direktor Narodnog pozorišta Užice.

Pred užičkom publikom su se našle predstave koje na sceni potkazuju život, osećanje sveta koje je puno iluzija, površnosti, lažnih idola i potrage za novim vrednostima. Na sceni su tih dana predstavili izuzetni glumci, raspetljavajući savremenost.

„Naš festival imaće smisla sve dok pozorišni gledalac, prosečni Užičanin, kupuje ne baš jeftine ulaznice za predstave“, kaže Zoran Stamatović, direktor Narodnog pozorišta Užice i Jugoslovenskog po-

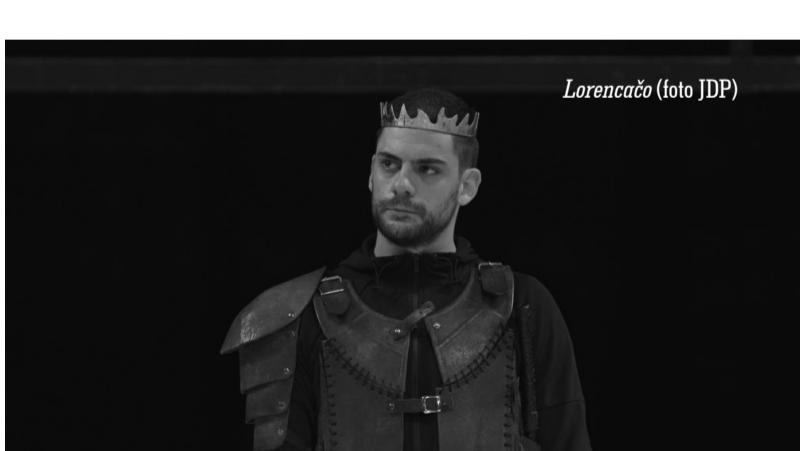
zorišnog festivala „Bez prevoda“. Za nje ga je upravo ta publika junak našeg doba.

„Nadali smo se da će doći vreme kada će narodi koji dele isti prostor i govore sličnim jezikom moći da razgovaraju i to je bio naš ideal. Pomaci su na jednoj strani neograničeni, dok na drugoj strani još uvek vidim primativizam koji se zove nacionalizam, verske i druge vrste isključivosti. Festival je u potpunosti obavio svoju misiju, a ovu drugu nije mogao da ostvari. Možda smo bili idealisti i pomisili da će pozorište promeniti svet. Ipak, pozorište nije promenilo svet, ali nam je ulepšalo život“, kaže Stamatović.

Nečista krv, Lorenčačo, Vrat od stakla, Sjećaš li se Doli Bel, Tartif, Kavkaski krug kredom, Blu mun i Kako život naslovi su predstava koje su na festivalu u Užicu okupile pozorišta iz Sarajeva, Beograda, Zagreba i Sombora, a koje polemišu o dilemama i problemima s kojima se svakodnevno suočavamo. „Jugoslovenski pozorišni festival je od po-

četka težio da svojim učesnicima, i umetnicima i publici, pruži neku vrstu utočišta i veru u humanost, pokušavajući da ukaze na sistemsku dehumanizaciju društva“, kaže Nemanja Ranković, umetnički direktor NP Užice i Festivala. On ističe da Festival nastoji da se kritički odnosi prema stvarnosti, da predstave polemišu s problemima koji nas tiše. „U trenutku kada su institucije pozorišta ozbiljno ugrožene, ovo je festival koji predstavlja mesto sušteta teatara iz regionala. U njegovom fokusu je čovek i njegova subverzivnost se ogleda u borbi za očuvanje etičkih principa ljudskosti“, objašnjava Ranković i dodaje da Jugoslovenski pozorišni festival u Užicu ruši tabube i predrasude i poziva da promislimo naše vreme i probleme savremenog čoveka.

Nagrade „Ardalion“ dodelio je petočlani žiri kojim je predsedavala rediteljka Lenka Udrovićki. Najbolja predstava je *Lorenčačo*, po tekstu Alfreda de Misea, u režiji Borisa Liješevića, Jugoslovenskog dramskog po-

Lorenčačo (foto JDP)

zorišta iz Beograda, a za rolu u tom komadu Milan Marić je nagrađen za najboljeg glumca. Nagrada za najbolju režiju pripala je Paulu Madeliju, za *Kavkaski krug kredom* Bertholda Brehta (koprodukcija Narodno pozorište Sarajevo i Scena MESS), a toj predstavi pripele su i nagrada za najbolju glumicu (Maja Izetbegović) i najbolji kostim (Lejla Hodžić). Najbolju scenografiju uradila je Adisa Va-

treš Selimović za *Sjećaš li se Doli Bel*, Abdulla Sidrana u režiji Kokana Mladenovića, Kamernog teatra 55 iz Sarajeva; u toj predstavi je najbolja i epizodna uloga Festivala – Emir Hadžihafizbegović u roli Mahmuta Zo-

lja. „Ardalion“ za najboljeg mlađog glumca i Nagrada Politike „Avdo Mujčinović“ otišli su u ruke Miodraga Dragičevića (*Lorenčačo*). Specijalna nagrada „Ardalion“ dodeljena je predstavi *Tartif* – autorski projekat Igora Vuka Torbice (koprodukcija SNP Novi Sad i NP Sombor) po motivima Molijerove drame – za inovativnu nadogradnju dramske klasičke.

Du kraja festivala nismo dobili odgovor na pitanje „Ko je junak našeg doba?“, jer pozorište je tu da postavlja pitanja na koja sami tražimo odgovore.

Olivera Milošević

PUT OKO SVETA

Beleška na polovini pozorišne sezone 2019/2020. u Vojvodini

Piše Igor Burić

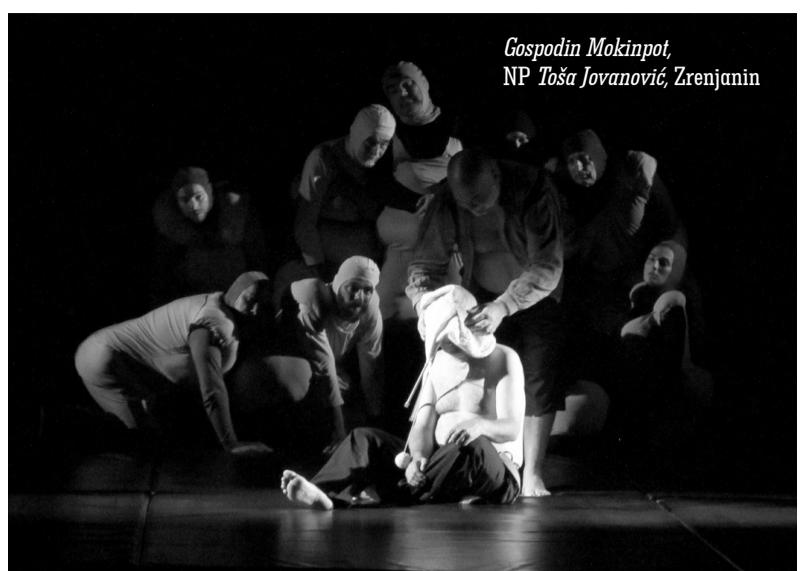
Utrenjku pisanja ovog teksta naj-aktuelnija predstava u Vojvodini je *Semper idem Đorda Lebovića*, u dramatizaciji i režiji Gorčina Stojanovića (Narodno pozorište Sombor). Reč je o prvoj inscenaciji Lebovićevog autobiografskog romana, koji je i te kako vezan za Sombor kao velikim delom njegovog života. Kuriozitet ove predstave je da, u skladu s obimom romana i njegovim znača-

jem, ona s pauzama traje skoro šest sati, a scenski je postavljen u vidu triptika koji čine de洛vi „Od raja do pakla“, „Sazrevanje“, „Predskazanje/ Veliki sunovrat“. U predstavi igra 20 glumaca, a lik Đorda Lebovića tumači Marko Marković.

U Somboru je do sada, u sezoni 2019/2020. premijerno izvedena i *Travnička hronika* Ive Andrića, u dramatizaciji i režiji Nikite Milivojevića, kao još jed-

na koprodukcija sa Srpskim narodnim pozorištem nakon *Tartifa*, koji je prošle godine, po Molijeru, režirao Igor Vuk Torbica.

Najnovija vest iz Srpskog narodnog pozorišta je da su počele probe za predstavu *Jovanča na putu oko sveta*, prema Nušićevom *Putu oko sveta*, u režiji Zoltana Puškaša. Vraćajući se unazad, Drama SNP-a zabeležila je i premijeru komada *Smederevo 1941* Ane Đorđević, zasnovanog na istinitoj priči o eksploziji na početku Drugog svetskog rata, u kojoj je, među hiljadama drugih, poginulo 17 glumaca iz Novog Sada, tadašnjeg Narodnog pozorišta Dunavske banovine. Predstavu *Katar Ognjena Pet-*

kovića, o ovde „večnom“ pitanju odlaska/ostanka, Srpsko narodno pozorište produciralo je na samom početku sezone, u koprodukciji sa Udruženjem „Mansarda“ i Fondacijom „Novi Sad 2021“.

U Novosadskom pozorištu (Uvjedki sinhaz) premijerno je izvedena Tolstojevљeva *Ana Karenjina*, u dramatizaciji i režiji Dejana Projkovskog. Naslovnu ulogu tumači Marta Bereš.

Pozorište mlađih, takođe u Novom Sadu, publici je predstavilo *Zaljubljivanje*, autorski projekat Olje Đorđević. Na redu je *Kosa*, mjuzikl koji radi u saradnji upravo sa Novosadskim pozorištem (Uvjedki sinhaz).

Subotica, koja ima bogat i živ jeseni pozorišni život, uprkos nadaleko čuvenoj depresiji, u ovoj polusezoni publici je ponudila nekolicinu premijera. Pozorište „Deže Kostoljanji“ predstavilo je *Kraj nije raj* Gergelja Kondača, u režiji Borisa Kučova. Predstava, u podnaslovu „zapadnjačka moralna drama“, bavi se preispitivanjem pojma sreće. Nakon toga, i Festivala savremenog pozorišta „Dezire“, na redu je novi autorski projekat Kokana Mladenovića, *Gustav*, po istoimenom crtanom filmu, o čoveku koji (ne) želi preko crte...

Narodno pozorište Subotica (Nepsinhaz), koje nakon skoro višedesetnica mi-

gracija iz sopstvene zgrade uskoro može da očekuje povratak u matičnu kuću, premijerno je izvelo *Radničku hroniku* Petra Mihajlovića, u režiji Veljka Mićunovića. Veoma uspešno, sudeći po pozorišnim kulaorima. U toku su probe predstave *Sakati Bili sa Inismana* Martina Makdone, u režiji Petra Jovanovića, a planirane su još i predstave *Ko se boji Virdžinije Vulf* Edvarda Olbija, u režiji Dušana Petrovića, i *Kus petlić* Aleksandra Popovića, u režiji Milana Neškovića.

Petar Jovanović režirao je i u Narodnom pozorištu Kikinda, predstavu *Buba u uhu* Žorža Fejdoa. U Kikindi planiraju da do kraja sezone ostvare još dve premijere – *Kovače* Miloša Nikolića, u režiji Ti-jane Vasić, i *Andelu*, po romanu Vladimira Arsenijevića.

U Kikindi očekuju i završetak radova na rekonstrukciji sale i foajea pozorišta.

Gospodin Mokinpot Petera Vajsja, s podnaslovom „Izbavljenje iz patnje“, svojevrsni je povratak reditelja Ljuboslava Majere na sceni domaćih pozorišta. Tema je nemoć kao dominantu, nemoć da se bilo šta promeni. Narodno pozorište „Toša Jovanović“ u Zrenjaninu, koje je producent ove predstave, u drugoj polovini aktuelne sezone ponovo će biti domaćin Festivala profesionalnih pozorišta Vojvodine.

Radnička hronika, NP Subotica

O „Danim Zorana Radmilovića“ u Zaječaru UMETNOST TREBA DA BUDE HRABRA I POKAŽE SVETU NJEGOVU LICE I NALIČJE

Na ovogodišnjim „Danim Zorana Radmilovića“, tokom osam festivalnih dana, od 18. do 25. oktobra, u takmičarskoj konkurenциji i pratećim programima odigrano je 17 predstava iz Srbije, regionala, Rumunije i Bugarske.

Žiri 28. „Dana Zorana Radmilovića“ u sastavu: Nebojša Bradić, Duško Ljuština i dr Miroslav Radonjić, doneo je odluku da Nagradu za najbolje glumačko ostvarenje na Festivalu dodeli Radetu Šerbedžiji za ulogu Džordža u predstavi *Ko se boji Virdžinije Vulf* po tekstu Edvarda Olbija, u režiji Lenke Udovički i produkciji Kazališta „Ulisis“ i Beogradskog dramskog pozorišta. Obrazlažući nagradu predsednik žirija Nebojša Bradić je istakao: „Virtuoзна i suptilна, pročišćena do suštine, glumačka igra Radeta Šerbedžije duboko promišlja društvo i svet u kome živimo i umiremo.“

Laureat Rade Šerbedžija obratio se putem video-linka: „Zahvaljujem na veličanstvenoj nagradi koja nosi ime mog prijatelja, jednog od najvećih glumaca na ovim našim prostorima, Zorana Radmilovića Zokija. (...) Šta da kažem u času primanja nagrade? Citiraću Bertolta Brehta

koji je rekao pred Drudi svetski rat – Zajista živimo u teškim vremenima. Da i mi zaista živimo u teškim, možda najtežim vremenima ove civilizacije. Svedoci smo užasnih ekoloških katastrofa sa kojima se susreće ova naša planet, svedoci smo nepravednih ratova koji uzimaju nevine živote, svedoci smo užasnih korupcija, svedoci smo bede i nemaštine u kojoj živimo i koju naš narod vidi. Šta mora umetnost? Mora biti hrabra, mora biti odvažna, mora svetu pokazati njegovo lice i naličje i vlast prisiliti da se pogleda u ogledalo. Moramo praviti hrabre, umetničke projekte, samim tim braniti svoj narod, svoju naciju, svoje ljude. Da izdrže, da pobeđe zlo oko njih, da prave dostojanstveniji život za svoju decu. Život koji ovaj narod zasluzuјe, sećajući se divnih Nikole Tesle, Branka Miljkovića, Ivana Gorana Kovačića. Živeli. Ne dajte se!“

Najbolja predstava po izboru publice, sa prosečnom ocenom 9,54, bila je *Sjećaš li se Doli Bel* Abdulaha Sidrana u režiji Kokana Mladenovića, i izvedenu ansamblu Kamernog teatra 55 iz Sarajeva. Upravnik tog pozorišta, koji je i protagonist predstave, Emir Hadžihafizbegović

uputio je pismo zahvalnosti u kome, između ostalog, kaže: „Radeći na predstavi trudili smo se da teatru vratimo ono opšte mesto koje mu u kulturi naših društvenih konteksta pripada, a koje je padom sistema vrednosti poslednjih nekoliko decenija ozbiljno narušeno. Teatar je od stare Grčke pa naovamo uvek imao dva zadatka. Da otvara probleme i da popravlja ljudе. Ako otvari problem, to je već bio uspeh, a ako još popravi čoveka – to je triumf teatra. Vodenim tom iskonskom teatarskom misijom gradili smo ovu priču i ove neverovatne likove.“

Za glavne festivalske nagrade konkurisalo je šest predstava. Pored pomenutih to su *Dok nas smrt ne razdvoji* Radionice integracije Beograd, *Petrijin venac* Ateljea 212 iz Beograda, *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* Narodnog pozorišta Republike Srpske i *Osama – kasaba u Njnjorku* Zvezdara teatra iz Beograda. Festival je otvoren premijerom predstave *Petra* zaječarskog teatra po tekstu i u režiji Ir-fana Mensura, a koja je bila van konkurenčije.

U okviru pratećeg programa na maloj sceni Narodnog pozorišta Timočke Krajine

Sjećaš li se Doli Bel, Kamerni teatar 55 (foto: Tatjana Galic Zetovic)

„Zoran Radmilović“, u zaječarskom naseđu Kotljevcu, održan je 2. Festival malih pozorišnih formi u sastavu: Ivan Bekjarev, predsednik, Spasoje Ž. Milovanović i Neđad Novaković, jednoglasno je doneo odluku da za najbolju predstavu proglaši *Krojerova sonata* (Vlado Kerošević), *Lov na srne* (Srna Lango), *Spavaju li ribe* (Vjera Vidov), *Ima neka tajna veza* (Milan Dimić) i *Don Žuan iz Le-*

ušića

(Marko Adžić). Žiri 2. Festivala malih pozorišnih formi u sastavu: Ivan Bekjarev, predsednik, Spasoje Ž. Milovanović i Neđad Novaković, jednoglasno je doneo odluku da za najbolju predstavu proglaši *Krojerova sonata* (Vlado Kerošević), *Lov na srne* (Srna Lango), *Spavaju li ribe* (Vjera Vidov), *Ima neka tajna veza* (Milan Dimić) i *Don Žuan iz Le-*

Keroševića.

Biljana Glišić

ŽIVOT JE PREPUN ŽANROVA

U samo dva dana, 22. i 23. novembra, nekoliko pozorišnih i kulturnih događaja, koji su svojevrsna srpsko-hrvatska razmena i saradnja, obeležili su ovdašnji kulturni život...

Reč je o gostovanju zagrebačkih pozorišta Gavela s predstavom *Stela poplava* u Ateljeu 212 i HNK Zagreb s komadom *Ciganin, ali najljepši* u Narodnom pozorištu Beograd, te promociji knjige drama Mate Matišića, a koji dan pre toga Vedrana Rudan je na predstavljanju svoje autobiografije *Ples oko sunca* („Laguna“) izjavila da će se po njenom delu *Dabogda te majka rodila* raditi predstava u Ateljeu 212.

Pomenuti događaji bili su i predmet medijske pažnje.

No krenimo redom.

Stela...

Pod naslovom „Zagrebački vikend u Beogradu“ Ivan Medenica u NIN-u piše: „Komad Dina Pešuta *Stela, poplava* ima dve jasno razdvojene narativne i, pre svega, žanrovske stilske celine. Prva je o Steli, druga o poplavi. Sarajevska rediteljka Selma Spahić prepoznačala je ovu razliku i, u saradnji sa scenografom Igorom Pauškom, maštovito ju je i duhovito scenski predočila. U prvom delu predstave scenografija je realistički prikaz enterijera sobe i hodnika u hotelu. U drugom se kulise rasklapaju, rotiraju, pokazuju nam svoju dezeluzionističku pozadinu, te grade apstraktni prostor otvoren za različita tumačenja, mada je duhovita asocijacija na Nojevu barku (što potvrđuje i neonski natpis Arka 2.0) najubedljivija, jer je utemeljena u Pešutovoj metafori poplave ili — potopa.“

„U enterijeru hotela nižu se adekvatne, realističke epizode iz života glumice Stele, doduše jasno i ubedljivo žanrovski pomerenje, kako u Pešutovom tekstu tako i u glumačkoj igri, ka salonskoj komediji u stilu Oskara Vajlda i Noela Kauarda. Stela nije, podrazumeva se, bilo kakva glumica već ‘zvezda’ (opet nomen est omen), a pratimo je kako u prisustvu svojih najbližih koje obožava, mada im je, podrazumeva se, totalno sjebala živote (ups!), dolazi u još manji balkanski grad nego onaj u kome živi i koji je uveliko guši (konkretno, iz Zagreba u Sarajevo) da bi, iako tek u cvetu svojih pedesetih, dobila nagradu za životno delo. U ovom narativnom okviru umrežavaju se složeni porodični i ljubavnički odnosi, koliko psihološki utemeljeni toliko i kvir ili kemp iščašeni, istovremeno autentični i stereotipni. Kao u ‘zadatoj kemp vežbi’, tu je i Stelin dobar prijatelj, direktor pozorišta, osrednji umetnik i matori peder (odlično ga igra bivši, dugogodišnji direktor Gavale, Darko Stazić), sin-edipovac, darovit umetnik i, naravno, mlađi peder (takođe odlični Filip Križan), te njena, naravno, anoreksična i asekualna kći, isfrustrirana venganka ili vegetarijanka (takođe odlična Tena Nemet Brankov). Kao što se pretpostavlja, prva među jednakima u ansamblu jeste Jelena Miholjević, koja Stelu igra s pravom kemp merom između emocija i ironije, pravdanja i podsmeha. (...) Prelaz od manje-više realističke priče ka alegorijskom prizoru potopa gradi monolog novinarke Ivane koja će pokušajem samoubistva u kadi izazvati poplavu. Ksenija Pajtić je sigurno, tačno, svedenim sredstvima tumačila kao depresivnu, ‘utišanu ženu’ (kako se u tekstu i kaže), koja u samrtnom času sebe vidi kao Boga, a što je lepa poetska slika kojom pisac pravi taj prelaz ka zaumnoj

sceni potopa, sve s monologom hora uplašenih andela...“

Ciganin...

Predstava *Ciganin, ali najljepši*, radena po romanu Kristijana Novaka (dramatizacija Ivor Martinić) u režiji Ivice Buljana, a koja okuplja preko 30 glumaca, bila je prvo gostovanje HNK Zagreb na sceni Narodnog pozorišta Beograd posle 38 godina. Istina, u poslednje dve decenije bilo je mnogih drugih gostovanja na relaciji Beograd-Zagreb, ali je ova činjenica pobudila medijsku pažnju.

Ivan Medenica beleži da ovom predstavom dominira njena scenografija, rad beogradskog, međunarodno priznatog scenografa Aleksandra Denića. „Osim time što je metafora univerzalne ljudske patnje i muke, scenografija diskretno razgrađuje svoju realističku pojavnost i začudnim detaljima, koje Denić i inače voli da razmaštava u

lestvici moći (dobi se podrazumeva), s ove ili s one strane zakona svejedno.“

„Sve vreme lebdi pitanje odnosa Boga i ljudskih muka nad Nuzatom (svedeni, potresni Dušan Bućan). Kurd iz Mosula koji napušta porodicu i kreće u ono što neki zovu potraga za boljim životom, a drugi izbeglištvo. Za početak prevaren od strane trgovaca ljudima, za kraj bez krivice kriv, a u međuvremenu raspet između potrebe da bude čovek, odnosno božanskih u sebi, i (valjda još uvek legitimne) potrebe da prezivi i opstane.“

„Prepuna elana, sočnosti i nepodnošljive lakoće postojanja je priča o Mileni (izvanredna Nina Violić), razvedenoj ženi u četrdesetim koja je ostala bez posla te se vraća u rodno mesto gde, uz nešto bratovljive pomoći, treba da brine o pomalo svojevljavom neobičnom starcu i Sandokanu, Saniju (odličan Filip Vidović). On je mladi Rom sa iskrrenom žudnjom za boljim i drugaćijim, koji dolazi iz milje u kome su i mlađi i stari na

rištu. I to s ovakvom predstavom. Odličnom u svakom smislu“, a Svetlana Ceca Bojković naglasila: „Izvanredna predstava, tekst je odličan, aktuelan i duboko nas se tiče. Veliki ansambl sa zaista sjajnim glumcima. I ne mislim samo na izvanredne Ninu Violić i mladog Filipa Vidovića, nego zaista na sve.“

Mate Matišić

Tog 23. 11. u Beogradskom dramskom pozorištu premijerno je odigrana predstava *Fine, mrtve d(j)evojke* Mate Matišića u režiji Patrika Lazića. Veće pre toga u pozorišnom foaju „u glavnoj ulozi“ bila je prezentacija knjige njegovih drama u izdanju „Službenog glasnika“.

Kako su mediji zabeležili, Matišić je te večeri rekao: „Moji likovi su nesrećnici koji pokušavaju da se snadu u vlastitim životima. Oni misle da svoje sudbine mogu da kreiraju preduzimajući nešto ljudsko. No baš to postaje uzrok njihove tragedije. Uljudnost se na ovim prostorima plača životom.“

O knjizi su govorili glumci iz pomenute predstave, zatim Filip Grinvald, Petar Arbu-

Ciganin ali najljepši, HNK (foto www.narodnopozeriste.rs)

budžacima svojih scenskih čudesa i krasota, makar ih samo on video, iz prikrajka im se smejao ili zbog njih suzio. Takav je i portret Šabana Bajramovića: on nije realistički detalj u dekoru romske kuće već vrlo upečatljiva, samostalna vizuelna posveta romskom melosu, po čijim motivima su roman Kristijana Novaka i predstava Ivice Buljana i dobila ime.“

U daljem tekstu iznosi i kritičke primedbe a ovdašnji mediji su istakli i da je „odigrana sa velikim uspehom“, „ispraćena ovacijama u prepunoj sali Narodnog pozorišta“, kao i da je „već od prvih scena tokom puna tri sata (sa pauzom) publika bez daha pratila ponenu predstavu u kojoj se prepišu priče o ljubavi između sredovečne žene i mladog Roma, ubistvo i istraga, te izbeglice koje beže iz Mosula... Sadašnjost se povremeno pikantno meša sa prošlošću, stvarnost s iluzijom ili onim što iznedriti može zrno duha u čoveku ako ga ima, radnja se odvija u unutrašnjosti Hrvatske, Iranu, Grčkoj“. Mediji beleži i da „sve počinje pucnjem. Odnosno policijskom istragom, koja razume se može imati političke posledice. Ili bolje reći neverovatnim, pozorišno izvrsno viviseciranim mehanizmom kako i smrt, odnosno ubistvo, postaju predmet manipulacije u funkciji očuvanja sopstvenog položaja i mesta na

ovoj ili onaj način prinuđeni da budu gradnji drugog reda, iz porodice koju čine upečatljiva majka (sjajna Alma Prica) čiji je motto ‘kad se pomiriš sa smrću a sa životom ne možeš’, njen partner Đani (upečatljivi Livio Badurina), što je tom mladiću punom nade u uvo duše šapnuo da može drugačije, ali je teško. Njihova je ljubav, naravno, zabranjena po više osnova. No, oni bar na neko vreme uspevaju da je ostvare, prkoseći predrasudama, pravilima svojih sredina, pa uz samo malo prava na snove čak i sudbini.“

„Protagonisti, antijunaci od krv i mesu, uglavnom su onakvi kakvimi ih je napravilo to gde i kako žive; čudesna Ksenija Mirković, vlasnica frizerskog salonu Fanička, Ana Begić kao njena čerkica, Siniša Popović kao Hamer, Franjo Kuhar kao Rudoš, Milenin otac, Krešimir Mikić kao zagrebački inspektor Bule, Goran Grgić kao medimurski inspektor, Bojan Navojec kao kriminogeni Rom.“

Reditelj Ivica Buljan je za beogradske medije izjavio: „Posebno sam dirnut, naročito reakcijom publike. Imali smo malu tremu zbog jezika. Jedan deo predstave je na medimurskom, a to je komplikovan dijalekt.“

Branko Cvejić je istakao: „Veliki je dođaš da što je HNK Zagreb posle toliko vremena zaigrao u beogradskom Narodnom poz-

tina, Gordana Milosavljević, a pisac je napomenuo da je to zapravo prva knjiga njegovih izabranih drama i da je u njoj prvi put objavljen komad *Balon*.“

Čuveni hrvatski dramski pisac (i muzičar) regionalne reputacije je tim povodom, između ostalog, kazao: „Malo sam zburnen. Knjiga je zapravo rekapitulacija nekog višegodišnjeg rada. U zadnje vreme pišem trilogije. Ne znam zašto, prosto tako se slažu stvari. No, lepo je videti ovaku knjigu, posebno ovako dobro uređenu, dobro koncipiranu, štampanu... Jer, eto, čovek sagleda da ima nekog smisla – nisam džaba tračio vreme pišući te drame. (...) Pitaju me zašto pišem drame, zašto ne na primer prozu ili poeziju. Ja nemam odgovor. Mogu iskonstruisati priču da je to možda vezano za moje odrastanje, da sam iz kraja epike i pripovedanja (rođen u Imotskom 1965, prim. nov.), kraja koji obiluje zanimljivim likovima i dijalozima... Mogao bih tako naći što šta. Ali ja zapravo odgovor na to pitanje ne znam. Prvu dramu napisao sa 19 godina. Igrala je u HNK, *Bljesak zlatnog zuba*. Naprosti u srednjoj školi počeo sam pisati dramu. A nisam pre toga puno išao u teatar, moji roditelji nisu iz kazališnog sveta. Ne znam ni sam zašto, ali kada sam počeo pisati, počeo sam pisati dijalog i dramu. Tako drame i danas nastaju.“

Konstataciju da je, osim angažovanosti, odlična njegovih drama i duhovitost prekomentarisao je rečnik: „Valjda. Mislim da je to važno ne samo za dramski tekst nego i u životu. Pogledajte oko nas u ovom klubu, u ovoj situaciji ima ko zna koliko žanrova. Tamo oni ljudi u odelima su možda mafijaši, možda se u onom drugom čošku dešava ljubavna priča. Život je prepun žanrova. Moje drame su žanrovske nečiste, ali je to nekako moja vlastita poetika i vlastito osećanje života.“

T. Nježić

Na pitanje da li je za *Fine mrtve d(j)evojke* imao neki konkretni povod i motiv, odgovorio je: „Ta je drama nastala posle filma. Možda bismo sad mogli reći da je motiv bio film, da se popravi nešto iz scenarija. Ali nije, nije bilo tog koncepta. Znam da se može drame tiču društvenih pitanja, trenutka, da su angažovane, ali to ne prethodi. To nije deo plana, nije deo namere. Pre te društvene odgovornosti pisac ima odgovornost prema dramskom svetu koji stvara. Tako radeći često sam pišući video i zastražujući prevaru povesti, vere, nacije, ljubavi... Jasnije video dubinu zablude unutar kojih egzistiraju neke velike ideje. Jasnije sam video nemoc čovekovu da razume svet koji stvara i koji je stvorio.“

Ako postoji zajednički imenitelj u delima Mate Matišića, kako je to i sam rekao, onda je to tema smrti. A u gorepomenutoj knjizi u uvodnom tekstu je zabeležio: „Od mog prvog dramskog teksta *Bljesak zlatnog zuba* do poslednjeg, Smrt je, govoreći filmskim jezikom, ta koja pokreće likove. Smrt je u mom životu bila prisutna u svojim raznim identitetima (...) Ukratko, Smrt je bila prva radnja mog života. (...) Iako to nikad nije rečeno niti napisano, mislim da su moje drame uznenivale – politički ili verski – upravo zbog povezanosti Smrti s politikom i verom. Politika je u mojim dramama umesto novog i boljeg društva (države) donosi vreće s mrtvacima. Vera don Fabiana iz *Svećenikove dece* umesto života donela je smrt.“

Bilo je podsećanja na njegove reči „da se uljudenost na ovim prostorima plača životom“, te da na ovim prostorima „mogu uspeti samo neljudi, a oni skriveni u brlogu ili u šutnji mogu opstati, a to je vrlo blizu pečinskom čoveku“... A u osrtu na to šta karakteriše naše živote, naše vreme, rekao je: „Okruženi smo svim i svačim što nas nadiča. Možda nismo dorasli vremenu. Posebno mi smetaju pojedinci koji smatraju da su vlasnici istine da znaju kako realno izgledaju stanje pa nam hoće tumačiti. Ima i onih koji se predstavljaju da bolje znaju vaš vlastiti život od vas samih. Čudno vreme koje nas nadilazi. Puno se laže. Ljudi puno lažu. I danas samo jedna obična faktografska istina ljudi zbuni. Potpuno. Ta kombinacija lazi je uzrok puno većih problema. Moja drama *Sinovi umiru prvi* – već u naslovu nešto nije u redu. Jer, nije normalno da sinovi umiru prvi. A drama je nastala kad sam, pre 10, 15 godina došao u svoje rodno selo, u gostonicu i u video da sam najstariji a jedini nisam bio u penziji. Svi ostali jesu. Ljudi od 25 godina umirovljenici. Kad je drama objavljivana u Nemačkoj, zvao me izdavač telefonom i kaže – e ima greška, piše 25 g. umirovljenik. Rekoh mu – ne, to je kod nas realna situacija. Ima dosta tih slika koje same za sebe dramaturški rade. Treba samo imati opažaj pa da ih vidite. Konstatovanje tih činjenica je već dramaturški zahvat.“

Konstataciju da je, osim angažovanosti, odlična njegovih drama i duhovitost prekomentarisao je rečnik: „Valjda. Mislim da je to važno ne samo za dramski tekst nego i u životu. Pogledajte oko nas u ovom klubu, u ovoj situaciji ima ko zna koliko žanrova. Tamo oni ljudi u odelima su možda mafijaši, možda se u onom drugom čošku dešava ljubavna priča. Život je prepun žanrova. Moje drame su žanrovske nečiste, ali je to nekako moja vlastita poetika i vlastito osećanje života.“

Kako je rekao, sledeće, kada je o pisanju reč, jeste kvatroljetja: „Zove se , treba da radi Vito Taufer.“

UVEK AKTUELAN ČEHOV I MALOGRAĐANI KOJI GURAJU U PROPAST

Pozorište, kao rendgen, treba da obelodani šta je u unutrašnjosti čoveka, a gledaoca čak i da uplaši, kaže Andrej Žoldak, reditelj *Ivanova* u CNP-u u Podgorici, dok Paolo Mađeli, koji se bavio *Malogradanima* u zagrebačkom teatru „Gavela“, napominje da današnje društvo ima još manje vrednosti nego ranija, pre svega zato što je gotovo sasvim odustalo i od debate i od razmišljanja kako biti bolji

Dosadašnji deo sezone u Crnoj Gori svakako je obeležila predstava Crnogorskog narodnog pozorišta *Ivanov*. Prvu Čehovljevu dramu (ne računajući *Platonova*) postavio je ukrajinski i svetski poznat reditelj Andrej Žoldak. O svom radu na komadu kaže: „Režirao sam Čehova u Finskoj, Švedskoj, u Helsinkiju, Upsali, Stockholmu i u Moskvi, tri različita Čehova: *Galeba*, *Višnjik i Ujka Vanju*. U tim predstavama tema je takođe obični, takozvani mali čovek. U *Ivanovu* ja sam tu temu sklonio u stranu, pomerio je na periferiju, jer u ovoj predstavi istražujem šta i kako ljudi govore i šta misle, a prećutkuju. Mi govorimo jedno, mislimo drugo, a radimo treće. To je veoma aktuelan problem u životima mnogih od nas. Ovom predstavom pokušavam da počažem skrivene impulse, jer me zanima šta se nalazi iza, šta je skriveno iza rituala uobičajenog i svakodnevnog.“ Zato je najmračnijeg Čehovljevog lika reditelj poslao u orbitu nitkovu poput Rogozina kod Dostoevskog; Žoldaka zanima čovek iz podzemlja, čovek bez kočnica koji izjutra ide u crkvu, a uveče u javnu kuću ili kockarnicu ili napada nekog na ulici. „Mi s takvim ljudima radimo, živimo, a šta se s njima zapravo zbiva, šta je u unutrašnjosti čoveka, e to je veliko pitanje. Upravo pozorište kao rendgen treba to da obelodani, čak i da uplaši gledaoca“, objašnjava ukrajinski stvaralač.

Ova izuzetna petočasovna predstava, po oceni i rečima „Politikine“ kritičarke Ane Tasić, donela je prepoznatljiv Žoldakov rukopis, uobličen na liniji avangardnog pozorišta 20. veka u pogledu istraživačkog pristupa i gotovo religioznog odnosa prema teatru i glumcima. Reč je o svojevrsnoj dekonstrukciji komada, teatralizovanoj, de-patetizovanoj i opojno razmaštanoj verziji drame. „Ona u multimedijalnom, snolikom, vizuelno spektakularnom obliku traži neočigledna, podsvesna značenja radnje, esencijalna za razumevanje Čehova koji jedinstveno odražava dubine, odnosno provalije, ljudske duše (...) jezik je fragmentaran, alinearan, češće ima logiku sna, nego logiku jave. Replike likova učestalo uranjuju u preglasnu muziku, puštajući da ih ona savlada, jer je muzika najsnažnije sredstvo izražavanja metafizičkog, koje Žoldak postojano koristi.“

Širom regiona poznato je (i nagradjivano) specifično shvatanje teatra kao mesta komunikacije između piscu, reditelja, glumca i gledaoca Boba Jelčića. Polazišna tačka njegovog novog istraži-

Ivanov u Crnogorskom narodnom pozorištu (foto: CNP)

vanja su Čehovljeve *Tri sestre*; s glumcima bavi se ne samo sudbinom dramskih junaka već svih nas, tražeći odgovore na brojna pitanja postavljena u inicijalnom tekstu. Najpre je izvedbu izmestio iz Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, koje stoji iza ovog projekta, u (mnoga manje) prostorije An-sambla Lado preko puta HNK-a. Zatim je krajem prošle sezone predstavio prva dva čina tokom kojih je publika mogla da učestvuje, a posle susreta s gledaocima nastavlja proces rada uzimajući u obzir njihove reakcije s pomenu-tih otvorenih proba, da bi u oktobru *Tri sestre* imale premijeru.

„Reditelj i slijepi glumci prikazali su nam klasičnog Čehova, samo na drugačiji, jako prezentan način: nisu nas uživljivali u prošlost od stotinu i više godina, nego nas stalno vraćali na ovo danas. Svetlo se ne gasi, publika nikad ne dobije priliku da se odvoji od scene. Glumci komuniciraju s gledaocima, postavljaju nam pitanja: i mi smo deo drame. Njihova pitanja naša su pitanja, njih muči ono što muči i nas ovde: kako preživeti ovu provinciju? Otići ili ostati, i kako sebi oprostiti ostanak? O tome kako ti život prolazi mimo tebe a ti nikako da preuzeš odgovornost. Šta zbilja želiš? Ko treba da napravi prvi korak?“, piše Snježana Pavić za „Jutarnji list“.

Prva potvrda Jelčićevog pregnutja stigla je ubrzo posle premijere – nagrađen je za najbolju režiju „višeslojne

predstave koja izvanredno funkcioniše na svim nivoima – režijski, estetski i konceptualno“ na 34. Gavelinim večerima, na kojima je za najbolju predstavu proglašen „Petrijin venac“ Ateljea 212.

Dok Čehov piše *Tri sestre*, prvih godina 20. veka, u Rusiji se pojavi još jedan pisac, Maksim Gorki, koji je sa svojim *Malogradanima* i dramom *Na dnu* bio mnogo popularniji od Čehova. Tada su se od književnosti očekivale velike istine koje će promeniti stvarnost, no pitanje je samo da li iznošenje istina može promeniti stvarnost ili pak ono što Čehov zagovara – prihvatanje te stvarnosti. Današnje društvo pak, tvrdi Paolo Mađeli koji se bavio *Malogradanima* u zagrebačkom teatru „Gavela“ (ovaj tekst ga je zaokuplja i osamdesetih, i dve hiljaditih, kada ga je režirao u Crnogorskom narodnom pozorištu), ima još manje vrednosti nego pre, ono je povremeno i raspletane predstavi nimalo optimistično daje da naslutimo da

maturg Željka Udovičić Pleština, za „T-portal“, dodaje da je Gorki u sukobu dva sveta i dva svetonačora koje prikazuje budućnost osigurao samo onima koji su odlučni, jaki i imaju snage da se suprotstave i zakorače u novo doba, „dok su svi drugi – a to smo svi mi, većina – osuđeni da životarimo u svojim malim uskim i te-

snim malogradanskim egzistencijama“.

„Premda se predstava direktno ne osvrće na aktuelnu situaciju u Hrvatskoj, *Malogradani* su i te kako aktue-

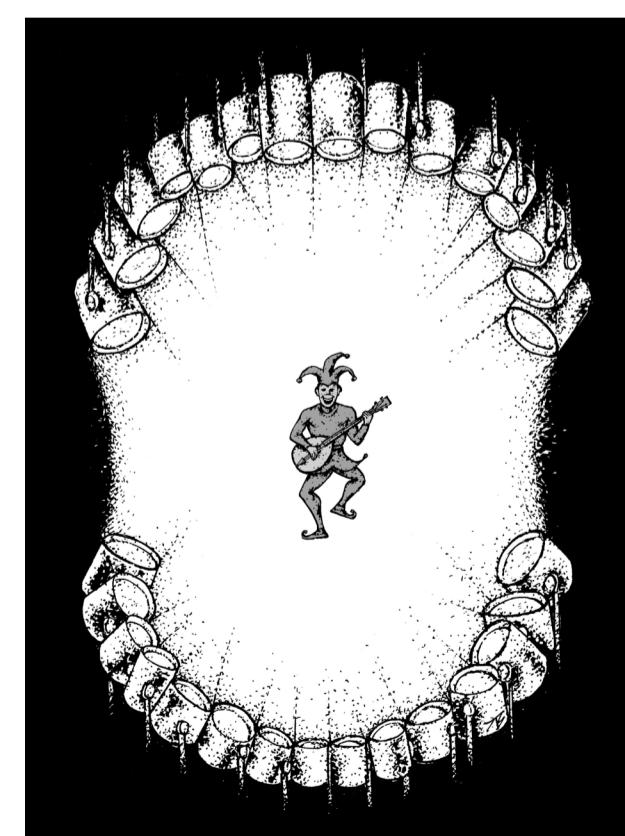
pomaka možda i nema i ne može biti sve do onog trenutka dok se ne sakupi hrabrost i ne založi za odbranu ličnih i javnih interesa“, ocenjuje novu „Gavelinu“ predstavu kritičarka Nina Ožegović za „T-portal“.

O „malogradanštini“ piše i Eden fon Horvat – *Večni malogradanin* je veselogorka priča o lakomislenom i zgodnom mladiću koji putuje Starim kontinentom kako bi našao damu pokroviteljku, a povija se kako duva vetar, tj. u skladu sa svojim interesima, premda je to samo okvir pripovesti; u središtu je Evropa na rubu fašizma a čija je malogradanština gura u propast.

Predstavu *Večni mlađoženja* režirao je grčki reditelj Anestis Azas, a reč je o koprodukciji Zagrebačkog kazališta mladih, nemačke kuće Šaušpil Štuttgart i Novi teatra iz Varšave. Sve je deo projekta *Evropski ansambl*, zamišljenog kao platforma za ispitivanje evropskog identiteta u trenutku kad se društvena klima rapidno menja; čine ga glumci tri navedena ansambla a umetnički direktor je Oliver Frljić.

„Dinamično, vizuelno atraktivno, sa sjajnim mlađim glumcima koji koriste četiri jezika (...) Pozornicom defiluju razni likovi, razočarane demokrate, nacionalisti i fašisti: Horvat je neobično aktuelan, sve je isto kao danas, i dalje je tu isti nacionalizam, ista nacionalna rivalstva, u seni velikog brata iz Amerike (...) radnici više nisu opasnost (...) Predstava završava naglo, kao odsečena. I tada gledaoca da je sam dovrši, postavljajući pitanja: pa, dodavola, gde su vam novi argumenti za ujedinjenu Evropu? Zašto bi uopšte bilo važnije biti Evropljanin nego Hrvat ili Nemac? Zar se baš ništa novo nije pojавilo u ovih skoro stotinu godina? Osim nekoliko desetina miliona mrtvih, baš ništa novo“, rezimira Snježana Pavić u „Jutarnjem listu“.

A. Jukšić

Jugoslav Vlahović

CRTAČKI TEATAR APSURDA JUGOSLAVA VLAHOVIĆA

LUDUS IN FABULA je zbirka pozorišnih karikatura-ilustracija Jugoslava Vlahovića od kojih je polovina objavljena u *Ludusu*, pozorišnim novinama koje od 1992. izdaje Udruženje dramskih umetnika Srbije. Poput pozorišne predstave od tri čina sadrži tri grupe radova. Dvadeset četiri naslovne strane – osim prve iz 1995. u vreme Feliksa Pašića na mestu glavnog urednika, ostale su objavljene u periodu 2008–2018. kada je čast da taj posao obavljala imala moja malenkost. Uglavnom na celoj strani, nekoliko u kombinaciji s aktuelnim fotografijama. Još toliko ilustracija uradio je uz tekstove na unutrašnjim stranama i prema temama, tekstovima iz određenih brojeva, meseci, godina... A treća grupa je od radova nedavno nacrtanih, za ovu priliku, tj. za knjigu. Kuda će ih put dalje odvesti, videćemo. Ukupno preko stotinu. Uzbudljivi „crtački teatarapsurda“ ovako sakupljen dobija i poseban smisao jer se realizuje u godini značajnog jubileja, 100 godina od udruživanja dramskih umetnika ovih prostora.

Rečit je crtež Jugoslava Vlahovića. U svojoj umetničkoj autonomnosti, vrednost se podrazumeva, odiše privrženošću scenskom duhu i odanosti pozorišnom dahu. Isjava iz njegovih radova podrška teatarskom životu i biću koje je odraz i ogledalo vremena, društvenih (ne)prilika i istovremeno njihov (ne)mogući korektiv. Odjekuje, kao Munkov *Krik*, bliskost s bićem pozorišta, sa činjenicom da je ono, kako to kaže F. G. Lorka, jedan od „najizražajnijih i najkorisnijih instrumenata za duhovno uzdizanje jedne zemlje i barometar koji određuje njenu veličinu ili njenu klonulost“ jer „dobro pozorište može u roku od samo nekoliko godina da promeni senzibilitet naroda“. Zrači svojevrsna toplina spram svih onih i svega onog što pozorište stvara. Na svoj način nežno, a tako snažno u isti mah. Kao led ispod koga gori vatra, crteži Jugoslava Vlahovića, u posebnom maniru smireno a bezuslovno i bespogovorno, fokusiraju i tren i večnost prelamajući ih u jednom prizoru. I u onom odblesku prikazanog motiva u kome se sažimaju i tajna i odjek poruke, i same za sebe i za nas.

U svom ukupnom, bogatom opusu, pa i u onom delu koji je posvećen temama vezanim za teatar nije odstupio od za njega svojstvenog, prepoznatljivog poentiličkog stila. Radovi Jugoslava Vlahovića neretko bivaju okarakterisani kao višezačne, duhovitošću prožete čarolije. A o duhovitom tonu koji ih prožima najzanimljivije svedoče njegove reči, u jednom tekstu u *Politici* iz 2011. godine: „Moja duhovitost je prvi put došla do izražaja sa dve godine. Roditelji me poveli u bioskop (nisu imali kome da me ostave), ja video na najavi filma poznatog MGM lava kako riče, i vi-

Jugoslav Vlahović

knem: 'Mama, kuca, av-av!' Cela sala se smejala."

Trebalo bi i vremena i prostora da se iscrtaju makar obrisi onog što čini rādnu biografiju i bogat opus

Jugoslava Vlahovića. No, u svakom slučaju, pošto je kročio kroz svet stvaralaštva bivao je vezan i za svet teatra. Na razne načine, i s raznih strana.

Jugoslav Vlahović

LUDUS

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright@1992 Udruženje dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
11158 Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: +381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464; fax: 2629-873
www.udus.org.rs, www.ludus-online.rs
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Vojislav Brajović

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Aleksandra Jakšić,
Jelena Kajgo,
dr Jelena Kovačević,
dr Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar

Lektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
ludus@udus.org.rs
radmila.sandic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Đorđe Ristić

Redizajn LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >

Izdavanje ovog broja
Ludusa pomoglo je

MINISTARSTVO
KULTURE
I INFORMISANJA
REPUBLIKE
SRBIJE

Tatjana Nježić

